Het Land van Aalst

TIJDSCHRIFT VAN DE
HEEMKUNDIGE VERENIGING «HET LAND VAN AALST»

JAARGANG XX, 1968 — NUMMER 2 & 3

De heemkundige vereninging «Het Land van Aalst» richt, in samenwerking met het stadsbestuur van Ninove, aldaar een GOUWDAG in

OP ZONDAG 6 OKTOBER

Deze gouwdag staat in het teken van een Dr. H. VANGASSEN-HERDENKING, die gedurende 9 jaar onze vereniging als voorzitter leidde.

Er wordt een akademische zitting gepland in de zaal «Roxy» te 10 u. 30. Deze vergadering wordt voorgezeten door de hr. Fr. Courteaux, voorzitter van de vereniging «Het Land van Aalst».

Op de dagorde staat een hulde van de stad Ninove aan de nagedachtenis van haar ere-burger Dr. Vangassen, door de hr. burgemeester; verder handelt eerw. heer J. de Brouwer over Dr. Vangassen als mens en als historicus, terwijl prof. dr. F. Vanacker hem belicht als taalkundige.

Om 12 u. 30 wordt aan de deelnemers de gelegenheid geboden het middagmaal te gebruiken.

In de namiddag volgt een geleid bezoek aan de O.-L.-Vrouwkerk en aan een tentoonstelling op het stadhuis.

Onze leden worden dringend uitgenodigd die dag vrij te houden. Nadere biezonderheden worden later medegedeeld.

GERAARDSBERGEN

De hr. S. de Lange koos als licentiaatsthesis het taalgebruik en de evolutie hierin in de grensstreek Ronse-Geraardsbergen. Een zeer lezenswaardige bijdrage tot een betere kennis van de toestand op taalgebied. In zover dit historisch en hedendaags onderzoek verband houdt met «Het Land van Aalst» worden de gegevens opgenomen in ons tijdschrift, gezien hun geschiedkundige waarde. Het is opvallend hoe de taalgrens ongewijzigd is gebleven sinds ca. de 10e eeuw, spijts infiltratie of inwijking. Wij vangen aan met Geraardsbergen, één van de twee steden van «Het Land van Aalst». (De redaktie).

DEEL I

Historische gegevens met betrekking tot het taalgebruik

INLEIDING

Geraardsbergen, een schilderachtig stadje met een oppervlakte van slechts 191 ha., ligt in de zuidoostelijke hoek van Oost-Vlaanderen. In de dicht bevolkte landbouwstreek van Tussen-Schelde-en-Dender is Geraardsbergen tot een «centrale plaats» uitgegroeid. De stad is niet alleen de marktplaats van die streek geworden : vanaf de Middeleeuwen was Geraardsbergen de zetel van een «stedelijke economie» en ondanks perioden van groot verval bekleedde de stad in de 19e eeuw de vijfde plaats in Oost-Vlaanderen op de lijnwaadmarkt. Nu is Geraardsbergen, gelegen in een dicht bevolkte streek, een belangrijk verzorgingscentrum en dankt, vooral sinds de 20e eeuw, een groot deel van zijn bedrijvigheid aan zijn betrekkingen met zijn omgeving (1).

De stad bevond zich oorspronkelijk op de rechteroever van de Dender, tussen de top van de Oudenberg en de Dender, maar ontwikkelde zich vlug — waarschijnlijk reeds in de 13e eeuw — op het lager gelegen gebied, aan de overkant van de Dender. Ten noorden van de stad liggen nu de gemeenten Onkerzele en Nederboelare, ten oosten eveneens Onkerzele, ten zuiden Overboelare en ten westen Overboelare en Goeferdinge.

(1) Alle gegevens van deze inleiding ontlenen wij aan L. De Smet, **Steden van Zuid-Oostvlaanderen.** I. **Geraardsbergen** in **Tijdschrift van de Belgische Vereniging voor Aardrijkskundige Studies**, XIX, 1950, nr. 2, p. 149-168.

De ligging van de stad, in de vallei van de Dender, is een gunstige verkeersligging. Deze vallei was een van nature uit bevoorrechte plaats voor landwegen van Henegouwen naar Vlaanderen en dit heeft de opbloei van de stad zeker ook beïnvloed. De rol van de Dender als bevaarbare waterloop moet echter in de loop van de geschiedenis van Geraardsbergen niet overschat worden en is pas in de 18e en 19e eeuw belangrijk geworden door de verbinding met het Henegouwse kanalennet. De landwegen zorgen enkel voor de N.-Z.-verbinding : sinds lang is de stad verbonden met Aalst, Gent, Edingen, Lessen en Oudenaarde, terwijl een verbinding Oost-West, o.a. naar Brussel langs de baan of per spoor nog steeds niet bestaat; dat het reliëf daar een rol in speelt is duidelijk. Alles samengenomen mag de verkeersligging wel niet uitstekend, maar toch goed genoemd worden.

Geraardsbergen telde in 1948 nog 11.283 inwoners (betrekkelijke dichtheid : 6.070 inw. per km2), maar dit bevolkingscijfer is intussen gedaald tot amper 9.500. De geografsche stad [met delen van de randgemeenten Nederboelare (1.096), Overboelare (3.359) en Goeferdinge (871)] telt ong. 13.500 inwoners. De regionale functie heeft in het geheel der stedelijke bedrijvigheid een relatief groot aandeel, zodat er betrekkelijk veel patroons zijn. Daar de stad geen administratieve functie bezit en de spoorwegverbindingen met Brussel minder goed zijn, is het aantal bedienden niet zeer groot. Geraardsbergen is meer een stad van werklieden. Een groot deel van de arbeiders die in de stad wonen, werken echter buiten de agglomeratie, nl. 32,7 van de actieve bevolking. Deze forensen gaan vooral naar de Brusselse agglomeratie (openbare werken, industrie, administratie, vervoer) en Henegouwen (Lessen, Ressaix, Haine-St.-Pierre, La Louvière, Houdeng-Aimeries, Aat, 's Gravenbrakel e.a.; vooral mannelijke forensen vinden hier werk in de steengroeven, koolmijnen en metaalindustrie). Geraardsbergen ligt echter buiten de invloedsfeer van Gent.

Van een industriële bedrijvigheid in de stad is dus maar weinig te bespeuren : er zijn vooral winkel- en woonstraten. In tegenstelling met de meeste Vlaamse steden, is Geraardsbergen geen textielcentrum. De voornaamste nijverheidsinstelling van de stad is de «Union Allumettière», wat personeel en produktie betreft. In tegenstelling tot deze geconcentreerde onderneming, is de sigarenfabricage, tot voor kort even belangrijk als de stekjesnijverheid, maar nu zeer in belang verminderd, over middelmatige en kleine bedrijven verdeeld. Ondertussen zijn de textielnijverheid, het bouwbedrijf en de brouwerij reeds belangrijker geworden dan de sigarenmakerij. Door het verval van de industriële bedrijvigheid werd het ontstaan van een andere functie, de «woonfunctie», in de hand gewerkt.

Geraardsbergen bezit wel een belangrijke «centrale functie». De omvang van de wekelijkse markt en de talrijke winkels in de stad bewijzen het belang van de commercieel-verzorgende functie van de stad. De talrijke scholen en de andere culturele en sociale instellingen dragen er eveneens toe bij om van Geraardsbergen een regionaal centrum te maken. Het ontbreekt de stad alleen maar aan een administratieve functie om een volledig regionaal centrum te zijn.

De stad vervult deze centrale functie voor een gebied dat zich langs het Z., Z.-W. en W. het verst uitstrekt, in het Denderdal en in de heuvels aan de linkeroever tot over de taalgrens en in de richting van Zottegem en Oudenaarde. Langs daar kent de stad niet de concurrentie die ze langs het N. en het O. wel ondervindt vanwege het nabijgelegen Ninove en de grootstad Brussel. Niettegenstaande deze beperking naar het N. en N.-O. toe is het hinterland der stad toch belangrijk. De streek is dichtbevolkt, langs het Z. en Z.-W. is er geen vrees voor ernstige concurrentie : Geraardsbergen is van oudsher voor haar omgeving «de stad» geweest en is het gebleven.

Het stadsgebied van Geraardsbergen is gekenmerkt door een eigenaardige, onregelmatige vorm en door een meestal vlugge overgang van gesloten stedelijk bebouwd naar onbebouwd. Hinderend voor de uitbreiding in de 19e en 20e eeuw waren de steile hellingen op de rechteroever en de lage, overstroombare weiden aan de Dender. De reeds bestaande agglomeratie Nederboelare, het Station en de verkeerswegen daarentegen vormden kristallisatiepunten voor de stadsuitbreiding, zodat de stad geen concentrische uitbreiding gekend heeft.

In de huidige plattegrond vinden we de Middeleeuwse stad bijna onveranderd terug : talrijke kenmerken en zelfs het typische verschil tussen de hoge en de lage stad zijn bewaard gebleven. Steile hellingen, onregelmatig tracé en gebrekkige afwerking van de smalle straten : dit zijn de voornaamste kenmerken van bijna alle straten op de rechteroever. In de lage stad, die de uitbreiding is van de 13e eeuw, zijn de straten breder, beter afgewerkt, het plan is zeer regelmatig en de hellingen zijn veel kleiner; de stadsaanleg is bijna geometrisch.

In het uitzicht van de stad spelen de openbare gebouwen slechts een geringe rol; verscheidene bevinden zich immers in secondaire straten aan de rand van de stad; daarenboven zijn de meeste geen authentiek historische gebouwen. De weinige industriële gebouwen staan eveneens aan de rand van de stad, vooral over de spoorweg waar, in de nabijheid van het station of de Dender, geschikte terreinen voorhanden waren. De huizen vormen verreweg het belangrijkste element van het stadslandschap. De winkels zijn niet geconcentreerd in een commerciële kern, maar verspreid over een hele groep winkelstraten. Het commercieel zwaartepunt ligt tussen het station en de spoorweg enerzijds en de markt anderzijds.

De sombere kleur van de vervuilde 19e eeuwse baksteen, waarmede de smalle, hoge Geraardsbergse huizen gebouwd zijn, domineert in het stadsbeeld. Er kan alleen een onderscheid gemaakt worden tussen de burgers- en arbeiderswoningen van de 19e eeuw in de oude stad en een derde type : de bredere arbeiderswoning van de 20e eeuw met twee verdiepingen, die men, naast enkele burgershuizen en villa's, op sommige plaatsen van de stadsrand aantreft. Wegens de afwezigheid aan nijverheid in de stad heeft zich in de 19e en 20e eeuw bijna geen randgebied gevormd; slechts in het deel aan de overzijde van de spoorweg kunnen we spreken van een uitbreidingszone.

TOPONYMIE

Laten we eerst nagaan onder welke vormen de naam van deze stad in de oude documenten voorkomt.

De oudste benamingen (van vóór 1226) vinden we hoofdzakelijk bij M. Gijsseling: «de Geroaldi monte, (1034-58) kop. 1e kwart 13e, G SP. - Geraldimontem (acc.), 1081 kop. eind 13e, G SAC 9 r°. - Geraldimons, 1096 kop. id., ib. 9 r° - de Geraldi monte, 1107, gelijkt. kop., mir. s. Amandi, V 502, 138 r°; 1108, G SP; 1130, G SP; 1142, L 3 H 57/724; 1175, G G; 1197, G G. - de Geroldi monte, 1108, G SA; 1108, G. SB. — Geraldimontensis, (1093-1110) kop. 1150, G E 2 bis, I; 1118, G G. - Geroldimontensis, 1117, G SA; 1142, G SA - Geromontensis, 1142, G SA; 1197, G G. - de monte Geraldi, 1166, X E 7013/18. - Geralmont, 1167, G N. - de Geraudi monte, 1195, G SA; 1200, G G; 1209, L 3 H 237/3283; 1210, YC; 1224, YC. - Graumont, 1195, L 36 H 65/699. - Geromontis (gen.), laatste derde 12e e., L 3 H 57/727. - Geraumont, 1201, G N; 1201, G SA; 1202, G N. - Gerautmont, 1201, G SA. - Geramont, 1211, G SA. - in Gerardi monte, 1225, YC.» (2).

Behalve enkele van de hierboven vermelde vormen geeft dezelfde auteur in zijn **Middeleeuwse toponiemen te Geraardsbergen** nog volgende schrijfwijzen van na 1226: «Gheroustberghe, 1283, H; passim. - Gheroutsberghe, 1284, SA; passim. - Gramont, 1290, S. - Grantmont, 1293, S. - Gheeroutsberghe, 1340, SJ. - Gherardsberghe, 1343, H (geschreven te Gent). - Gherousberghe, 1349, SMB. - Gheersberghe, 1403, R 35236» (3).

Bij Fris tenslotte komen nog, gerangschikt naar de taal, een groot aantal oude benamingen voor uit oorkonden daterend vanaf de Middeleeuwen tot in de 18e eeuw:

«Latijn: Geraldimons (1068), Geroldimons (1142), Geralmons, Gerardimons of Mons Gerardi (1242), Geraudimons (1200).

Fransch: Geralmont (1333), Granmont (1305), Grantmont (1386), Grandmont (1410), Grammont (1556), Gérardmont (1602), Grardmont (1637).

Nederlandsch: Geraudsberghe, Gheroudsberghe (1452) of Gheeroudsberghe, Gheeronsberghe (1353), Gheerondsberghe (zoals A. de Portemont, **Recherches Historiques,** d. I, blz. 272, d. II, blz. 358, zelfs in plaats van Gheeroudsberghe altijd drukt), Geroudsberghe (1315), Geersberghe, Gheertsberghe (1452), Geeraertsberghe (1720), Gheeraertsberghen (1635).

---

(2) M. Gijsseling, **Toponymisch Woordenboek van België, Nederland, Luxemburg, Noord-Frankrijk en West-Duitsland**, p. 397-8.

(3) M. Gijsseling, **Middeleeuwse toponiemen te Geraardsbergen (Het Land van Aalst,** XI, 1959, nrs. 1-2, p. 2-7), p. 3.
In zijn reeks artikels over **Toponymische Etymologieën in en om het Land van Aalst,** verschenen in **Het Land van Aalst** citeert dezelfde auteur onder Geraardsbergen slechts de reeds genoemde vorm «de Geroaldi monte» van 1034-58 (**Het Land van Aalst,** IV, 1952, nr. 2, p. 71).

Duitsch : Gert(s)perge, Gyrsperge (XVe eeuw)» (4).

De meeste auteurs zijn de mening toegedaan dat de naam van deze plaats ontstaan is op het ogenblik dat de stad werd gesticht, m.a.w. dat het ontstaan van deze stad aanleiding heeft gegeven tot haar naam. Deze uitleg wordt immers gegeven in de «stichtingsoorkonde» van de stad zelf (5).

Deze zienswijze vinden we reeds bij J. Van Waesberge, de oudste gescheidschrijver van Geraardsbergen : «Cet endroit [un franc-alleu nommé Hunneghem (6)] conserva cette dénomination tudesque jusqu'en 1068, époque à laquelle le seigneur de ce lieu, nommé Gérard, de qui au reste on ignore l'origine, vendit Hunneghem au comte Baudouin VI. Dès-lors on l'appela **Gerardimons,** du nom du vendeur et de la montagne sur laquelle cette ville s'appuie» (7).

Diezelfde verklaring komt eveneens voor bij de volgende auteurs, hier chronologisch gerangschikt :

Ph. Vander Maelen : «Grammont a été fondé en 1068, par le comte Baudouin, de Mons, qui, ayant acheté le terrain qu'elle occupe d'un

---

(4) V. Fris, **Geschiedenis van Geraardsbergen**, p. 9, voetnoot 2. Volledigheidshalve vermelden we hier nog de drie volgende auteurs : A. Carnoy, in zijn **Origines des noms des communes de Belgique**, p. 242 : naast de hoger vernoemde Geraldimontem van 1081 en Geraumont van 1202, ook nog Gralmont (14e eeuw).

A. Boterdaele, in zijn eerder toeristisch beschrijvende **Nos Ardennes Flamandes**, p. 273 : «De là, le nom de **Grammont** ou **Gerard mont (Geeraerdsbergen, Geersbergen, Sjheesberghe,** (XVe siècle) **Gheisbergh,** (1753) **Gheroudsberge, Gheertsberghe,** de **Geert, Gérard.)**».

R. Vandenbossche, in zijn onuitgegeven licentiaatsverhandeling, **Religieuze Sociografie der St.-Bartels-Parochie te Geraardsbergen**, p. 8-9 : "Oude dokumenten, daterend van 1315, spreken van **«Gheroudsberghe»** of soms **«Gheerondsberghe»**. In 1452 vinden we de samentrekking **«Gheersberghe»** en **«Gheertsberghe»** volop in gebruik. In 1635 spreekt men terug van **«Gheeraertsberghe»**. Hetzelfde voor 1720 wat betreft de uitspraak, maar de schrijfwijze wordt **«Gheraerdsberghe»**. In 1870 gaat men ongeveer terug tot de schrijfwijze van 1635 **«Gheeraertsbergen»**. Sinds de laatste nieuwe spelling is het «Geraardsbergen» geworden. In de volksmond wordt het smakelijk «Gisbaargen» uitgesproken. In het Frans werd het **«Gérardmont»** of **«Géralmont»** en verbasterde later tot **«Grardmont» - «Grantmont» - «Grammont»**. Die laatste benaming is de enige die heden ten dage officieel in gebruik is maar ook diegene die het meest de ware etymologische betekenis verbergt. In het Latijn sprak men van : **«Gerardimons»** of **«Geraldimons»**".

(5) «Noverint universi tam presentes quam futuri quod predecessor meus Balduinus, tam Flandrie quam Hanonie comes, allodium quoddam in parrochia de Hueninghem a quodam Geraldo, magne auctoritatis viro, emptun, sibi vendicavit, ubi opidum construendum elegit, quod a Geraldo Geraldimons non cupatur». (Fr. Blockmans, **De zoogenaamde stadskeure van Geeraardsbergen van tusschen 1067 en 1070**, p. 76-7. - Ook in A. De Portemont, **Recherches historiques sur la ville de Grammont**, t. I, p. 237). — Over deze «stichtingsoorkonde», zie verder het historisch gedeelte.

(6) Zie hierna over Hunnegem, p. 63 en vlg.

(7) [B. Jouret], **Grammont, son origine et son histoire au Moyen Age**, d'après **J. Van Waesberghe,** p. 10. Ter staving van deze opvatting volgen dan, in Franse vertaling, enkele uittreksels uit de «stichtingsoorkonde».

nommé Gérard, lui donna le nom flamand de Geeraerdsbergen, et la fit entourer de murailles.» (8).

P. Lansens : «Geeraerdsberghe, een stad in de provincie Oostvlaenderen oost van Audenaerde gelegen, wierd eertijds Gerardsberghe en ook Geertsberghe genoemd. Zij draegt in het fransch den naem van Grammont, en in het latijn dien van Gerardi Mons. Deze plaets droeg voor het jaer 1068 den naem van Hunneghem, waeruyt eenigen vermoeden dat zij die benaming van de Hunnen, door Attila aangevoerd, verkreeg. Graaf Balduinus VI kocht die plaets aen zekeren leenheer, Gerardus genoemd, en hij bouwde er eene stad, welke hij naer den naem van den verkoper, en ten aenzien van den berg waerop zij ligt, Geeraerdsberghe noemde. Sommigen willen dat genoemden graef, door het stichten dier stad, den bijnaem van Van Berghen verkreeg, en niet wegens de stad Bergen in Henegouw, alhoewel hij niet min graef van Henegouw als van Vlaenderen was.» (9).

J.F. Willems : «Une charte de l'année 1068, publiée dans le second volume de Warnkoenig, Flandrische Staats- und Rechtsgeschichte, deuxième partie, Urkunden, page 163, fait connaître l'origine de cette ville et de son nom. Elle commence ainsi : [dan volgt het citaat uit bedoelde charter]. Le nom a varié dans quelques documents en langue française, où on lit Geralmont au lieu de Grammont.» (10).

J.J. De Smet : «Grammont, Geerts- ou Geeraerdsberge. Le comte de Flandre, Baudouin VI, nous a lui-même expliqué l'origine de cette ville, dans la **Keure** qu'il lui donna en 1068. On lit dans le préambule de ce document : [opnieuw het citaat uit dezelfde keure met verwijzing naar Warnkoenig, Flandrische Staats- und Rechtsgeschichte, t. II, Urk., p. 163]. Dans quelques chartes françaises, on lit : Geralmont, et is est réellement fâcheux que cette forme ne soit pas restée, parce que Grammont voile l'étymologie véritable; mais qu'y faire ? C'est encore là un caprice de l'usage, [...]» (11).

A. De Portemont : «Quoiqu'il en soit, après la retraite des Barbares, **Hunneghem** devint le patrimoine d'une famille noble qui nous est restée inconnue. Nous savons seulement, qu'en 1068, Gérard, seigneur de ce franc-alleu très-avantageusement situé, près de la Dendre, sur les confins de la Flandre, du Brabant et du Hainaut, le vendit au comte Baudouin VI. Celui-ci y fit bâtir un ville qu'il nomma **Gérardmont,** ou **Géralmont** (en latin **Gerardimons,** ou **Geraldimons,** et en flamand **Gheeraertsbergen,** en considération du vendeur et de la montagne sur laquelle elle est assise. La dénomination de **Gérardmont** dégénéra dans la suite en **Grardmont, Grantmont** et **Grammont.** Cette

---

(8) Ph. Vander Maelen, **Dictionnaire géographique de la Flandre orientale,** p. 100-1.

(9) P. Lansens, **Alouden staet van Vlaenderen,** p. 275.

(10) J.F. Willems, **Mémoire sur les noms des communes de la province de la Flandre Orientale,** p. 298.

(11) J.J. De Smet, **Essai sur les noms des villes et communes de la Flandre Orientale,** p. 13.

dernière est la seule dont on se serve de nos jours, quoique ce soit précisément celle qui voile le mieux la véritable étymoligie.» (12).

V. Fris : «In 1068, traditionele doch zeer benaderende dagteekening, kocht hij [Boudewijn VI] van den edelman Geeraard van Hunneghem, een klein **allood** in deze parochie gelegen, waar hij besloot een **oppidum** of sterkte op te richten, die hij naar Geeraard's naam, Geeraardsberg noemde.» (13).

A. Carnoy : «Baudouin VI fonda Grammont en 1068 et lui donna le nom de l'ancien propriétaire de ce territoire. La forme française sortit graduellement de **Geraldi mons** sous l'influence de l'étymologie populaire en raison de la haute colline dominant la ville. En néerlandais, **Geraart** fut graduellement substitué à **Gerald**, nom moins fréquent. La transformation de **Gerald** en **grand** s'est aussi produite dans **Grandmetz** (1105 **Geralmes**).» (14).

Volgens M. Gijsseling daarentegen zou de toponiem Geraardsbergen veel ouder zijn en opklimmen tot het Oudgermaans : «**Gêrawaldas berg** "berg van Gêrawald" (ouder Gairawald : Germaans **gaira** - "speer" + **walda** - "heerser"). De Nederlandse evolutie was **Gerawaldas berga** (datief) > **Geraldes berga** > **Geroldes berga** > **Geroudes berge** > **Geroutsberge** > **Geersberge**, thans dialectisch **Giesbaarge**. De spelling **Gheraertsberghe** wordt in de middeleeuwen blijkbaar alleen te Gent aangetroffen en berust op verwarring (**Geroud** en **Geraard** waren beide **Geert** geworden. De Franse evolutie was **Geraldi mont** > **Geraudi mont** > **Geraumont** resp. **Geramont** > **Gramont**, nu **Grammont** gespeld.» (15).

---

(12) A. De Portemont, **Recherches historiques sur la ville de Grammont**, t. I, p. 30-1.

(13) V. Fris, **Geschiedenis van Geeraardsbergen**, p. 29. — Dan volgen nog een paar minder wetenschappelijke auteurs die eenzelfde interpretatie overnemen : A. Boterdaele, **Nos Ardennes Flamandes**, p. 273 : «Le comte Baudouin de Mons fonda Grammont, vers le milieu du XIe siècle, sur un terrain montueux, situé sur les bords de la Dendre, acheté à un certain baron, nommé Gérard, qui y avait sa villa, un alleu dépendant de la paroisse de Huinghem ou Hunneghem. De là, le nom de **Grammont** ou **Gerard mont** [...]» en E. De Seyn, **Geschied- en aardrijkskundig woordenboek**, p. 473 : «Een oorkonde bewijst dat de stad Geraardsbergen in 1069 gesticht werd door graaf Boudewijn uit Bergen (Boudewijn VI, graaf van Vlaanderen en Henegouwen), die haar de naam **Geraerdsberghe** of **Geertsberghe**, in het Latijn **Gerardimons**, gaf omdat zijn voorganger de heuvel met het aanliggend gebied gekocht had van een zekere Geeraerd, een man van groot gezag. In enige Franse dokumenten leest met **Géralmont**, **Gérardmont**, **Ghérardmont** en **Grantmont**.»

(14) A. Carnoy, **Origines des noms des communes de Belgique**, p. 242. — Overgenomen door M. Servais, **Wapenboek van de Provinciën en Gemeenten van België**, p. 855. Dezelfde traditionele uitleg tenslotte treffen we nog aan in de licentiaatsverhandeling van R. Vandenbossche, **Religieuze Sociografie der St.-Bartels-parochie te Geraardsbergen**, p. 8.

(15) M. Gijsseling, **Middeleeuwse toponiemen te Geraardsbergen**, p. 3-4. — Deze verklaring kwam reeds bondig voor in zijn hoger vermelde reeks **Toponymische Etymologieën in en om het Land van Aalst** : "Germ. **Gaizawaldas berga** - m., «berg van Germ. **Gaizawald**» (**gaiza** - m., «speer» + **walda** - m., «heerser»)". (**Het Land van Aalst**, IV, 1952, nr. 2, p. 71) en wordt eveneens, in enigszins gewijzigde vorm, overgenomen in zijn

Tenslotte kunnen we dit overzicht besluiten met de probleemstelling door F. Van Coetsem geformuleerd in zijn **Determinanten in de geschiedenis van Geraardsbergen** : «Of deze traditie volgens welke de stad Geraardsbergen haar oorsprong uitsluitend aan de wil van de graaf te danken zou hebben helemaal waarheidsgetrouw is, kan men natuurlijk niet met absolute zekerheid uitmaken, maar toch pleit daar veel voor. Het is ook geruststellend dat sommige door deze oudste traditie genoemde feiten van elders worden bevestigd. Zo luidt hier de naam van de man naar wie de stad genoemd werd **Geraldus** (niet **Ger(h)ardus**), en hij heette ook werkelijk **Gerald** (ouder **Gerwald)** zoals o.a. blijkt uit de ontleding van de toponiem **Geraardsbergen**, waarvan de oorspronkelijke vorm x**Gêraldas**, x**Gêraldesberga** (x**Gêrwaldas-**, x**Gêrwaldesberga)** «aan, bij, op de heuvel (berg) van Gerald» moet zijn geweest». Hierna verwijst de auteur in voetnoot naar zijn artikel **Giesbaarge** (16) en naar het citaat «**de Geroaldi monte**, (1034-58) kopie 1e kwart 13e» uit de ook door ons geraadpleegde studie **Middeleeuwse toponiemen te Geraardsbergen** (p. 3) van M. Gijsseling, om tot de volgende conclusie te komen : «Geraardsbergen zou volgens een traditie, die door J. Van Waesberghe wordt vermeld, gesticht zijn in 1068, wat weliswaar maar een benaderende datering kan zijn (V. Fris, **Gesch. v. Geer.**, 29 en de in noot 25 genoemde werken); de stad zou toen (1068 ?) ook haar naam hebben gekregen. Indien de datering van de **Geroaldi monte** juist is, dan was de naam x**Gêraldesberga** (enz.) al vóór de stichting van het oppidum in gebruik, ofwel

---

Toponymisch Woordenboek, p. 397-8 : «Germ. **Gairawaldas berga** - m., «berg van Gairawald» (**gaiza** - m. «speer» + **walda** - m. «heerser»). In Latijnse oorkonden, ook uit Vlaamse scriptoria, duiken (waarschijnlijk wegens het bestanddeel montem) vooral Franse vormen op : **Geraudi montem, Geralmont, Gerautmont, Geraumont, Geramont, Geromont, Graumont.** In **Geroldi mons** evenwel is het vocalisme Vlaams.»

(16) Hierin lezen wij : «De officiële benaming Geraardsbergen heeft als locale dialectische equivalent Giesbaarge, in fonetisch schrift gizba:rge. Men heeft deze op het eerste gezicht vrij zonderlinge vorm wel eens als de gewestelijke uitspraak van het tot «Geertsbergen» samengetrokken Geraardsbergen beschouwd. Het lijkt mij alleen mogelijk gizba:rge te verklaren als het resultaat van een volkomen zelfstandige ontwikkeling uit de oorspronkelijke benaming, overeenkomstig de in het locale dialect geldende klankwetten.
Men moet er inderdaad op bedacht zijn dat de mnl. en nog oudnieuwndl. vorm Ghe(e)routsberghe(n), met zijn talrijke varianten, een hele tijd zuiver traditioneel zal geweest zijn, blijkens de hieruit gecontraheerde vorm Gheersberghe (a° 1420); hierin was de oorspronkelijke tweede syllabe tussen hoofd- en bijtonige syllabe normaal verdwenen. Dit laat meteen zien hoe vroeg een uitspraak xgeer/t/sberge, die ten grondslag ligt aan onze dialectvorm, moet zijn voorgekomen. Geraardsbergen met zijn verschillende spellingvarianten is pas een latere, d.w.z. volgens mijn materiaal een 16e-eeuwse reïnterpretatie hetzij van Ghe(e)routsberghe(n) hetzij naar de toenmalige uitspraak; de invloed van een reeds vroeg naast lat. Geraldimons optredend Gerardimons is hier bovendien niet uitgesloten. Men mag echter niet uit het oog verliezen dat de vorm Geraardsbergen nooit tot de locale spreektaal heeft behoord. Intussen blijkt wel voldoende uit de mnl. oudnieuwndl. traditionele schrijftaalvorm Ghe(e)routsberghe(n) en het niet minder vaak «belegte» lat. Geraldimons, dat men moet uitgaan van een oorspronkelijk xgêral d-es-bërga (xgêrald-as-bërga) - "aan of bij de berg van Gêrald,,.» (p. 115-6).

is dit eerder gesticht, maar dan kan het niet geweest zijn door «Balduinus, tam Flandrie quam Hanonie comes», die moeilijk iemand anders kan zijn dan Boudewijn VI (of van Bergen), die geregeerd heeft van 1067 tot 1070. Er is hier dus een probleem!» (17).

Na de naam van de stad zelf onder de loep genomen te hebben, gaan we nu over tot de studie van de verscheidene wijknamen.

Hunnegem komt het eerst aan de beurt, daar dit gehucht mag beschouwd worden als de bakermat van de stad: Immers, uit het reeds geciteerde fragment van de «stichtingsoorkonde» blijkt duidelijk dat Hunnegem reeds bestond vóór deze stad gesticht werd.

De oudste verklaringen van deze toponiem vinden wij bij J. de Guyse en J. van Waesberghe; hierover schrijft Fris het volgende: «Hier, evenals elders in Vlaamsch-België, heeft dit woord **Hun**, door zijne gelijkenis met den naam van Attilas volk, de meest fantazistische uitleggingen uitgelokt. Jacques de Guyse († 1400) in zijn **Annales Hannoniae,** waarin zoovele fabelen verzameld zijn, en de oudste geschiedschrijver van Geraardsbergen, Jan van Waesberghe († 1639), spreken zonder aarzelen over de nederzetting der Hunnen op de boorden van de Dender: zij overwegen niet eens dat Attilas horden nooit onze streken doortrokken, nooit hun voet in Laag-België hebben gezet.» (18).

Een totaal andere interpretatie, die beter te verdedigen is, wordt ons door J.J. De Smet gegeven. Hij meent immers de naam Hunnegem te moeten afleiden van «hun» of «hoen» dat volgens hem «offer» zou betekend hebben. Hunnegem zou dus willen zeggen «een verblijf bij een heiligdom» (19).

A. De Portemont vermeldt de twee hierboven besproken verklaringen maar meent in aansluiting bij de eerstgenoemde volgende nieuwe uitleg te mogen vooropzetten: «Mais n'est-il pas possible, que nos ancêtres, encore sous l'impression de la terreur répandue dans la Gaule par les Huns, aient confondu avec ceux-ci les Barbares qui, dans la suite, ont ravagé notre pays et donné le nom de **Huns** à la peuplade qui bâtit la forteresse dont nous nous occupons? A l'appui de cette opininon, on peut invoquer divers documents et particulièrement celui cité dans le savant ouvrage intitulé: **Acta Sanctorum Belgii Selecta,** tom. 4, **Vita Stae Reinildis,** pag. 643-646, où l'on appelle **Huns,** les **Frisons** qui répandirent, au 7e siècle, la désolation dans nos provinces.

---

(17) F. Van Coetsem, **Determinanten in de geschiedenis van Geraardsbergen,** p. 255-56.

(18) V. Fris, **Geschiedenis van Geeraardsbergen,** p. 20-21. — P. Lansens wijst in zijn **Alouden staet van Vlaenderen,** p. 275, ook op deze mogelijke verklaring.

(19) J.J. De Smet, **Etymologie des noms de villes et communes des deux Flandres,** p. 212, sub Hundelgem.
Deze zienswijze wordt bijgetreden door V. Campen, **La Fête des Krakelingen et le Tonneken-brand à Grammont,** p. 9-10; Fr. Broekaert, **Onze Lieve Vrouw van den Oudenberg te Geeraardsbergen,** p. 325-6 en V. Van Bossuyt, **Het Feest van Krakelingenwerp-Tonnekenbrand te Geraardsbergen,** p. 55.

Le passage suivant de Mr. Augustin Thierry signale, chez les Francs, la même confusion de noms : **Le catholicisme des Francs avait lavé leur nom de toute souillure barbare. Les destructions de villes, les pillages, les massacres, les martyres arrivés durant leurs incursions, ou à leur premier établissement, étaient mis sur le compte d' Attila, des Vandales, ou des Sarrazins;** L'hypothèse que je viens de poser, me paraît aussi admissible que l'explication étymologique de Mr De Smet.» (20).

In zijn overzicht van de bestaande opvattingen verwerpt V. Fris zowel de mening van de Guyse en van Waesberghe als die van De Portemont en De Smet. Positiever staat hij tegenover de theorie van Kurth : «Prof. Godfried Kurth, in zijn merkwaardig werk over de **Taalgrens in België,** na er op gewezen te hebben dat het woord zich door het germaansch laat verklaren, somt de verschillende beteekenissen van den wortel **hun** op, nl. een reus zoals in hunenbed, een hoofdman zoals in honderdman, eene rivier zooals in Huna. De stam **Hun** komt het meest voor, 't zij alleen, 't zij in samenstelling, in persoonsnamen : Huni, Huno ,Hunzo, Humbrecht, Hunfried, Hunibald, Hunimunt, Hungar.» (21).

Tenslotte houdt Fris het dan bij de interpretatie van J. Claerhout (22) : «Toen de Franken, zegt een taalkundige [genoemde Claerhout], bezit namen van 't gewest dat Brabant geheeten werd, was er een Germaan, een Frank, die den naam droeg van Huno. Op zijn verkoren zate roeide hij de bosschen uit tot akkers voor zijn koorn en droogde hij de moerassen tot weilanden voor zijn vee. Volgens 't gebruik van die tijden kregen zijne kinderen den naam van **Huningen.** Als stamgezin bleven zij te samen met hunne afstammelingen rond de voorvaderlijke, erfelijke Oud-Frankische woonhalle gevestigd en het oord, waar zij verbleven, verwierf den naam van **Huningheim,** d.i. letterlijk : de woonplaats der afstammelingen van **Huno.**» (23).

V. Van Bossuyt, in zijn **Geschiedenis van Hunneghem te Geeraardsbergen** (24), M. De Meulemeester in zijn **Le Prieuré des Bénédictines de Hunneghem à Grammont** (25) en P. Rudolf R. Labijn in zijn werk over **Onze Lieve Vrouw van den Oudenberg** (26) geven eveneens een volledig overzicht in chronologische volgorde van de verschillende verklaringen, maar houden het bij de laatste.

---

(20) A. De Portemont, **Recherches historiques sur la ville de Grammont,** p. 29-30.

(21) Zie G. Kurth, **La frontière linguistique en Belgique,** t. I, p. 394.

(22) Zie van J. Claerhout, de nota **Hunneghemstraat,** in **Philologische Bijdragen** van het tijdschrift **Belfort** (1895), p. 26-9.

(23) V. Fris, **Geschiedenis van Geeraardsbergen,** p. 20-2. — Deze opvatting wordt ook vermeld door Fr. Broeckaert in zijn artikel over **Onze Lieve Vrouw van den Oudenberg,** p. 225. G. Merckaert, in zijn compilatorisch werk, **Geeraardsbergen. Zijn oorsprong en Geschiedenis in de Middeleeuwen,** p. 115-7, heeft (ook) hier letterlijk V. Fris afgeschreven.

(24) V. Van Bossuyt, **Geschiedenis van Hunneghem te Geeraardsbergen,** p. 12-6.

(25) M. De Meulemeester, **Le Prieuré des Bénédictines de Huneghem à Grammont,** p. 9-12.

(26) P. Rudolf R. Labijn, **Onze Lieve Vrouw van den Oudenberg,** p. 24-31.

Ook A. Carnoy komt tot dezelfde vaststelling waar hij schrijft: «Hunnegem (dép. Grammont). Même sens que **Hunningen-lez-Bollange**, c'est-à-dire: "maison de **Huno** et de sa familles".» (27).

In dezelfde lijn steeds ligt de ruimere uitleg van M. Gijsseling: «Hunnegem: Huneghem, 1081 kopie eind 13e, SA 220, 9 r°; 1181, SA; passim. - Hunengem, 1227, SA. - Hunegem, 1227, SA. - Huuneghem, 1357, H. - Hueneghem, 1388, S 681, 20 r°.

Germaans **Hûninga haim** «woning van de **Hûningas**, d.i. lieden van Hûno». De naam klimt op tot de Merovingische tijd. Op Overboelare ligt de Hunnegemkouter (1399 de Hueneghem coutere, H).» (28).

F. Van Coetsem tenslotte voegt nog enkele argumenten bij de «Frankische» verklaring van Gijsseling: «De voorgeschiedenis van de Denderstreek levert weinig elementen op die van wezenlijk belang zijn voor 'n beoordeling van hetgeen bepalend is geweest in de eigenlijke stadsgeschiedenis. Wel verdient het de aandacht dat dit gebied talrijke Frankische nederzettingen heeft gekend, zoals uit de plaatsnamen op te maken is. Ook de bekende **-ingahêm-namen** zijn hier vertegenwoordigd en een stadswijk, nl. Hunnegem, is daar een voorbeeld van.

Hunnegem wordt dan ook als de bakermat van Geraardsbergen beschouwd, wat slechts in zoverre juist is, als men daarmee de oudste dorpsgemeenschap binnen het latere stadsgbied bedoelt die ons met name is bekend. De stad Geraardsbergen is inderdaad niet door geleidelijke uitbreiding uit Hunnegem gegroeid, maar heeft haar ontstaan te danken aan oorzaken die aan Hunnegem vreemd zijn.

Hunnegem, eigenlijk x**Huningahêm** (uit **Huninga** en **haim**), «woonplaats van de afstammelingen of lieden van Huno» (29) duidt de plaats aan van een Frankische nederzetting op de linkeroever van de Dender, die zich naderhand op de rechterover, op de helling van de Oudenberg, geleidelijk heeft uitgebreid.» (30).

«Oudenberg» of «Hunnenberg» blijken de benamingen te zijn van dezelfde heuvel die Hunnegem of Geraardsbergen beheerst. Uit het werk van A. De Portemont is dit duidelijk af te leiden, waar hij schrijft: «Le site le plus remarquable de notre ville, est, sans contredit, la montagne dite **vieux mont**, en flamand **ouden berg**» en in voet-

---

(27) A. Carnoy, **Origines des noms des communes de Belgique**, p. 340 .

(28) M. Gijsseling, **Middeleeuwse toponiemen te Geraardsbergen**, p. 4. — Voor afleidingen van deze toponiemen, zie verder p. 65.
Zie ook zijn **Toponymisch Woordenboek**, p. 525: «Hunegem [Geraardsbergen: Aalst]: Huneghem, 1081 kop. eind 13e G SAC 9 r°; 1181, G SA; 1217, G SP. - Hunengen, 1215, Kamerijk, L 3 H 58/753. Germ. Hûninga haim "woning van de lieden van Hûno" (volksnaam Hûnas)».

(29) Hier citeert hij uit M. Gijsseling, **Middeleeuwse toponiemen te Geraardsbergen**, p. 4: «De naam klimt op tot de Merovingische tijd».

(30) F. Van Coetsem, **Determinanten in de geschiedenis van Geraardsbergen**, p. 253-4.

noot verwijst naar de in enkele oude documenten voorkomende vormen : **Hunniberch** en **Hunnenberg** (31).

In tegenstelling met de zojuist genoemde auteurs die de Hunnenberg evenals Hunnegem in verband brengen met de Germaan Huno, meent V. Campen de betekenis van Hunnegem (= offerplaats) te kunnen staven met de verklaring van Oudenberg. In aansluiting bij de interpretatie van De Smet, ziet hij in Oudenberg een vervorming van «Odin-berg», een berg gewijd aan de godheid Odin (32).

M. Gijsseling geeft enkel, zonder nadere verklaring, de oudste vormen van Oudenberg : «Eva de Veteri monte, kort na 1243, H. - bi den Oudenberghe, 1238, H 1, 6 v°. - ten Oudenberghe, 1352, H; passim. - up den Ouden berch, 1398, R 35 232, 22 r°; passim.» (33).

De verdere studie van de toponiemen te Geraardsbergen plaatsen we in het kader van de probleemstelling, door M. Gijsseling in zijn studie over **Oostvlaamse plaatsnaamproblemen** geformuleerd : «Het probleem is bekend. De talrijke Germaanse plaatsnamen in Wallonië en Noord-Frankrijk leggen getuigenis af van de voormalige Germaans-Romaanse symbiose. Treffen wij gelijkerwijs Romaanse plaatsnamen aan ten Noorden van de huidige taalgrens, en dienen die eveneens als indices van oorspronkelijke tweetaligheid geïnterpreteerd te worden ?» De auteur wijst erop dat alleen die toponiemen in aanmerking komen die als dusdanig van Romaanse herkomst zijn (34).

Voor Geraardsbergen vermeldt hij dan : «Busemont (te Overboe-

---

(31) A. De Portemont, **Recherches historiques**, t. I, p. 21. — Verder lezen we in een door hem aangehaalde verkoopakte van 1294 : **«bi der capelle van Onser Vrauwe op den Hunnebeerch te Gherondsberghe»** en in een staat van goederen van 1519 : **«in het capelleken van Onser Vrauwe up den Hunnenbeerch.»** (id. t. II, p. 195, voetnoot 1 en p. 191, voetnoot 2). Dat Hunnegem zijn naam gegeven heeft aan de berg, bevestigen nog volgende auteurs : V. Fris, **Geschiedenis van Geeraardsbergen**, p. 22; A. Boterdaele, **Nos Ardennes flamandes**, p. 273-4; P. Rudolf R. Labijn, **Onze Lieve Vrouw van den Oudenberg**, p. 24; M. De Meulemeester, **Le Prieuré des Bénédictines de Huneghem**, p. 12-13.

(32) V. Campen, **La Fête des Krakelingen et le Tonneken-brand à Grammont**, p. 9-10 : «"Ouden-berg" - Vieille Montagne - disons-nous; mais est-ce bien ainsi que nous devons traduire ce nom ? Et n'est-ce pas plutôt "l'Odin-berg" - le Mont d'Odin ? Ce sens primitif ne s'est-il pas effacé avec le souvenir du paganisme, n'a-t-il pas été altéré de même que la signification de la fête et n'est-il pas devenu par une habile consonnance "l'Ouden-Berg" ? Le chanoine De Smet aurait donc raison en disant que "Hunneghem", qu'on dit parfois avoir été le berceau de la ville de Grammont, signifie : "la demeure près d'un lieu sacré". Ce sanctuaire c'était le "Mont d'Odin"». — Deze zienswijze wordt volledig overgenomen door V. Van Bossuyt, **Het Feest van Krakelingenwerp - Tonneken brand te Geraardsbergen**, p. 55. Fr. Broekaert daarentegen is voorzichtiger en ziet in «Hunnebeerch» een mogelijke analogie met Huno, maar schijnt het, in navolging van De Smet, veeleer te houden bij de betekenis offerplaats (**Onze Lieve Vrouw van den Oudenberg**, p. 325-26).

(33) M. Gijsseling, **Middeleeuwse toponiemen te Geraardsbergen**, p. 5. — Zie ook V. Gaublomme, **De Kartuize St Martens-Bos te St. Martens-Lierde en de ontbonden Gilden van Geraardsbergen in 1330**, p. 177 : «ten oudenberghe».

(34) M. Gijsseling, **Oostvlaamse plaatsnaamproblemen**, p. 18 en 19.

lare) : ca. 1400 **an den Busemont,** G stad Geraardsbergen 681, 1 r°; 1423 **anden Busemont** G S.A. Geraardsbergen 9, 37 v°; 1428 id. G. S.A. Geraardsbergen 91, 18 r°; 1437 **onder den Busemond gheleghen,** G Beaupré 8, 58 v°».

Dutse (te Geraardsbergen) : 866 copie 18e e. **Ducia** M 34, p. 11; 868 copie 18e e. **Ducia** M 34, p. 36; 1181 **Ducia** G Ninove O. 41; 1213 **Duche** G S.A. Geraardsbergen 0.15; 1214 **Duche** G stad Geraardsbergen 0.7; 1217 **Dutche** G Ninove 0.111; 1217 **Duetse** G Sint-Pieters 0. 441; 1388 **ter Dutsen** G stad Geraardsbergen 681 23 r°; 1409 **ter Dutsen** G. hosp. Geraardsbergen 6, 1 r°; 1426 **achter der Dutsen** G.S. Martens-Bosse 3, 21 v°; 1401 **neven den Duste broec** G hosp. Geraardsbergen 4, 24 v°; 1328 **de Dutche coutre** G hosp. Geraardsbergen 1, 9 r°; 1328 **bi der Dutse poerten** ib., 2 v°; 1328 **de Dutstrate** ib., 2 r°. Cfr. **Dhuy** (arr. Namen) : 1198 Duiz NS. Pierre Namur 1».

«Penstrate (te Geraardsbergen) : 1328 **de Painstrate** G hosp. Geraardsbergen 1, 5 v°; 1382 **de Penstrate** G S.A. Geraardsbergen 6, 24 r°; 1388 **de Penstrate** G stad Geraardsbergen 681, 7 r°; 1401 **de Peinstrate** G hosp. Geraardsbergen 4, 12 r°; 1409 **de Penstrate** G hosp. Geraardsbergen 6, 3 v°; 1423 **de Peynstrate** G S.A. Geraardsbergen 8, 3 v°».

«Putsemein (te Geraardsbergen) : 1328 **in Puchemayn** G hosp. Geraardsbergen 1, 2 v°; **in Putchemayn** ib. 3 v°; 1388 **te Putsemeyn** G stad Geraardsbergen 681, 2 v°; 1401 **Putsemaeyn** G hosp. Geraardsbergen 4, 12 v°; 1409 **in Putsemeyn** G hosp. Geraardsbergen 6, 3 v°; 1388 **ande Putsemeyn poerte** G stad Geraardsbergen 681, 2 v°; 1328 **in Putchemain strate** G hosp. Geraardsbergen 1, 8 v°».

«de Raspalje (bos te Onkerzele) (35) : 1410 **in nemore dicto de Raspaille** G S.A. Geraardsbergen 7; ca 1460 **silua... que vocatur Raspailge** G Beaupré 8, 14 r°; 1483 **...ende den bossche van Vyaune gheheeten de Respaelge an dander zijde** G S.A. Geraardsbergen 12, 59 v°» (36).

In zijn **Middeleeuwse toponiemen te Geraardsbergen** behandelt dezelfde auteur ook deze plaatsnamen. Hierin is hij soms minder uitvoerig maar geeft toch, naast enkele nieuwe vormen, ook een korte verklaring.

«Buizemont : Busemont, kort na 1243, H - desous le Boisemont, 1320, H. - op den Busemont, kort na 1348, H. en passim. Romaans

---

(35) Verklaard door A. Carnoy in zijn **Origines des noms des communes,** p. 567, onder Raspes (dép. Ransart) : «L'ancien français : **raspe** signifie «taillis». On a de même : **Raspelotte** (à Pecq), **Respaille** (à Aischeen-Refail), **Raspaille** (à Saint-Sauveur), **Raspoux** (à Ostiches). L'origine est le mot germanique : **xhrispa** (Gamillscheg, Rom. Germ. XXXIII.125)». - J. de Brouwer noteert ook het bos Raspaille te Baardegem **Bossen in het Land van Aalst** in **Het Land van Aalst,** III (1951), nr 1, p. 29).

(36) M. Gijsseling, art. cit, p. 20-2. — Zie ook zijn **Toponymisch Woordenboek,** p. 1141 : «Zuid-Oost-Vlaanderen en vooral de streek van Asse bergen heel wat Romaanse namen, vooral terreinnamen». In zijn synthese citeert schrijver voor Geraardsbergen, naast Dutse en Putsemein, ook nog Buizemont en Laverdij waarvan de Romaanse oorsprong nochtans niet vast staat.

buxus (Frans **buis**) «buks» + **montem** (acc.) «berg», met aanvankelijk Romaanse klankevolutie».

«Dutse (oude naam van de Molenbeek) : molendinum situm super Ducham, 1259, kopie 14e, SP 3, 72 v°. - ende den vivere van der Dutsen, 1367, SA. De betekenis van deze waternaam met oorspronkelijk Romaanse klankevolutie, is duister. Eventueel **Ductio** - «leiding» ?».

«Dutse (nederzetting aldaar) : Daniel de le Duche, 1222, C. - Bernardo del Duche, 1227, SA. - ter Dutssen, 1393, R 35 231, 2 v° en passim. - aechter der Dutschen, 1410, SMB. Dat dit een oude nederzetting is, blijkt ook uit het voorhanden zijn van een Duitskouter, grondgebied Overboelare (1328 de Dutche coutre, H 1, 9 r°) (37).

«Laverdij : op de Laverdie, 1340, SJ; passim. - op de Laverdrie, 1358, SP; 1367, H. - de Laverdye, 1388, S 681, 14 r°; passim. Eventueel Romaans **lavataria** - «wasplaats». In de 15e eeuw is dit nochtans de stedelijke houtopslagplaats».

«Pensstraat : in de Paynstrate, 1310, H. - in de Painstrate, 1315, Bl; 1354, SMB. - de Penstrate, 1331, Bl; passim. - de Pentstrate, 1359; Bl. - de Peinstrate, 1390, SA; passim. Werd daar pens verkocht ? De stadsrekening over 1431 (R 35258, 64 v°) vermeldt : tusschen den maercborne ende den pensdessche (**desch** «dis, tafel») (38).

«Putsemein : in vico qui dicitur Puchemain, 1269, SA; 1329, H. - in Potchemain, 1283, H. - in Putchemain, 1307, H. - in Putsemayn, 1312, H. - in Putsemain, 1344, H. - Putchemein, 1346, SMB. - in Putschemain, 1357, H. - te Putsemeyn, 1388, S 681, 2 v°; passim. - in Putschemein, 1396, R 45971, 34 r°. Kennelijk Romaans; etymologie duister.» (39).

Over de Romaanse invloed in Zuid-Vlaanderen tijdens de vroege Middeleeuwen schrijft Gijsseling verder : «Wat allereerst opvalt, is de concentratie van Romaanse plaatsnamen in de streek van Geraardsbergen, met uitlopers in de Dendervallei. Andere uitlopers, namelijk van het hier niet bestudeerde gebied van Orroir, komen voor in het Oudenaardse (Scheldevallei). Een dusdanig beeld beantwoordt aan de verwachtingen : Romaanse invloeden zijn langs de waterwegen opgedrongen naar het Noorden».

---

(37) J. de Brouwer, in zijn **Toponymie van Hofstade**, p. 53, vermeldt ook het bestaan van deze plaatsnaam te Geraardsbergen, waar hij «Haese» verklaart : «Misschien te vergelijken met **Ducia** (866), nu **Duits** (te Geraardsbergen). **Ducia** zou kunnen **Duise, Deise, Doise** geworden zijn, waarin volksetymologie **d-** als lidwoord kan voelen **d'oise.** Oorsprong Romaans zoals veel in de Denderstreek. — De betekenis is duister (M. Gijsseling)». Voor afleidingen van deze toponiem, zie verder, p. 64.

(38) V. Fris, **Geschiedenis van Geeraardsbergen**, p. 477, geeft nog als de hem oudst bekende vorm «Pensstraat» (1310); zie ook V. Gaublomme, **De Kartuize St Martens-Bos... in 1330**, p. 177, «gheleghen in de penstrate».

(39) V. Fris, op. cit., p. 477 : «Puchemain» (1269); V. Gaublomme, art. cit., p. 177 : «in putsemaem». Voor afleidingen van deze plaatsnaam, zie verder. — M. Gijsseling, **Middeleeuwse toponiemen te Geraardsbergen**, sub verbis. In zijn **Toponymisch Woordenboek**, komen alleen onder Dutse enkele vormen voor, die we reeds hoger citeerden (p. 294).

Op de vraag uit welke tijd die romanisatiegolven dateren, antwoordt de auteur : «Ongetwijfeld zouden een aantal namen van velden en hofsteden ook laat-Middeleeuws kunnen zijn; en dit is misschien wel het geval te Machelen. Inwijking van boeren uit Wallonië is immers steeds denkbaar. Het gros van de Romaanse plaatsnamen behoort echter tot een oudere groep : men treft namen aan van de nederzettingen (**Dutse, Huise, Korsele, Oosche, Viane,** enz.), van bossen (**Maalruut, Planeite,** enz.), van bergen (**Busemont, Pintemont, Rokkiersberg**) en dergelijke. Voegt men daaraan toe dat **Dutse** en **Loots** reeds vermeld worden in 868, dan is de Gallo-Romeinse oorsprong van een aantal, wellicht de meeste, Romaanse plaatsnamen ten Noorden van de taalgrens in Oost-Vlaanderen, zo goed als zeker». Uiteindelijk concludeert schrijver als volgt : «Wij mogen dus besluiten dat de streek om Geraardsbergen, waar de Germaanse nederzettingsnamen ondanks alles veruit in de meerderheid zijn, eenmaal deel uitgemaakt heeft van de brede tweetalige zone die Wallonië en Noord-Frankrijk omvatte. Een tweede conclusie volgt uit de eerste : indien de Romaanse plaatsnamen in het Geraardbergse er getuigenis van afleggen dat hier eertijds ook Romaans gesproken werd, dan bewijst het bijna volledig ontbreken van Romaanse toponiemen buiten de streek van Ronse en Geraardsbergen, dat hier slechts sporadische romaniseringskernen voorhanden geweest zijn.» (40).

Nu volgt een zeer uitgebreid overzicht van de Geraardsbergse toponiemen die alle, op een paar twijfelachtige gevallen na, van Germaanse oorsprong zijn. Veruit onze belangrijkste bron is het reeds geciteerde artikel van M. Gijsseling, **Middeleeuwse toponiemen te Geraardsbergen** (41), dat de vroegste vermeldingen van de opgenomen plaatsnamen bevat.

Begijnenstraat : in de Baghinen straete, begin 15e, H 2, 35 r° - de Beghinen strate, 1423, SA 8, 11 r°; passim. (Gaublomme : gheleghen vor den beghinen). Straat liggend vóór het Begijnhof.

Bertout : up de Veste neven den torre die men heet de Berthout,

---

(40) M. Gijsseling, **Oostvlaamse plaatsnaamproblemen,** p. 22-3. — Zie ook zijn **Toponymisch Woordenboek,** waar hij in zijn synthese, p. 1141, schrijft : «Uit bovenstaande lijst blijkt dat de gehele zoom ten zuiden van een lijn Oudenaarde-Ninove, alsmede de Denderstreek en de streek van Asse, noordwaarts gaande tot Dendermonde, in de vroege Middeleeuwen menggebied geweest is, hoewel zeer overwegend Germaans.»

(41) M. Gijsseling, **Middeleeuwse toponiemen te Geraardsbergen,** p. 2-7. — Ter aanvulling geven we, na de vormen, zoals we die bij Gijsseling aantreffen, ook de vermeldingen uit volgende werken : V. Gaublomme, **De Kartuize St Martens-Bos te St Martens-Lierde en de ontbonden Gilden van Geraardsbergen in 1330,** p. 165-77, waarin we, na de uitgave van een Nederlands- en Franstalig charter van 1330, een lijst van de erin voorkomende plaatsnamen vinden; in zijn oudere **Bijdrage tot de toponymie der stad Geeraardsbergen en omliggende,** p. 82-5, wordt enkel het Nederlandstalig charter gedeeltelijk uitgegeven. — V. Fris, **Geschiedenis van Geeraardsbergen,** p. 477, waarin hij achteraan de hem oudst bekende Middeleeuwse schrijfwijzen in een lijst samenbrengt; deze opsomming wordt letterlijk overgenomen door G. Merckaert, **Geeraardsbergen. Zijn Oorsprong en Geschiedenis in de Middeleeuwen,** p. 134-5.

1425, R 35 252. - in den torre jeghen tsollevelt neven den Bertolf, 1426, R 35 253.

Boelaarpoort : de Boelaer poerte, 1358, SA en passim. - beneden der Nederboelaerpoerte, 1423, R 35 250, 3 v°. (Gaublomme : ande boelaer porte; Fris : Boelaert-poort, 1358). Stadspoort in de richting van Nederboelare.

Bokerstraat : in den Boekers, 1393, R 35 231, 25 v. - int Pieterskinstraetkin dat men heet den Boochers, 1423, SA 8, 1 r°. - in den Boockers, 1460, Bp 8, 127 r°. - den Boockeers, 1475, B 2, 7 r°. - ende den Boockeers straetkene, 1475, B 2, 4 v°. Boog + **ers** - «aars». Een klein boogvormig straatje.

Borrestraatje :tborrenstraetkin, tborrestraetkiin, 1426, SMB 3, 9 v°, 10 r°. - ende den Bornestraetkine, 1427, SA 10, 36 v°. (Fris : Borrestraat, 1330). Mnl. **borne, borre** «drinkwaterput».

Brugstraat : de Brucstrate, 1322, Bl. - de Brugstrate, 1330, H en passim. - de Brugge strate, 1338, H en passim. - de Bruxstrate, 1354, H. - de Bruchstrate, 1398, R 35 232, 5 v°. (Fris : Brugstraat, 1330). Straat leidend van de Markt naar de Oude brug.

Burg : Willelmo del Borech (abl.), 1227, SA. - achter de Borch, 1294, SA en passim. - bider Boerch, 1414, R 35 243. Het latere karmelietenklooster, tussen de Vest en de Dender.

Buizemont : Busemont, kort na 1243, H. - desous le Boisemont, 1320, H. - op den Busemont, kort na 1348, H en passim. Romaans **buxus** (Frans **buis**) «buks» + **montem** (acc.) «berg», met aanvankelijk Romaanse klankevolutie.

Denderstraat : de Denrestrate, 1320, SA en passim. - de Dendere strate, 1361, H. - de Dender strate, 1382, SA 6, 26 r°en passim. (F. Denrestraat, 1337). Straat leidend naar de Dender.

Dierkost : an den Dierkost, 1408, R 35 240. - voer den torre die men heet Diercost, 1421, R 35 249, 70 v°. De naam beduidt blijkbaar dat de bouw van deze toren een dure aangelegenheid was (42).

Dutse : cfr. hoger.

Dutspoort : bi der Duche porten, 1295, H. - bi der Dusche porten, 1309, H. - bi der Dutse poerten, 1328, H 1, 2 v°. - buten der Dutspoerten, 1332, H en passim. - ane de Duutschpoerte, 1358, Bl. (G. buten der dutsporten; F. Duchepoort, 1295).

Dutsstraat : in de Dutsche strate, 1301, SA; 1311, SA. - de Dutstraete, 1312, Bl. - de Dutstrate, 1328, H 1, 2 r° en passim. (G. inde dutstrate gheleghen; F. Dutchestraat, 1301).

Gaffelstraat : in Gaffelkins strate, 1328, H 1, 3 v°; 1337, H; 1341, H. - in de Gaffelkins straete, 1387, SA. - de Gaffelkiins strate, 1388, S 681,

---

(42) Volgens J. de Brouwer, **Toponymie van Impe**, p. 110, komt «in den Dierencost» voor in talrijke gemeenten, nl. te Berchem-Oud., te Balegem, te Elst, te Grotenberge, te Hemelveerdegem, te Kwaremont, te Opbrakel, te Ronse, te Sint-Lievens-Esse, te St.-Martens-Lierde, te Welden, te Wijnhuize, te Zandbergen en te Aaigem, met als verklaring : «Perceel dat bij het bewerken veel moeite kost of dat tegen hoge prijs werd verkocht».

24 v°. - de Ghaffelkin strate, 1399, R 35 233, 5 r°. (G. inde gaffelkyns strate; F. Gaffelkinstraat, 1337). Familienaam. Jhan Gaffelkiin wordt vermeld in 1315, Bl; Jhan de Witte Ghaffelkin in 1324, Bl.

Gasthuisstraat : in de Gasthuus strate, 1306, H en passim. (F. Gasthuisstraat). Lag vóór het Gasthuis.

Geetstraat : in de Gheetstrate, 1325, Bp en passim. (F. Gheytestraat, 1330). Blijkbaar de diernaam geit.

Groot Putsemein : in Groot Putsemein, 1425, R 35 252, 6 v° Hetzelfde als Putsemein.

Ham : Johannes Forrt de Hamme, 1295, SB 31 d, 66 r°. - in den Ham, 1320, SA en passim. (G. inden ham gheleghen; F. Den Ham, 1357). Een ham is een landtong uitspringend in overstromingsgebied (doorgaans van rivieren). De Ham moet dus oorspronkelijk de hele boog aangeduid hebben op het einde van de heuvelrug tussen Dender en Molenbeek.

Hoek : in den Houc, 1319, H. - in den Hoec, 1363. SP; passim. (G. gheleghen in den hoec; F. den Hoec, 1369). Wellicht betekent **hoek** hier ongeveer hetzelfde als **ham**.

Hunnegem : cfr. hoger.

Hunnegemmeers : de Huneghem mersch, 1328, H 1, 11 v°; passim.

Hunnegempoort : ane de Hueneghem poerte, 1363, H; passim. (G. bider huneghem porten).

Hunnegemstraat : platea de Hunenghem, 1273, H. - in vico de Huneghem, 1295, H. - de Hunighem strate, 1297, SA. - bede de Huneghem straten, 1303, H. - de Huneghem strate, 1330, H; passim. (G. inde oudste huneghem straete gheleghen; F. Huneghemstraat, 1297).

Ingeland : gheleghen an de Maercht... den straetkine dat men heet in Inghelant an dandere side, 1386, H. - an eenen borre in Inghelant, 1398, R 35 232, 31 v°. - in den Inghellant straetkin, 1406, SA; passim. - ten Inghelant gate waert, 1483, SA 12, 7 r°.

Klein Putsemein : up den hoernac van der straten die men heet Clen Muelenstrakin, 1358, H. - de Cleene Molenstrate, 1388, S 681, 2 r°. - ende den Cleenen Molenstraetkene gheheeten twendelen straetkin, 1497, H 61, 11 v°. Leidend van de Markt naar de watermolen.

Klein Putsemein : up den hoernac van der straten die men Clen Putsemain daer men gaet ter Putsemain poerten werd, 1355, H. - in Cleen Putschemain, 1396, R 45971, 1 r°; passim. (F. Klein Putsemeyn, 1310; 't Clein Putsemain, 1355).

Klepper : an den Clappere, 1393, R 35231, 4 v°. - an den Cleppere, 1398, R 35232, 4 r°. - bij den torre de Cleppere, 1399, R 35233, 28 v°. - van der veste te Huneghem an den Clapper, 1414, R 35243, 3 v°.

Kloosterstraat : in de Cloester strate, 1305, SA en passim. (G. gheleghen in de cloesterstraete; F. Kloosterstraat, 1306). Lag vóór de Sint-Adriaansabdij.

Koebrug : up de Coebrugghe, 1427, R 35254.

Koepoort : an de Coepoerte, 1401, R 35234; passim.

Koepoortstraat : neven der Coepoerten straetkin, 1428, SA 91, 4 v°.

Korendries : aen den Coren driesch, 1421, R 35249, 6 v°.

Kwaadstraatje : in tquaetstraetkiin, 1356, H. - tquade straetkiin, 1388, S 681, 25 r°; passim. (F. 't Quaetstraatken, 1355). Genoemd naar de drassige bodem.

Laverdij : op de Laverdie, 1340, SJ; passim. - op de Laverdrie, 1358, SP; 1367, H. - de Laverdye, 1388, S 681, 14 r°; passim. Eventueel Romaans **lavataria** «wasplaats». In de 15e eeuw is dit nochtans de stedelijke houtopslagplaats.

Markt : ane de Marcht, 1324, Bl. - tote der Marct, 1328, H 1, 2 r°; passim. - op de Maerct, 1355, SA; passim. - up de Mercht, 1398, R 35232, 33 r°. (F. Marct, 1351).

Molenstraat : in de Molen strate, 1311, H; passim. - in de Meulenstrate, 1355, H. - in de Muelenstrate, 1358, H; passim. - dmuelen straetkin dat comt van der muelne in de Bruchstrate, 1462, SMB 1, 101 r°. (F. Molenstraat, 1311; Molenstraat en 't Clein Molenstraatken, 1350). Leidend naar de watermolen.

Nederhunnegemstraat : in de Neder Huneghem strate, 1328, H 1, 2 v°. - in de nederste Huneghem strate, 1333 ,SA; passim.

Neringe : van sinen merssche die gheleghen es ter Neriinghen, 1359, Bl. - gheleghen ter Nerijnghe ant Nerijncstraetkin, 1462, SMB 1, 98 v°. **Nederinge** «laag gelegen land».

Nieuwe brug : bi der Nuwer brugghen, 1317, SA. - de Nuwebrugghe, 1320, SA. - bi der Nieuwere brugghen, 1360, H. - an de Nieuwe brugghe, 1387, SA; passim.

Nieuwpoort : de Nuwe poert, 1388, S 681, 17 r° - de Nieupoert, 1410, SA 7; passim. Het stadsdeel ten westen van de Dender, in tegenstelling met de Oude poort ten oosten daarvan.

Nieuwstraat : in de Nuwe strate, 1309, SA. - de Nieustrate, 1312, SA; passim. - de Nustrate, 1328, H 1, 5 r°; passim. - de Nieuwe strate, 1393, R 35231, 25 r°; passim. (F. Nieuwstraat, 1309).

Oudenberg : cfr. hoger.

Oude brug : tusschen der Oudere brugghen ende..., 1362, SMB. - van der Ouder brugghen, 1388, S 681, 1 r°. - an de Oude brugghe, 1398, R 35232, 28 v°; passim. Zoals ook blijkt uit de naam Brugstraat, was dit de oudste brug over de Dender.

Oude Dender : van der Ouder Denderen, 1393, R 35231, 2 v°. - an de Houde Dendere, 1404, R 35237. - doude Dender, 1409 ,H 6, 2 v°; passim.

Oude poort : doude poert ,1388, S 681, 1 r°; passim. Het stadsdeel ten oosten van de Dender, in tegenstelling met Nieuwpoort. Daar ontwikkelde zich, rondom de Markt, de oudste stadskern. Zulks betekent niet, dat daar ook de oudste nederzetting lag : de dorpen Dutse en Hunnegem zijn ouder.

Overste Hunnegemstraat : in doverste Huneghem strate, 1317, H; passim. - in de Euverste Huneghem strate, 1331, SA; passim.

Overpoort : ad superiorem portam, kort na 1243, H; 1293, H. - buten der Overporten, 1316, H. - buten der Overpoerten, 1328, H 1, 3 r°; passim. - buten der Euverpoerten, 1354, H (G. ...erve uuten der over porten gheleghen; F. Overpoort, 1316). De hoogst gelegen stadspoort.

Paardenmarkt : up den hoeric van der straten alsoe men ten Tsollevelde wert in gaet daer men de paerdemaerct plecht te houdene, 1369, Bl. - ter Paerde mercht waert, 1391, SM. - an de Paerde marcht, 1396, R 45971, 3 v°; passim.

Pensstraat : cfr. hoger.

Pieterkinsstraat : tote Pieters Kints straetkine, 1332, H. - Peterskins stratkiin, 1354, SMB. - in Pieter skints straetkin, 1407, SA. - uutcommende ten Boocherse dat men plach te heetene Pieterkins straetkin, 1423, SA 9, 2 r°. - Pieters straetkiin, 1426, SMB 3, 20 r° (F. Pieterkintsstraet, 1330). Persoonsnaam : Pieter 't Kint.

Plateelstraat : tplatteel straetkiin, 1388, S 681, 20 r°; passim. - in de Plateelstrate, 1425, R 35252, 8 r°; passim. (F. Plateelstraat, 1445).

Putsemein : cfr. hoger.

Putsemeinpoort : in desside Potchemain poerten, 1284, SA. - de Puchemayn poerte, 1314, SA. - bi der Putsemain poerten, 1331, SA; passim. - an de Putsemeyn poerte, 1388, S 681, 2 v°; passim.

Putsemeinstraat : in Putchemain strate, 1328, H 1, 8 v°. - in de Putsemain strate, 1460, Bp 8, 125 r°. Hetzelfde als Putsemein.

Reep : op den Reep, 1357, H en passim. (F. Den Reep, 1357). Te Gent is de Reep een straat langs een rechtlijnig vak van de Schelde. Te Geraardsbergen-Nederboelare is de Reep een straat evenwijdig met een vrij rechtlijnig vak van de Molenbeek.

Rot : Jhan uten Rode, 1361, Bl. - gheleghen up trot, 1366, SMB; passim. (F. 't Rot, 1365). **Rot** «gerooid bos» (43).

Schoolstraat : van der Scoelstraten, 1340, SA. - in de Scoelstrate, 1358, H; passim. (F. Scoelstraat, 1358).

---

(43) Uitvoeriger is Gijsseling in zijn **Oostvlaamse plaatsnaamproblemen**, p. 23 : «Het is een communis opinio dat **rot** betekent «plaats waar bos gerooid werd». In Oost-Vlaanderen blijken de rotten echter overwegend, zoniet bijna uitsluitend, meersen te zijn». Hierbij noteert de auteur in voetnoot : «Dat **Rot** «meers» betekent, is een ontdekking van ere-inspecteur A. Cassiman, die ons ook een aantal excerpen bezorgde» en geeft ter staving een keuze uit het materiaal, w.o. voor Geraardsbergen : «1426 van eenen weedekiine gheheeten trot omtrent twee dachwant-groet gheleghen neven de veste vander poort, GS. Martens-Bosse, 3, 9 r°». Hierop reageert J. de Brouwer, die het liever bij de traditionele verklaring houdt : «**Rode, rot** - "plaats waar bos werd gerooid". - Ik meen dat de traditionele verklaring dient verkozen te worden boven "meers" (Med. 1950, blz. 23 en volg.). Dat tal van meersen **rode** of **rot** heten is heel natuurlijk, gezien na de rooiing (ook nu nog) het gewezen bos met gras werd bezaaid. De tekst van Deftinge bevestigt deze mening : novalia of nieuwe tienden worden juist geheven wanneer de grond tot kultuur werd gebracht en niet zolang het bos was.» (**Toponymie van Lede**, p. 301). In zijn reeks artikelen over **De Bossen in het Land van Aalst** en zijn verschillende toponymische studies (over Denderleeuw, Erembodegem, Haaltert, Hofstade, Impe en Lede) duikt deze plaatsnaam zeer vaak op en wijst schrijver telkens op de grote verspreiding ervan.

Sint-Katelijnestraat : in deerste Sente Katelinen strate, 1358, H. - in Sente Katelinen strate, 1393, R 35231, 3 v°; passim. (G. in sente kathelinen strate; F. Ste-Kathelijnestraat, 1328). Gelegen vóór de Sint-Katelijnekapel.

Solleveld : in Tsollevelt, 1328, H 1, 8 r°; passim. - in Chollevelt, 1332, H. - ten Tscollevelde waerd, 1360, SA. - ten Tsollevelde wert, 1369, Bl. - ten Sollevelde, 1409, H 6, 2 r°; passim. (G. in sollevelt; F. 't Sollevelt, 1328). Zeer waarschijnlijk terecht verklaart Jan Lindemans (De Speelterreinen van onze voorouders, in : Eigen Schoon en De Brabander, XXVIII, 1945, pp. 49-57) **solleveld** als «gemeentelijk speelterrein waar men met de sollebal, een soort kaatsbal, speelde». Te Nederboelare wordt een Chollevelt vermeld kort na 1243, H (44).

Steenstraat : in de Steenstrate, 1314, SA en passim. (G. inde steenstrate; F. Steenstraat, 1314).

Verdillenstraat : in Verdillen strate, 1328, H 1, 7 r°; 1388, S 681, 21 v°. - de Verdille strate, 1462, SMB 1, 103 r°. (F. Verdillestraat, 1330). Hetzelfde als Begijnenstraat. Het Begijnhof heet in 1328 : in Verdillen hof (H 1, 7 r°); 1401 : de beghinen op Verdillen covent (H 4, 6 v°). Vrouwennaam : ver Dille «vrouw Dille».

Visstraat : van den Vischstraetkine, 1423, SA 8, 7 r°; passim. - tvisschers straetkin, 1462, SMB 1, 96 v°. Zeer waarschijnlijk een familienaam.

Vlieguit : te Vlieghuut, 1357, H; passim.

Vlieguitpoort : buten der Vlighut poerten, 1328, H 1, 9 r°. - bi der Vlieghuut poerten, 1366 H; passim.

Vlieguitstraat : in de Vlighuut strate, 1328, H 1, 11 r°. - in de Vlieghuutstrate, 1357, SA; passim. (G. inde vliechute strate, inde vliechuut strate, in de vlieghuut strate; F. Vlieghuytstraat, 1340).

Waaienberg : S. Willelmi de Waienberge, 1215, L 3 H 58/754. - Gillekin van Wayenberghe, 1309, SA. - te Waienberghe, 1316, H; passim. - te Waeyenberghe, 1359, Bl. - Waeyenberch, 1388, S 681, 15 r°. Ouder **wâgin berga,** datief, bij **wâgi** «glooiend» (45).

---

(44) Zelfde interpretatie bij J. de Brouwer, **Toponymie van Lede,** p. 309 : «**Solle** = "bal, speelbal,,. Dus "plaats waar met de bal werd gespeeld". — Dit middeleeuws volksspel schonk het ontstaan aan tal van toponiemen : **tsollevelt** te Geraardsbergen (St.-Adriaans, nr 6, 1366, 24 r.), te Herzele (P. 1571, 6 v.), te Mater (St.-Pieters, nr 131, 1634, 31 v.), te Neigem (P. 1572, 2 r.), te Oudegem (P. 1572, 23 r.), te Ronse (P. 1577, 29 r.), te St.-Lievens-Esse (P. 1571, 13 r.), te St.-Maria-Lierde (P. 1571, 37 v.), te Viane (P. 1571, 1 v.) en te Wichelen (Mb. 1630, 7 v.); **sollendries** te Balegem (P. 1571, 31 v.)».

(45) Zelfde verklaring in zijn **Toponymisch Woordenboek,** p. 1030 (Germ. wægin, dat. sg. bij wægja - "glooiend" + berga-m "berg"). — Volgens A. Carnoy, **Origines des noms des communes de Belgique,** p. 720, betekent Waaienberg «colline exposée au vent»; hij verwijst hierbij naar J. Lindemans (**Eigen Schoon en de Brabander,** XXVI, 1943, p. 203) : «Lindemans [...] considère ce composé comme ayant été primitivement : **waaiendberg** et pense que, de même, **stuivenberg** "mont où vole la poussière" doit se comprendre comme **stuivend-berg**».
A. Van Loey, **Studie over de Nederlandsche Plaatsnamen in de Gemeenten Elsene en Ukkel,** p. 136-7, verwerpt de mogelijkheid van een ver-

Wendelstraatje: in Wendelenstratken, 1382, SA 6, 25 r°. - int Wendelijn straetkiin, 1396, R 45971, 1 v°. - dwendelen straetken, 1408, H. - dwendelstraetkin, 1423, SA 8, 8 r°. (F. Windelstraetken, 1364). Familienaam Johannes Wendelen wordt vermeld in 1382, SA 6, 25 r°.

Wijngaardstraat: in de Wijnghert strate, 1399, R 35233, 5 v°. - in de Wingaert straete, 1403, SA; passim. (F. Wingaerdstraat, 1403).

Zak: in den Sac, de strate die ghenaemt es de Sac, 1322 Bl.; passim. (F. Den Zac, 1390). Zo genoemd omdat deze straat doodliep op de Vest.

Zavelstraat: ende der Zavel strate, 1401, H 4, 26 r°. - de Zavel strate, 1426, SMB 3, 9 r°; passim. (F. Saevelstraet, 1365).

In de **Geschiedenis van Geeraardsbergen** van Fris vinden we nog drie andere Middeleeuwse plaatsnamen: 's Jongenstraet (1364), Inghelantstraetken (1386) en Peutstrate (1421) (46).

Van al deze Middeleeuwse toponiemen van Geraardsbergen heeft er dus maar een zeer klein aantal een Romaanse of eventueel Romaanse oorsprong, nl. Dutse, Putsemein, Pensstraat, Buizemont en Laverdij.

Ook de plaatsnamen, waarvan we het bestaan na de Middeleeuwen pas vaststellen zijn duidelijk Vlaams van oorsprong. Uit een door Fris opgestelde lijst van oude straten halen we naast de reeds besproken, volgende «nieuwe» benamingen: Breeckstraet achter den Oudenberg, Dammanstraetkin of Schuddevee, Hoefijzerstraetkin, Ketingstraetkin, Kwaetstraetkin, Rogiersberg, Schoorstraetkin, Smoorstraetkin (47).

---

wantschap tussen het eerste lid en het werkwoord waaien, «wind maken». Hij beschouwt **wayen-** als een zwakke genitief van Mnl. **wade, waeye** - "poel, visvijver, diepte in het water; lek in een dijk". **Wayenberch** betekent dan "berg bij een waye of wade". J. Lindemans, in zijn later artikel **Het toponiem Waaienberg,** p. 46, gaat hiermee niet akkoord: «Ik meen dan te mogen besluiten dat **Waaienberg** wel betekent: "berg waar het waait, waar de wind vrij spel heeft", wat trouwens met de werkelijkheid, in de ons bekende gevallen, volkomen overeenstemt». In een naschrift bij deze publikatie aanvaardt Van Loey de mogelijkheid van de verklaring zoals Lindemans die verdedigt.
J. de Brouwer, ten slotte, geeft een status quaestionis van het onderzoek van deze toponiemen en schijnt het te houden bij de opvatting van Lindemans. Daarbij wijst hij op het talrijk voorkomen van Waaienberg, o.m. te Geraardsbergen (**Toponymie van Haaltert,** p. 118).

(46) V. Fris, **Geschiedenis van Geeraardsbergen,** p. 477. Volledigheidshalve volgen hier nog een aantal toponiemen uit Gaublomme's genoemd artikel (p. 177), die door Gijsseling niet vermeld werden: gheleghen bachter borsch, boven der capellen, gheleghen ant cleene brugskyn, int cleene stratkyn bi den cloestre, dat ligt anden duts broec, au lieu qu'on dist ten dyensten, bider ghewaetstrate, nevens der guldenweede, achter de halle gheleghen, ...vander lakynhalle, gheleghen bi der molen, op de nuwe veste gheleghen, gheleghen bi der nuwer brugghen, buten onderporten, opt raemhuus, sente adriaens, sente kathelinen, gheleghen ten steenputte.

(47) V. Fris, **Geschiedenis van Geeraardsbergen,** p. 477-8. — Ook A. De Portemont geeft in zijn **Recherches historiques sur la ville de Grammont,** t. I, p. 308-9, een lijst van oude straatnamen; nieuwe gegevens komen er

Tijdens de Franse bezetting werden alle straatnamen in het Frans vertaald (48), maar in de 19e eeuw zijn die Franse benamingen alle verdwenen. «Van die benamingen zijn alleen gebleven : Geetestraat, rue de Boulers; Pensstraat, rue de la Paix; Duytsstraet, rue d'Audenarde; Peerdemarkt, rue des Chats; Opperhunneghemstraat, rue de Lessines; Vlieguytstraet, rue de Gand.» (49).

Samenvattend mogen we dus besluiten, dat de oudste toponiemen Germaans van oorsprong zijn, behalve die enkele hoger besproken uitzonderingen. Vanaf de Middeleeuwen zijn geen nieuwe plaatsnamen met Romaanse klank meer ontstaan.

Na het overzicht van de toponiemen te Geraardsbergen, volgt nu chronologisch geordend een lijst van huis- en herbergnamen in de stad. Hieruit blijkt duidelijk het Vlaamse uitzicht van het stadsbeeld : op één uitzondering na, van 1789, izjn alle opschriften Vlaams.

15e eeuw : den Odevaer (1454) (50); in den helm, in den Aer (1474) (51); Den Pollepel (in de Dutsstraat, 1495) (52); Het Hoefijzer (1499) (53).

16e eeuw : in 't Scip (1528-9); in den Drie Coningen (1529-30); in den Arent (1531); in den Hane (1535-6); in den Hooren (1535-6); in 't Gulden Schip (1578-9) (54).

17 eeuw : in den Haan (1624) (55).

Een reeks oude huisnamen, zonder vermelding van datum echter, geeft ons V. Fris : «**Ter Loets** in de Wijngaardstraat, **Den Inghele** in de Kloesterstraat, **Den Pollepele** in de Dutchestraat, **Den Odevaer** en **Den Cop** op de Markt, alsook **Den Wildeman, den Perchevael** in de Denderstraat, **Den Zwarten Leeuw** buiten de Duytspoort en **Den Eenhoren** en den **Scilt van Vrankerijke** in de Peynsstraat.» (56).

18e eeuw : Kijzershof (meisjesschool, 1717-28) (57); Het Hemelrijk

---

niet in voor. Wel vinden we nog in een document van 1739, aangehaald door G. De Vos, **Inventaris der handvesten van «Onser Liever Vrouwen Gasthuys»**, p. 191, nr. 1031, «de statie ghenaempt de **Caecksmete**».

(48) A. De Portemont, **Recherches historiques**, t. I, p. 184-5; de oude Vlaamse (o.a. de nog niet aangetroffen Duyvestraetje, rue des Pigeons, Brandstraetje, petite rue des Moulins en Minimenstraet, rue de l'Union) en de Franse benamingen worden er naast elkaar opgesomd.

(49) V. Fris, **Geschiedenis van Geeraardsbergen**, p. 478, votn. 1.

(50) G. De Vos, **Inventaris der handvesten van «Onser Liever Vrouwen Gasthuys»**, p. 65-6, nr 355, en **«Onser Liever Vrouwen» Hospitaal**, p. 143.

(51) G. De Vos, **«Onser Liever Vrouwen» Hospitaal**, p. 143, voetn. 1. — V. Fris, **Geschiedenis van Geeraardsbergen, p. 477**, noemt «Den Arend» en «Den Helm» als de twee grootste herbergen in 1485.

(52) L.M. Van Werveke, **Inventaris van het archief der stad Geeraardsbergen**, p. 100, nr 1422.

(53) Id., ib., p. 101, nr 1435.

(54) V. Fris, **Uittreksels uit de Stadsrekeningen van Geeraardsbergen van 1475 tot 1658**, p. 28, nr. 120, p. 31, nr. 137, p. 33, nr. 146, p. 33, nr. 148, p. 34, nr. 151, p. 66, nrs 323 en 325.

(55) V. Fris, **Geschiedenis van Geeraardsbergen**, p. 435.

(56) V. Fris, op. cit., p. 477.

(57) G. De Vos, **Inventaris der handvesten**, p. 459, nr. 1.

(1774) (58); Den gulden Cop («op de marckt»); Het Schip («in de Cloosterstraete»); vier Hymanskinderen; Het Hoefyzer («In de schoolstraete»); Den Weirelt, De Dry Pelgriems, De Dry Scabellen («In de brugstraete»); Den Oyvaert («In tmolenstraetken); de H. Catarina («in de nieuwstraet»); Het Ossenhooft («suiit het beggijnhof») (1785) (59); den Kreft («makende den hoek van den Ham ofte Carmelietestrate») (1786) (60); In het zwart leeuwken (aan de Oudenaardse poort), In den Plaisanten hof (aan de Lessense poort) (1789) (61).

Steeds voor de 18e eeuw, en wel voor het jaar 1789, hebben we ten slotte de belangrijke opsomming van herbergnamen van Verschaffel : Den Duc de Lorraine, De Goede Vrouwen, Den Plaisanten Hof, 't Klein Parys, Den Prins de Ligne, Sinte Jozef, Den Koning van Spanien, Het Storte Karreken, Den Vossen Steirt, Den Prins de Guiminé, Den Kleinen Hert, De Sterre, De Posterye, Den Kooren-Blomme, Den Bonten Ezel, De Maegt van Gendt, Den Franschen Schild, Den Bonten Osse, Den Spiegel, De Swaene, Den Duyven Nest, De Kroone, Den Kreft, Den Gulden Boom, Het Schip, Den Ancker, Het Klein Landhuis, Sint Jooris, Sint Pieter, Sint Sebastiaan, Den Oeyvaert, 't Keysers Hof, Het Groot Landhuis, De Klocke, Den Valck, Den Arent, De Ciperagie, Net Kalleken, Sint Huybrecht, Sint Marten, Den Hertog van Brabant, Den Moriaen, Sinte Jacobs, 't Weird, Den Gouden Obel, In Roomen, De Fonteyne, Den Pluymen Hoed, Het Klein Brussel, Den Prins van Oraignië, De Dry Pelgrims (62).

De enige Franstalige herbergnaam is «Den Duc de Lorraine». Deze benaming kan verklaard worden door het feit dat deze Franse adellijke persoon vanaf 1653 pandhouder is geweest van de stad.

GESCHIEDENIS

A. ALGEMENE GESCHIEDENIS.

De oudste bewoning van de Dendervallei is waarschijnlijk te situeren op het einde van het neolitisch tijdperk. Dit tijdperk van de geslepen vuursteen eindigde omstreeks de 8e eeuw v. Kr., toen het brons door vreemde zwervers werd bekend gemaakt. Rond 300 v. Kr. verspreidden de Kelten, meer bepaald de Nerviërs, hier het gebruik

(58) J. de Brouwer, **Herbergnamen in het Land van Aalst vóór 1780**, p. 10.

(59) G. De Vos, **Inventaris**, p. 476, nr. 8.

(60) G. De Vos, id., p. 216, nr. 1199 en **«Onser Liever Vrouwen» Hospitaal**, p. 541.

(61) V. Fris, **Geschiedenis van Geeraardsbergen**, p. 237-8.

(62) D. Verschaffel, **Herbergen binnen de stad Geraardsbergen met namen der herbergiers, ten jare 1789**, p. 130-1.

van het ijzer (63). Volgens sommige geleerden zou het huidige feest van Tonnekenbrand in die heidense tijd zijn ontstaan.

Na de verovering door Caesar begon de Gallo-Romeinse periode: de talrijke archeologische vondsten uit het land van Aalst bewijzen de veelzijdige opbloei in die tijd. De invallen en vestiging van de Salische Franken in de 5e eeuw stelden een einde aan die periode van Gallo-Romeinse voorspoed.

Op de westelijke over van de Dender, tegenover de hoogste heuvel van de streek, ontstond weldra (64) een nederzetting, met de naam Hunnegem, die zich later ook ontwikkelde aan de rechterkant van de Dender op de hellingen van de Oudenberg of Hunneberg. In de 7e eeuw werd vanuit Gent of Doornik met de kerstening van deze

---

(63) V. Fris, **Geschiedenis van Geeraardsbergen (Gent, 1911)**, p. 17. Dit werk van Fris is tot nog toe het standaardwerk over de geschiedenis van deze stad. Voor hem hadden reeds twee auteurs de stadsgeschiedenis opgemaakt: Joannes Van Waesberghe, **Gerardimontium sive altera imperialis Flandriae metropolis ejusque castellania** (Bruxellae, 1627), in vertaling gebracht door Benoît Jouret, **Grammont, son origine et son histoire au Moyen Age, d'après J. Van Waesberghe** (Grammont, 1840) en Aug. De Portemont, **Recherches historiques sur la ville de Grammont en Flandre** (Gand, 1870, 2 delen). Een beknopte overzichtelijke geschiedenis geeft ons Paul Guillemin in zijn **Geeraardsbergen De Stad op den Berg 1068-1940** (Liège, 1945). Lucien De Smet schetst de historische evolutie om tot de verklaring van het huidig stadsbeeld te komen (**Steden van Zuid-Oostvlaanderen I. Geraardsbergen** in **Tijdschrift van de Belgische Vereniging voor Aardrijkskundige Studies**, XIX, 1950, p. 149-68). Er komen gen nieuwe gegevens voor in het compilatiewerk van Gustaaf Merckaert, **Geeraardsbergen. Zijn Oorsprong en Geschiedenis in de Middeleeuwen** (Brussel, 1944). Max Servais, **Wapenboek van de Provinciën en Gemeenten van België** (Gemeentekrediet van België, 1955, p. 855-7) geeft een zeer beknopt historisch overzicht. Algemeenheden over het verleden van deze stad vinden we nog in een drietal toeristische publikaties: Vincent Van Bossuyt, **Geraardsbergen Toeristisch Centrum** (1963); Leo Van Nieuwenhove, **Wandelboekje voor Geeraardsbergen** (Geeraardsbergen, s.d.); Frans Broekaert, **Het Oude Geeraardsbergen (Toerisme**, XVI, 1937, p. 469-77 en 660-71). Aanvullende historische gegevens tenslotte hebben we gehaald uit studies die niet de ganse stadsgeschiedenis behandelen, maar waarvan het onderwerp minder ruim is: V. Fris, **Twee episoden uit de geschiedenis van Geeraardsbergen in het midden der 15de eeuw** (Gent, 1912); E. Soens, **De Abdij van Sint-Adriaan te Geeraardsbergen** (Aalst, 1914); Maur. De Meulemeester, **Le Prieuré des Bénédictines de Huneghem à Grammont** (Louvain, 1947); Victor Campen, **La Baronie de Boulaere** (Grammont, 1930); id., **Notes d'Histoire. La Fondation de la Ville de Grammont. La Charte. La Légende. La Propriété de la Dendre et de ses Moulins à Grammont. La situation politique de la Ville de Grammont dans le Pays d'Alost. (Cahiers Bleus**, Anvers, 1924, p. 58-75, 142-56, 239-45); F. Van Coetsem, **Determinanten in de geschiedenis van Geraardsbergen (Het Land van Aalst**, XI, 1959, p. 249-59); Fr. Blockmans, **De zoogenaamde stadskeure van Geeraardsbergen van tusschen 1067 en 1070 (Handelingen van de Koninklijke Commissie voor Geschiedenis.** CVI, 1941. p. 1-93); P. Rudolf R. Labijn, **Onze-Lieve-Vrouw van den Oudenberg te Geeraardsbergen** (Leuven, 1934); A. Broekaert, **Te Geeraardsbergen in Zuid-Vlaanderen** (Toerisme, VII, 1928, p. 227-9); Fr. Broekaert, **Onze Lieve Vrouw van den Oudenberg te Geeraardsbergen (Toerisme**, XVI, 1937, p. 325-8).

(64) Volgens M. De Meulemeester, **Le Prieuré des Bénédictines de Huneghem**, p. 12, zou dit gebeurd zijn in de eerste helft van de 6e eeuw. Een argumentatie voor die datering ontbreekt echter.

streek een aanvang genomen. Wellicht werd er omstreeks het begin van de VIIIe eeuw een kerkje gebouwd (65).

Door het verdrag van Ribemont in 880, dat de verdere verdeling van het Karolingische rijk bepaalde, werd de Schelde als grens genomen, zodat de Denderstreek in Lotharingen begrepen was en meer bepaald in het Lotharingisch gewest Brabant. De verdediging van die grensstreek werd in de Xe eeuw door keizer Otto I toevertrouwd aan Godfried van Verdun; de hoofdsterkte van het nieuwe graafschap werd het kasteel van Ename (66).

De oorsprong van de stad Geraardsbergen is tamelijk nauwkeurig te dateren. Als «nieuwstad» immers werd ze op een bepaald ogenblik gesticht door een overheidspersoon, nl. door de graaf van Vlaanderen en van Henegouwen (67). In het midden van de XIe eeuw immers had Boudewijn V van Vlaanderen de Brabantgouw of het Land van Aalst tot aan de Dender veroverd. In 1056 werd het huwelijk van zijn zoon Boudewijn VI met gravin Richildis van Henegouwen door de keizer bevestigd en tevens werd de graaf beleend met het voornomde Land van Aalst.

Aan deze Boudewijn VI, graaf van Vlaanderen en Henegouwen (1 sept. 1067 - 17 juli 1070), heeft de Denderstad haar oorsprong te danken. Om dit grensgebied te beschermen en ook wegens de strategische betekenis van de Dendervallei besloot de graaf een versterking op te richten. Daarom kocht hij van een zekere Gerald (68) een allodiale grond in de parochie Hunnegem. Daar dit terrein voor de toekomstige stad te klein was, werd een deel ervan in leen gegeven aan de heer van Boelare, op voorwaarde echter dat de toekomstige inwoners van de stad de gebruiksrechten zouden genieten op de aanpalende gebieden; tevens kocht de graaf met heltzelfde doel een deel van het Raspaillebos (69).

---

(65) V. Fris, **Geschiedenis van Geeraardsbergen**, p. 22-3. — M. De Meulemeester, **Le Prieuré des Bénédictines de Huneghem**, p. 16 en 17, veronderstelt, zonder enig bewijs, dat het nieuwe klooster zou gesticht zijn,onder impuls van St.-Amandus, door monniken uit een Gentse benedictijnerabdij.

(66) V. Fris, op. cit., p. 24.

(67) Behalve de algemene werken, handelen ook over de stichting van de stad, volgende bijdragen : F. Blockmans, **De zoogenaamde stadskeure van Geeraardsbergen van tusschen 1067 en 1070** en L. De Smet, **Steden van Zuid-Oostvlaanderen I. Geraardsbergen**, p. 155.

(68) Over die Gerald is niets bekend : Jacques de Guise, een kroniekschrijver over Henegouwen en aanpalende streken (**Annales Hannoniae**), die echter weinig betrouwbaar is, spreekt over een zekere Geraard van Roussillon (aangehaald door G. Merckaert, **Geeraardsbergen**, p. 12). Fr. Blockmans, art. cit., p. 13, voetnoot 1, neemt stelling tegen de identificatie : «Niets laat toe te veronderstellen dat het hier om een, trouwens verder onbekende, "Geeraard van Hunnegem" zou gaan, zooals Fris (V.), **Gesch. van Geeraardsbergen**, bl. 29, het, in navolging van oudere historici, voorstelt». Voor V. Van Bossuyt, **Wie was Geeraard ?**, p. 40-1, is die Geeraard «eenvoudig een vrij man, meer niet».

(69) Voor de lokalisering der verschillende plaatsen, zie V. Fris, op. cit., p. 29-30 en Fr. Blockmans, art. cit., p. 14-5, 27-30 en ook, tussen p. 28-9, het kaartje van Geraardsbergen bij de stichting.

«Inziend dat de grenspositie den bloei zijner stichting ernstig bedreigde, indien een ruime maat van vrijheid niet tot vestiging aanlokte, verleende graaf Boudewijn, na beraad met zijn grooten van Vlaanderen, Henegouwen en het Land van Aalst» allerlei vrijheidsvoorrechten (70). Dank zij deze voorrechten heeft de stad een vrij vlugge ontwikkeling gekend, eerst op de rechteroever van de Dender, op de helling van de Oudenberg, weldra ook in de vlakkere streek op de linkerkant van de rivier, zodat een onderscheid werd gemaakt tussen de «vetus portus» of hoge stad, en de «novus portus» of de laag gelegen stad (71).

De vroegste ontwikkeling van de stad werd begunstigd door de overplanting, vóór 1081, van de Sint-Adriaansabdij van Dikkelvenne naar het pas gestichte Geraardsbergen. In dat jaar immers werd, op verzoek van Robrecht II, graaf van Vlaanderen, en van Steven van Boelare, door Geraard II, bisschop van Kamerijk, de kerk van Hunnegem, met haar afhankelijkheden te Geraardsbergen en Overboelare, aan de abdij overgedragen (72). Omstreeks 1100 mocht de stad zich reeds verheugen in het bezit van een hospitaal. De snelle stedelijke ontwikkeling van de stad blijkt uit de «stichtingsoorkonde», ons bewaard door een kopie van Filips van de Elzas : de meeste bepalingen immers in die oorkonde, met betrekking tot de stedelijke inrichting, dateren niet van de stichting zelf, maar wel van de 12e eeuw en zijn gedeeltelijk van Filips van den Elzas zelf (73). In 1192-94 schonk de graaf bovendien aan de inwoners de helft van het markt- of hallegeld in ruil voor het Raspaillebos; tamelijk vlug is dus de overgang geschied van een landelijke naar een meer steldelijke, door handel en nijverheid bepaalde nederzetting.

De verdere ontwikkeling van de stad heeft zich echter niet weten te voltrekken in eenzelfde tempo : «Pendant les anciennes guerres dont je viens de parler, la ville nu fut pas mieux traité que ses remdont je viens de parler, la ville ne fut pas mieux traitée que ses remparts : elle aussi fut très-fréquemment saccagée et dévastée. Et cela du Brabant et du Hainaut, l'exposait toujours aux premières attaques. De plus, après la cessation des hostilités, elle se trouvait à la merci des vainqueurs, ou des vaincus, qui, à tour de rôle se vengeaient sur elle de l'opposition qu'ils avaient rencontrée, ou des échecs qu'ils

(70) Fr. Blockmans, art. cit., p. 15-6. — Het ganse artikel is één kritisch onderzoek van die «stadskeure» van omstreeks 1067-1070, die ons enkel in verschillende kopieën is bewaard.

(71) L. De Smet, art. cit., p. 153-5; E. Soens, **De Abdij van Sint-Adriaan te Geeraardsbergen**, p. 11.

(72) V. Fris, op. cit., p. 404; E. Soens, op. cit., p. 8-10; Fr. Blockmans, art. cit., p. 21 en 62-4.

(73) Fr. Blockmans komt tot volgende conclusie in zijn voornoemde bijdrage : — Geraardsbergen is in elk geval gesticht tussen 1067-1070 door Boudewijn VI (p. 24). — Ten hoogste de eerste drie vrijheden kunnen door Boudewijn VI verleend zijn; de andere artikels zijn als gevolg van de wijzigende omstandigheden pas in de 12e eeuw tot stand gekomen (p. 50).

venaient de subir.» (74). Uit «lettren van gracien» in 1357 aan de stad verleend blijkt «[Ute dien] dat de poort van Gheeroudsberghe, staende up de frontieren van den lande, dickent ende menichwaerf wel ghedient heift, ende specialic met groter ghewillicheden in de orloghe die wij, grave, ghehad hebben jeghen die van Brabant» (75).

De Middeleeuwen tot de tijd der Boergondiërs

Reeds in de 12e eeuw was er strijd tussen de graaf van Henegouwen en de graaf van Vlaanderen voor dit grensgebied, waaronder Geraardsbergen: Tijdens de kruistocht van Diederik van de Elzas (1128-68) wist zijn echtgenote, gravin Sybilla, de binnenvallende Boudewijn van Henegouwen te verslaan. In november 1184 en opnieuw in april 1185 werd de vrede in de grensstreek gestoord wegens de vijandschap tussen de twee graven Filips van de Elzas en zijn schoonbroer Boudewijn V van Bergen. In het noorden van Henegouwen werden plundertochten ondernomen van uit Geraardsbergen, dat pas door de graaf van Vlaanderen versterkt werd (76).

Na de dood echter van Filips van de Elzas op 1 juni 1191, tijdens de derde kruistocht, liet Boudewijn V zich inhuldigen als graaf van Vlaanderen in Geraardsbergen, Oudenaarde, het Land van Aalst alsook in de belangrijkste steden van het graafschap. Tot 1244 bleven de twee graafschappen verenigd onder één graaf, die leenhulde verplicht was aan de Franse koning voor een deel van Vlaanderen (Kroonvlaanderen) en aan de Duitse keizer voor Rijksvlaanderen (waaronder Geraardsbergen) en Henegouwen. In 1218-20 eiste de nieuwe Duitse keizer Frederik II Rijksvlaanderen op, omdat hem daarvoor geen hulde was gedaan, maar die eis bleef zonder gevolg (77).

In 1244 ontstond, door de troonopvolging van Margareta van Henegouwen (tweemaal gehuwd, eerst met Bouchard van Avesnes, daarna met Willem van Dampierre), een rampzalige strijd tussen Vlaanderen en Henegouwen, een strijd waarin Geraardsbergen direct betrokken was. Het geschil werd onderworpen aan het scheidsgerecht van de Franse koning Lodewijk XI (1246) die Vlaanderen aan de Dampierres en Henegouwen aan de Avesnes toewees. De strijd die nu volgde tussen beide grafelijke huizen duurde met tussenpozen tot 1323. Tijdens die twisten heeft Geraardsbergen het karakter van vrije stad verloren: in 1263 stond Gwijde van Dampierre zijn vrije allodiën Geraardsbergen en Bornem af aan Hendrik van Gelderland, bisschop van Luik, om deze daarna opnieuw van hem in leen te hernemen (78). Deze formele leenband zou blijven bestaan tot in de Boergondische tijd.

---

(74) A. De Portemont, **Recherches historiques**, t. I, p. 19-20.
(75) V. Fris, op. cit., p. 93-4.
(76) V. Fris, op. cit., p. 40-2.
(77) V .Fris, op. cit, p. 44-5.
(78) V. Fris, op. cit., p. 50-1 en p. 269.

In 1323 werd eindelijk tussen Lodewijk van Nevers en Willem I van Henegouwen een definitief akkoord bereikt: Lessen en Vloesberg werden bij de Waalse gewesten ingelijfd; anderzijds verzaakte de graaf van Henegouwen aan Rijksvlaanderen met Aalst en Geraardsbergen. Meteen werd de stad in de bestuurlijke omschrijving «het Land van Aalst» gevoegd (79).

Inmiddels had het graafschap Vlaanderen belangrijke gebeurtenissen ondergaan: Nadat het in 1300 Frans bezit geworden was, had het zich twee jaar later vrijgevochten. Dit betekende meteen dat in Geraardsbergen, zoals in de andere Vlaamse steden, de ambachten meer rechten kregen tegenover de gevestigde kaste der rijke patriciërs. Als gevolg van deze sociale machtsverschuiving en ook door de economische opbloei van de stad — Geraardsbergen was immers één der acht grote weverscentra van Vlaandern — zullen de wevers van Geraardsbergen vanaf de tijd van Jacob van Artevelde tot onder keizer Karel toe, trouwe volgelingen zijn van alle democratische bewegingen in Gent (80).

Reeds in 1325 en 1327 waren de wevers van Geraardsbergen actief betrokken bij een opstand tegen Lodewijk van Nevers. Na de nederlaag van de opstandelingen in 1328 echter werd ook de stad streng gestraft (81). Ook tijdens de episode van Jacob van Artevelde (1338-45) schaarde Geraardsbergen, evenals de andere Vlaamse steden, zich aan de zijde van de Gentse hoofdman. Na een oorlog van Lodewijk van Male tegen Brabant (1356-7) die de stad veel schade berokkende, kende Geraardsbergen een periode van heropbloei gedurende ongeveer 25 jaar.

In 1380 sleepte Gent de «smalle steden», waaronder Geraardsbergen, opnieuw met zich mee in een opstand tegen Lodewijk van Male. In 1381 werd de Denderstad door grafelijke troepen vreselijk verwoest (82). In 1382 vocht het opstandige Vlaanderen te Westrozebeke nogmaals tegen de graaf; bij de Vlamingen waren die van Gent, o.l.v.

---

(79) V. Fris, op. cit., p. 59 en p. 269.

(80) V. Fris, op. cit., p. 69. — Geraardsbergen was immers ook aan Gent onderworpen, niet enkel economisch maar ook politiek; Gent was één der drie Leden van Vlaanderen. Die onderwerping duurde bijna gans de 15e eeuw en in de 16e eeuw tot 1540. (id. p. 278-9).

(81) V. Fris, op. cit., p. 84: Als straf moet de stad 6.000 pond, weldra verminderd tot 4.000 pond, betalen aan de graaf, alsook een eeuwige rente van 600 pond. De stad verloor ook haar privilegies, terwijl de gilden en broederschappen afgeschaft werden. Pas in 1331 bekrachtigde Lodewijk van Nevers opnieuw de keuren van de stad, maar met wijzigingen die zijn grafelijke macht in de stad versterkten. Hij besliste ook dat Aalst en Geraardsbergen onder een gemeenschappelijke wet zouden leven. Zie ook V. Gaublomme, **De Kartuize St Martens-Bos te St Martens-Lierde en de ontbonden Gilden van Geraardsbergen in 1330.**

(82) V. Fris, op. cit., p. 101: Meer dan 500 lieden werden gedood, huizen verbrand, muren en poorten vernield en in de wallen geworpen, de meier van de stad (Willem Rijnvisch) werd op de brandende puinen onthoofd. — Zie ook A. De Portemont, **Recherches historiques,** t. I, p. 89. Over de deelname van Geraardsbergen aan de grote Gentse opstand handelt ook het artikel van V. Fris, **Twee episoden uit de geschiedenis van Geeraardsbergen in het midden der 15de eeuw.**

Filips van Artevelde, die van het Land van Aalst en van Geraardsbergen «de stoutste». Die slag werd een catastrofale nederlaag voor de opstandige steden. Uiteindelijk wist de nieuwe graaf van Vlaanderen, de Boergondiër Filips de Stoute, de grote opstand te beëindigen in 1386. De Boergondische tijd begon voor de stad dus in grote ellende (83).

De Boergondische en Spaanse tijd

«Met het vorederen van de unificatie van alle Nederlandse territoria en de centralisatie van het gezag ging de eigenlijke betekenis van de stad, de reden waarom ze gesticht was, geleidelijk verloren. Ze kon zich niet aanpassen aan de veranderde omstandigheden en bleek niet in staat een verloren betekenis op een of ander gebied terug te winnen» (84). Van Coetsem typeert hier zeer raak de evolutie van de stad in de 15e en 16e eeuw. Misschien wordt wel te weinig de nadruk gelegd op de militaire gebeurtenissen die de stad beletten uitbreiding te nemen.

De Boergondische tijd bracht, in het begin althans, een periode van vernieuwing voor Geraardsbergen, dat opnieuw een stedelijk uitzicht kreeg. Dit blijkt immers uit de verordening van de Boergondische hertog in 1415 aan de stad, volgens dewelke de vreemdelingen er geen vergaderingen meer mochten houden (85).

De regering van Filips de Goede (1419-67) werd voor Geraardsbergen gekenmerkt door twee belangrijke gebeurtenissen. In 1427 werd Henegouwen bij Vlaanderen gevoegd en verloor de stad meteen haar hoedanigheid van vestingstad aan de grens. Anderzijds werd ze ten zeerste betrokken bij de langdurige opstandige beweging van het particularistische Gent (86).

In 1452-53 werd Geraardsbergen herhaaldelijk aangevallen en geplunderd, zowel door Gentenaars als door hertogelijke troepen (87). Is het te verwonderen dat in de daarop volgende jaren de stad ontvolkt ? Ook tijdens het bestuur van Maximiliaan van Oostenrijk

---

(83) V. Fris, op. cit., p. 108-9 : De inwoners van de stad, van vestingen beroofd, waren blootgesteld aan invallen van rondtrekkende stropers. Pas in 1403 werd de nieuwe omheining afgetekend.

(84) F. Van Coetsem, **Determinanten in de geschiedenis van Geraardsbergen**, p. 257-8.

(85) V. Fris, op. cit., p. 111.

(86) Voor de deelname van Geraardsbergen aan de grote Gentse opstand, zie het hoger vermeld artikel van Fris, **Twee episoden...**

(87) Zie V. Fris, op. cit., p. 125-6 : «"Des jammers ghelijke dat sij in Gheeroudtsberghe bedreven, zegt de gelijktijdige opsteller der **Kronijk van Vlaenderen,** en was noyt ghehoort noch ghesien, up lieden, die haren princhе nochtans niet contrarye en waren; zij trocken soe gheladen dat hare paerden niet ghedraghen en consten, ende tusschen Gheeroudtsberghe ende Lessene laghen de weeghen bestroyt met clederen, wullene lakene ende anderen diversschen catheylen ende juwielen, soe dat onmatelijk ware ende onghelooffelijc te segghene"».

werd Geraardsbergen in 1482-85 en in 1491 betrokken bij schermutselingen door Gent geleid. Pas na de vrede van Cadsant (1492) kende de stad een langzame heropbouw (88) : nog in 1504 stelde Filips de Schone vast dat door uitwijking of dood van de bijzonderste inwoners, de stadsinkomsten van 10.000 pond tot de helft waren gevallen (89).

De regeringsjaren van Karel V waren rustig, alhoewel de Gentse opstand der «Creesers» in 1539 enige weerklank vond te Geraardsbergen. Door de daaropvolgende Carolijnse Concessie van 1540, een straf door Karel V aan de Gentenaars opgelegd, werd de Denderstad aan de jurisdictie van Gent onttrokken (90). Anderzijds werden in Geraardsbergen de opstandelingen en sommige ambachten, o.a. dat van de wevers en de kleine neringen, gestraft (91).

Het nu volgend Spaans bewind, dat anderhalve eeuw duurde, is voor Geraardsbergen een ware ramp geweest : de verschrikkingen van de tweede helft der 16e eeuw is de stad in de 17e eeuw nog niet te boven gekomen door de voortdurende oorlogstoestand, veroorzaakt door de Spaans-Franse vijandschap.

Tijdens de godsdienstige troebelen in de 2e helft van de 16e eeuw is Geraardsbergen steeds trouw gebleven aan het katholicisme (92). In 1560 werd, bij het inrichten der nieuwe bisdommen in de Nederlanden, de stad onttrokken aan het bisdom Kamerijk en bij Mechelen gevoegd (93). Met de komst van Alva in 1567, na de beeldenstorm van het vorige jaar, begon voor de stad een catastrofale tijd (94). Onderhoud van vreemde troepen en plunderingen vanwege diezelfde soldaten, alsook bezetting en plundering door Gentse en Waalse Calvinistische compagnieën in 1578-79, gevolgd door een herovering door de Malcontenten brachten de stad op de rand van de afgrond : In 1579-80 bedroegen de stadsuitgaven 14.437 pond en de inkomsten 3033 pond. Tot overmaat van ramp woedde in 1580 ook een pestepidemie (95). Nog op het einde van de 16e eeuw telde de stad slechts 180 tot 182 huisgezinnen (96).

Het bestuur van de aartshertogen Albrecht en Isabella (1598-1621) en meer bepaald het twaalfjarig bestand (1609-1621) was een tijd van heropleving voor de stad. Het magistraat trachtte nieuwe nijverhe-

---

(88) V. Fris, op. cit., p. 156-8 : de aangehaalde stadsrekeningen van 1492-1500 geven een duidelijk beeld van de grote verwoestingen.

(89) V. Fris, op. cit., p. 158. — Vermelde akte van Filips de Schone is uitgegeven in A. De Portemont, **Recherches historiques**, t. I, p. 275-8.

(90) Voor de tekst van dit document, zie A. De Portemont, op. cit., t. I, p. 54-9.

(91) V. Fris, op. cit., p. 168-9.

(92) A. De Portemont, op. cit., t. I, p. 127.

(93) V. Fris, op. cit.. p. 173.

(94) V. Fris, op. cit., p. 177 vlg.

(95) V. Fris, op. cit., p. 184. — «"Men seyde dat binnen Gheersberghe eenen houck van de stadt was, als de voghelen des luchts daerover vloghen, dat zij neder vielen ende storfven duer infectie des luchts", schrijft de tijdgenoot Jan van den Vivere.» (p. 185).

(96) V. Fris, op. cit., p. 192.

den in te voeren en vreemde nijveraars aan te lokken, o.a. de rolwever Jean Dyvy uit Valencijn en de tapijtwever Raphaël Plasschaert (97). Die opbloei duurde tot in de veertiger jaren, alhoewel hij weliswaar geremd werd door het regelmatig onderhoud van vreemde troepen.

De oorlog echter die in de veertiger jaren begon tussen Frankrijk en Spanje betekende opnieuw een ruinering voor Geraardsbergen. Volgens een oorkonde uit het Rijssels archief blijkt de stad in 1645 bijna door al haar inwoners verlaten te zijn (98). Die droeve toestand is waarschijnlijk een factor geweest die er toe bijgedragen heeft dat de stad in 1653, als betaling voor militaire hulp, verpand werd door landvoogd Leopold van Oostenrijk aan Karel IV, hertog van Lorreinen en Bar : In ruil voor 400.000 gulden kreeg de hertog van Lorreinen de volle heerlijkheid, de uitoefening van het gerecht en het aanstellen van het magistraat in Geraardsbergen (99).

Te oordelen naar de lasten heeft de stad in de 17e eeuw waarschijnlijk niet veel winst opgebracht voor de pandhouder. Immers, in 1657-58 waren er Spaanse troepen gekazerneerd en nog in 1658 plunderden er de troepen van Turenne. In 1667 en opnieuw in 1678 — na een korte vredesperiode volgend op de vrede der Pyreneeën (1659) — waren Franse compagnieën ter plaatse gehuisvest. In 1690 ten slotte werd de stad, op bevel van Maarschalk de Luxembourg, ontmanteld (100).

In de Spaanse Successieoorlog (1700-1713) had Geraardsbergen veel minder te lijden onder het oorlogsgeweld. Door de vrede van Utrecht (22 mei 1713) en van Rastadt (6 maart 1714) werden de Zuidelijke Nederlanden toegewezen aan Karel VI van Oostenrijk.

De Oostenrijkse, Franse en Hollandse tijd

Het Oostenrijks bewind, dat de vrede meebracht, gaf het teken van een betrekkelijke herleving voor het sinds vijftig jaar diep beproefde Geraardsbergen. De verpanding van de stad hield echter gevaren in voor het gemeentebeleid : in 1720 bleken verschillende stadsschepenen

(97) V. Fris, op. cit., p. 195.

(98) V. Fris, op. cit., p. 200 met verwijzing naar **Inventaire du Nord,** d. II, p. 387.

(99) V. Fris, op. cit., p. 202. — Voor de verscheidene pandhouders, zie p. 273 en A. De Portemont, op. cit., t. I, p. 231, voetnoot 1. Alhoewel de pandhouder alle magistraten mocht aanstellen, bepaalde een decreet van Filips IV van 1657 dat burgemeester en schepenen uit inwoners van de stad moesten gekozen worden. In de 18e eeuw vooral werd dit reglement voortdurend over het hoofd gezien : «gedurende de gansche 18de eeuw verbleven de burgemeester en de voorschepene zes maanden per jaar te Aalst, om de zittingen van het College bij te wonen. Ja, verscheidene werven werd het ambt van burgemeester om die reden door een Aalstenaar bekleed, hetgeen klachten verwekte tot de komst der Fransche omwentelaars.» (V. Fris, op. cit., p. 274).

(100) V. Fris, op. cit., p. 203 vlg. en A. De Portemont, op. cit., t. I, p. 136 vlg.

door de pachthoudster, prinses van Lillebonne, benoemd, allerlei knoeierijen te hebben gepleegd (101).

De rustige tijd evenwel werd door de Oostenrijkse Successieoorlog onderbroken : Van 1745 tot 1748 werd de stad regelmatig door Franse troepen bezet en geplunderd (102). Na die rampzalige oorlogsjaren kende de stad, tijdens het bestuur van goeverneur Karel van Lorreinen, een voorspoedige periode : Handel en nijverheid herleefden en de bevolking groeide aan.

De talrijke hervormingen van Jozef II (1780-90) verstoorden het ganse openbare leven in de Zuidelijke Nederlanden. Uit een brief door het stadsbestuur van Geraardsbergen aan de Staten van Vlaanderen gericht, blijkt duidelijk de geestestoestand van de inwoners : ze staan zeer vijandig tegenover al wie enigszins van «Jozefisme» verdacht kan worden (103). In 1789 reageerden de Geraardsbergenaren dan ook gunstig ten opzichte van de Belgische opstandelingen en in 1790 werd zelfs financiële hulp verleend aan de Staten der Verenigde Belgische Provinciën (104).

Na de eerste Oostenrijkse restauratie (1791-92) werd Geraardsbergen van november 1792 tot maart 1793 door de Fransen bezet en werden drukkende lasten geheven. Dit Franse bewind, dat zou duren tot 1815, werd onderbroken door de tweede Oostenrijkse restauratie (1793-94). Zeer vlug echter, na de slag bij Fleurus (26 juni 1794), moest Geraardsbergen een Frans bataljon in de stad huisvesten. Weldra waren de afpersingen begonnen en werd de verfransing opgelegd : Op 1 september 1794 werd de oude schepenbank afgesteld en vervangen door een voorlopige municipaliteit van vijf leden en een secretaris. Deze nieuwe gemeenteraad voerde dadelijk de republikeinse kalender in, vierde de republikeinse feesten en nam het Frans als voertaal aan (105). De registers van geboorten, overlijdens en huwelijken werden aan de parochiepastoors ontnomen en voortaan bijgehouden door de ambtenaar van de burgerlijke stand, die natuurlijk alle inschrijvingen in het Frans deed (106).

Het decreet van 1797 waardoor de stad in drie nieuwe secties onderverdeeld werd (een van de vrijheid, een van de gelijkheid en een van de velden), is ondertekend door F.-G.-E. Spitaels, L. Van Bochaute, A. Fievez, Jacq. Walraevens, F. De Ruyter, M. Droessaert, B. Van Damme en G. Van den Neucker : Hieruit mogen we besluiten, dat het stadsbestuur verder werd waargenomen door inwoners van Geraardsbergen (107). In 1798 werden de straatnamen verfranst. Dat de

---

(101) V. Fris. op. cit., p. 225. — Voor het document waarin de keizer dit financieel schandaal behandelt, zie A. De Portemont, op. cit., t. II, p. 369-79.

(102) A. De Portemont, op. cit., t. I, p. 153-5.

(103) V. Fris, op. cit., p. 234.

(104) V. Fris, op. cit., p. 240.

(105) V. Fris, op. cit., p. 246.

(106) A. De Portemont, op. cit., t. I, p. 178.

(107) A. De Portemont, op. cit., t. I, p. 182-4.

stad te lijden had onder Franse druk (108) bewijzen de drie invallen in Geraardsbergen, tijdens de Boerenkrijg, van benden gewapende boeren, «brigands» uit Viane, Moerbeke en andere dorpen; telkens werden openbare gebouwen binnengevallen en bekende republikeinen mishandeld (109). Ook na het neerslaan van de Boerenkrijg bleef de toestand in het land, en ook in Geraardsbergen, zeer gespannen, zodat de stad zelfs door de hogere autoriteiten als verdacht werd beschouwd en men zich bekloeg over de antifranse geest der bevolking (110).

Op 9 november 1799 stelde Napoleon het consulaat in; meteen brak een tijd van grotere rust aan, in de eerste plaats te danken aan een soepeler houding t.o.v. de Kerk. Na de keizerskroning (1804) geschiedde een terugkeer naar de vroegere toestanden : rederijkerskamers en godsdienstige broederschappen werden heringericht, de revolutionnaire namen aan straten en pleinen gegeven in 1798, verdwenen en op 1 januari 1806 werd ook de republikeinse kalender afgeschaft (111).

De laatste regeringsjaren van Napoleon werden gekenmerkt door grotere financiële bijdragen, meer soldatenlichtingen en een groeiende spanning tussen Kerk en Staat. Met vreugde vernam de bevolking dan ook de inval der geallieerden in december 1813. De Franse ambtenaren met de kleine Franse bezetting haastten zich vanaf midden januari 1814 Geraardsbergen te verlaten (112).

In de eerste maanden van datzelfde jaar trokken voortdurend troepen van de Europese bondgenoten door de stad. Op 16 maart 1815 nam Willem I plechtig de titel van koning der Nederlanden aan en op 23 maart 1816 werd de tweekoppige arend in het stadswapen van Geraardsbergen vervangen door een leeuw, «zinnebeeld van het Koninkrijk der Nederlanden.» (113).

Het stadsbestuur werd door een decreet van 3 januari 1818 heringericht : de burgemeester werd door de koning benoemd; twee schepenen en negen gemeenteraadsleden, gekozen onder de notabelen van

---

(108) Voor de Boerenkrijg werden reeds 200 infanteristen gehuisvest bij de rijkste inwoners, verdacht van sympathie voor het Ancien Régime. (A. de Portemont, op. cit., t. I, p. 187).

(109) O.a. het huis van de belastingsontvanger Contreras werd geplunderd. (V. Fris, op. cit., p. 249).

(110) Zie ook V. Fris, op. cit., p. 251-2 : «Op 24en Messidor (12en Juli) richtte generaal Béguinot een langen aanklachtsbrief tot den raad waarin hij zich bekloeg over den anti-fransch gezinden geest der bevolking, die blijkbaar alleen de gelegenheid zocht om tegen de republikeinsche wetten in opstand te komen, en overigens, — dit staafde hij met bewijzen — geene gelegenheid liet voorbijgaan om hare onwilligheid tegen de Franschen te betoonen. Hij beweerde dat er in deze gemeente een bond bestond om de wetten te dwarsbomen, de **conscrits** op te houden en de betaling der belastingen te vertragen; de overheid wordt bespot en verkeert zelfs niet in veiligheid; ja, geheime comiteiten hebben zich gevormd, die zich voorbereiden om de patriotten te plunderen» en A. De Portemont, op. cit., t. I, p. 197-9.

(111) V. Fris, op. cit., p. 255.

(112) V. Fris, op. cit., p. 256.

(113) V. Fris, op. cit., p. 259.

de stad, werden aangesteld door de provinciale overheid. Vooral voor de uitbreiding van het onderwijs is het Hollands regime belangrijk geweest. Een meisjesschool werd geopend door de Benedictinessen van Ghislenghien, die zich in 1816 te Hunnegem hadden gevestigd. In 1818 werd een kantschool opgericht in de Wijngaardstraat en hetzelfde jaar verrees het instituut der Jozefieten. Een academie voor teken- en bouwkunde werd in 1821 opgericht.

Na het bezoek van koning Willem aan Geraardsbergen, kreeg de stad op 22 augustus 1823 de koninklijke toelating een college te stichten (114). Met Pasen 1824 opende dit college reeds zijn poorten, doch in september 1825 werden alle priester-leraars afgezet en door leken vervangen; hierdoor kwijnde de school, daar ze het vertrouwen der ouders niet meer kreeg. Dit voorval illustreert wel de veranderde houding van de bevolking t.o.v. de politiek van koning Willem.

Tijdens de onafhankelijkheidsstrijd in 1830 onderscheidden de Geraardsbergenaars zich door hun opstandige gezindheid. In die overgangstijd werd, door het Voorlopig Bewind van Brussel, ook te Geraardsbergen een veiligheidscommissie aan het stadsbestuur toegevoegd (115). Kenmerkend voor de anti-Hollandse houding was het wegzenden van de lekenleraars uit het college; de volgende maand reeds werden de lessen opnieuw door geestelijken gegeven.

Op 13 september 1834 brachten koning Leopold en koningin Louiza-Maria een bezoek aan de stad. De eerste gemeenteraadsverkiezing greep plaats op 14 juli 1836. «Sindsdien heeft onze stad de politieke wisselvalligheden der andere kleine Belgische steden beleefd.» (116).

B. INSTELLINGEN

De stad Geraardsbergen werd gesticht op een vrijgoed van de graaf van Vlaanderen. Vanaf haar ontstaan is de stad steeds een deel van het graafschap Vlaanderen gebleven, behalve in de periode 1253-56 toen Henegouwen de stad bezette (117). Dat Geraardsbergen, vanaf zijn ontstaan, werkelijk tot Vlaanderen behoorde, blijkt o.a. uit de bepaling van de «stichtingsoorkonde» dat de schepenen van die stad voor moeilijke beslissingen ten hoofde gingen bij de stadsschepenen van Gent (118).

---

(114) A. De Portemont, op. cit., t. I, p. 206: «Le 27 juin 1823, S.M. le roi des Pays-Bas honora la ville de Grammont d'une visite: il y fut reçu avec le cérémonial usité dans les cités flamandes. (...) On raconte que lorsque le mayeur ou bourgmestre eut exposé au roi Guillaume l'objet de la requête [het openen van een college], celui-ci demanda: **heb-je geld?** (avez-vous de l'argent?) et que sur la réponse affirmative du premier magistrat de notre ville, il ajouta: **dan heb-je ook alles.** (Alors vous avez tout)».

(115) De aanstelling van die veiligheidscommissie door het Voorlopig Bewind geschiedde in de twee landstalen (A. De Portemont, op. cit., t. I, p. 211-2).

(116) V. Fris, op. cit., p. 267.

(117) V. Fris, op. cit., p. 48 vlg.

(118) Fr. Blockmans, **De zoogenaamde stadskeure van Geeraardsbergen van tusschen 1067 en 1070**, p. 46 vgl.

In het graafschap behoorde Geraardsbergen tot Rijks-Vlaanderen, dus het gedeelte dat de graaf in leen hield van de keizer. Gedurende de strijd der d'Avesnes en der Dampierre's immers was de stad in 1263 een leen geworden van de bisschop van Luik en dus een achterleen van het keizerrijk. Maar zelfs vanaf de stichting mag Geraardsbergen tot Rijks-Vlaanderen gerekend worden. Aug. De Portemont komt immers in het hoofdstuk «La ville de Grammont faisait-elle partie de la Flandre impériale ?» tot volgend besluit : «Je crois avoir établi que la ville de Grammont, bâtie sur terre allodiale ou franche, était dans l'origine un **franc-alleu** du comté de Flandre; que les parcelles cédées par le baron de Boulare, feudataire du comte d'Alost et placées sous la juridiction médiate de celui-ci, fournirent un prétexte aux Empereurs, pour annexer Grammont aux terres impériales; enfin, que du temps de Louis de Créci, cette annexion est devenue un fait accompli. En effet, à partir de cette époque, notre ville partagea avec Alost le titre et le rang de capitale du comté, comme l'indique suffisamment la dénomination usitée depuis lors : **les deux villes et pays d'Alost.** (119).

Lodewijk van Nevers of van Crécy had in 1323 een akkoord bereikt met Willem I, graaf van Henegouwen, i.v.m. Geraardsbergen en andere betwiste grensgebieden. Als gevolg hiervan werd de stad bij het Land van Aalst gevoegd. Wegens deelname aan de opstand van 1324-1328 tegen graaf Lodewijk van Nevers, kregen Geraardsbergen en Aalst één gemeenschappelijke wet (120). Vanaf hun vereniging is zeer dikwijls ruzie ontstaan tussen de twee steden, omdat Aalst de oppermacht trachtte te krijgen, niet alleen over het platteland, maar ook over Geraardsbergen. Toch wist Geraardsbergen zijn onafhankelijk karakter te bewaren, alhoewel de hoogbaljuw van Aalst er zou in slagen zijn gerechtelijk gezag in de stad uit te breiden, o.a. in 1545 en 1618 (121). Dat de stad wel degelijk een onafhankelijk statuut genoot in het Land van Aalst bewijst het besluit van de Grote Raad van Mechelen van 1521 waardoor Geraardsbergen een «geslotene en bevoorrechte stad» genoemd werd (122). Anderzijds blijkt het gezag van Geraardsbergen in het Land van Aalst uit het feit dat de baronieën Schorisse en Boelare en 22 parochies subsidiair waren met Geraardsbergen, d.w.z. dat ze samen met Geraardsbergen één som belastingen betaalden (123).

---

(119) A. De Portemont, op. cit., t. I, p. 67-8.

(120) «Pour maintenir notre peuple de notre dite ville et terroir d'icelles (d'Alost) avesques ceulx de notre ville et bourgeoise de Grandmond en parfaite paix et concorde, ainsi comme ils sont unyes de mansion, terres et pais, ainsi les voullons vivre debmourer soubz une mesmes loy, franchise et usance.» (Th. de Limburg-Stirum, **Coutumes des deux pays et villes d'Alost,** p. 181, aangehaald door V. Fris, op. cit., p. 84, voetn. 5).

(121) V. Fris, op. cit., p. 283.

(122) V. Fris, op. cit., p. 272.

(123) Deze parochiën waren Amougies, St.-Denijs-Boekel, Edelare, Elst, Etikhove, Grimmingen, Hemelveerdegem, Hundelgem, Kerkem, Leupegem, Maarke, St.-Maria-Lierde, St.-Martens-Lierde, Melden, Moerbeke, Nukerke, Orroir, Kwaremont, Rozenaken, Zulzeke, Viane en Volkegem (V. Fris, op. cit., p. 270-1).

Buiten het kader van het Land van Aalst was Geraardsbergen vanaf zijn vroegste bestaan georiënteerd op Gent. Door haar sterk toegenomen economische en politieke macht wist deze laatste stad, als één der drie leden van Vlaanderen, haar gezag op te dringen over een groot gedeelte van het graafschap, waaronder Geraardsbergen. Deze onderwerping duurde bijna gans de 15e eeuw en de 16e eeuw tot 1540 (124).

Door de Carolijnse Concessie van 1540 verloor Gent alle voogdij over zijn kastelenij, zodat de rol van de bestuursraad van het Land van Aalst veel belangrijker werd. Dit bestuurscollege, samengesteld uit de hoofdbaljuw van het Land van Aalst, de burgemeester en de eerste schepen van Aalst en Geraardsbergen en de baljuws van de vijf baronieën Rode, Gavere, Zottegem, Boelare en Schorisse, zetelde beurtelings te Aalst en te Geraardsbergen in het Landhuis op de grote markt (125). De belangrijkste bezigheid van dit college was de omslag der belastingen en het financieel beheer (126). Dit college van het Land van Aalst was verder ook vertegenwoordigd in de Staten van Vlaanderen door twee leden, afwisselend de burgemeester en de eerste schepen van Aalst en Geraardsbergen.

Door de verpanding in 1653 aan de prins van Lorreinen verloor de stad haar vroeger aanzien en bleven tot aan de vooravond van de Franse omwenteling het stadsbestuur en de financiën in handen van uitheemse pandhouders, met alle nadelige gevolgen daarvan (127). In de 18e eeuw kreeg Geraardsbergen als «onbeslotene stede» een ondergeschikte plaats in het Land van Aalst (128).

Een decreet van de Nationale Conventie van 1 oktober 1795 lijfde België bij Frankrijk in en meteen verdween het College van het Land van Aalst, zoals alle andere instellingen van het Ancien Régime. Op 2 juli 1795 was reeds de provincie Oost-Vlaanderen het departement van de Schelde geworden. Door het nieuwe regime had de stad reeds haar financiële overheid over de 22 «ressorterende» dorpen verloren en kon ze aldus de drukkende lasten niet meer betalen. Daarom werden op 31 augustus 1795 opnieuw 16 «subsidiaire» gemeenten bij Geraardsbergen gevoegd; hiermee werd de basis van het kanton Geraardsbergen gelegd (129).

Ten slotte volgt nog een korte nota over enkele personen en instellingen die in de stad een belangrijke functie vervulden.

---

(124) V. Fris, op. cit., p. 278-9.

(125) V. Fris, op. cit., p. 272 en A. De Portemont, op. cit., t. I, p. 24, t. II, p. 6-8; uit een vergadering van 1616 in Geraardsbergen gehouden, blijkt daar alles in het Nederlands te zijn geschied.

(126) A. De Portemont, op. cit., t. II, p. 8 : «Les attributions du collège étaient de faire la répartition des impôts, d'ordonner et de surveiller les fournitures pour les divers services publics, enfin de gérer les affaires du Pays. Il s'attribuait en outre, la visite des chemins dits en flamand **heerstraten, heirstraten, herweghen** ou **banen**».

(127) V. Fris, op. cit., p. 300-2. — Zie ook hoger, p. 79 en voetnoot 99.

(128) V. Fris, op. cit., p. 274-5.

(129) V. Fris, op. cit., p. 277 en A. De Portemont, op. cit., t. I, p. 176.

De baljuw was de grafelijke vertegenwoordiger in de stad; hij noch zijn vrouw mochten tot één der geslachten van de stad behoren (130). De burgemeester en de schepenen daarentegen moesten steeds uit inwoners van de stad gekozen worden, een maatregel die, vooral in latere eeuwen, nogal eens over het hoofd gezien werd (131). Tijdens de Franse overheersing (1 september 1794), werd de oude schepenbank vervangen door een nieuw gemeentebestuur (een municipaliteit), samengesteld uit vijf leden en een secretaris, vermoedelijk inwoners van de stad (132). In de Hollandse tijd was het bestuurscollege (de Raad van Regentie) gevormd door een meier, twee schepenen en negen gemeenteraadsleden, gekozen onder de verlichtste burgers en bijzonderste grondeigenaars (133).

Na de Belgische Omwenteling bleef dezelfde samenstelling behouden. Opvallend is het echter dat in Geraardsbergen, ofschoon het zuiver Vlaams taalgebied is, het Frans, vanaf het Frans bewind, gedurende bijna gans de 19e eeuw, de bestuurstaal bleef. Pas op 21 september 1894, «op voorstel van Mijnheer Vincent Diericx, raadslid, wordt er door den raad besloten de vlaamsche taal in al de Bestuurlijke Zaken te gebruiken, zoowel in het verslag der zitting in den Gemeenteraad als in de andere geschriften die met de stadszaken in betrek staan» (134).

C. SOCIAAL-ECONOMISCHE TOESTANDEN

Evolutie van de bevolking

De stad Geraardsbergen heeft, zoals men kan opmaken uit de algemene geschiedenis, een ontwikkeling doorgemaakt, waarin talrijke dieptepunten voorkomen, door politieke omstandigheden bepaald. De-

---

(130) V. Fris, op. cit., p. 286.

(131) Zie p. 79, voetnoot 99. — «De schepenen van 't stadje Ninove, van de **vrijheid** te Viane, van Hasselt, van Nederboelare, van Onkerzele, **hoofdden**, d.i. kwamen om raad bij de schepenen van Geeraardsbergen; de Stadsrekeningen betoonen eveneens dat die van Edingen en van Lembeke hier ook «ten hoofde» kwamen» (V. Fris ,op. cit., p. 318). Hierbij verwijst de auteur in voetnoot naar Th. de Limburg-Stirum, **Coutumes des deux pays et villes d'Alost**, p. 577, 615, 623, 631 en voegt eraan toe: «Volgens Van Waesberghe, **Gerardimontium**, blz. 24, zouden ook nog Zottegem, Waerbeke, Nieuwenhove, Pollare en Deftinge ten hoofde gekomen zijn te Geraardsbergen; doch dit vind ik in de **Costumen van Aalst** niet. Dezelfde schrijver beweert dat ook alhier de schepen van Halle, Lessen, Flobecq en Papignies leeringe kwamen halen. Dit zouden deze schepenen komen bezweren zijn bij hunne aanstelling in tegenwoordigheid van de wet van Geeraardsbergen. — Uit de **Costumen van Aalst**, blz. 607, 627, 628, leren wij anderzijds dat onze schepenen geen recht van verbod hadden op die van Nederbrakel, van Ronse of van Sarlardinge».

(132) Deze veronderstelling is gesteund op het onderzoek van de namen der magistraten. Zie hoger, p. 79. — Ook voor Ronse hebben we vastgesteld, dat het gemeentebestuur bestond uit vertegenwoordigers van de plaatselijke bevolking.

(133) V. Fris, op. cit., p. 302.

(134) A. Van Lul, **Een eeuw evolutie**, p. 72.

ze gebeurtenissen hebben natuurlijk een zeer grote invloed uitgeoefend op de ontwikkeling van de economie en de bevolking van de stad.

Is de oorzaak der stichting van de stad het oprichten van een sterkte geweest, de eerste voorwaarde van haar bestaan was het inrichten van een markt van eet- en koopwaren.

Geraardsbergen kreeg, zoals elke stad trouwens, een stedelijk-economische functie. Zeer vlug na zijn ontstaan hield het twee door de overheid beschermde marktdagen, nl. op maandag en vrijdag (135). Aanvankelijk werd handel gedreven in graangewassen, moeskruiden, hout, vee, paarden, huisgerief, wol, gele verfstof of wauwe en pastelblauw of weede, kortom in de eerste noodwendigheden van de gemeenschap. Ook de drie vrije paardenmarkten zijn zeer oud (136).

In het begin van de 13e eeuw nam de Vlaamse lakenweverij een hoge vlucht en Geraardsbergen, als een satelliet meegesleurd in de loopbaan van het wevende Gent, had, van de jaren 1200 af, deel aan de Vlaamse grootindustriële bedrijvigheid (137). Meteen groeide de stedelijke markt in belang aan. In 1397-98 werden 17 «desschen» of uitstallingen verpacht aan de lakensnijders; 20 huidevetters waren «gheloodt up de merct» en 21 vleeshouwers hadden een standplaats in het Vleeshuis (138). De aanwezigheid reeds in de 14e eeuw van Lombaarden met hun «Pussem» of leenbank bewijst het bestaan alhier van een geldhandel (139).

De stadsbevolking was onderverdeeld in twee sociale groepen, de poorterij en de neringen. De poorters waren, zoals elders in Vlaanderen, grote grond- en huizenbezitters en groothandelaars die zich onderling het bestuur verdeelden en daardoor zeer dikwijls in conflict waren met de wevers en de volders. In tijd van oorlog zijn die rijke families dikwijls uitgeweken (140).

---

(135) Maximiliaan van Oostenrijk b.v. verbood, in 1494, dat zijn ambtenaren een marktganger, zelfs wegens schulden, te Geraardsbergen zouden aanhouden (V. Fris, op. cit., p. 373-4). — Uit de stadsrekeningen van 1492-93 blijkt dat de vreemde lakensnijders niet naar de kermis kwamen wegens het oorlogsgevaar (V. Fris, **Uittreksels uit de Stadsrekeningen van Geeraardsbergen**, p. 14).

(136) V. Fris, **Geschiedenis van Geeraardsbergen**, p. 374 en A. De Portemont, op. cit., t. II, p. 115.

(137) V. Fris, op. cit., p. 374-5. — Zie ook A. De Portemont, op. cit., t. II, p. 113, voetnoot 1: «Pour démontrer l'importance de l'industrie drapière à Grammont, il suffira de dire qu'il existait anciennement à Tournai une halle aux draps qui portait le nom de **Halle de Grammont**, parce que les draps de cette ville y abondaient».

(138) V. Fris, op. cit., p. 375. — Zie ook zijn inleiding bij **De oudstbewaarde stadsrekening van Geeraardsbergen**, p. XVI-XIX.

(139) V. Fris, **Geschiedenis van Geeraardsbergen, p. 376**: In 1349 kregen de Lombaarden Willem en Marten de Frassinel en Walter de Frassinel en Bonifacius de Robelle van de graaf de toelating om in Geraardsbergen een bank op te richten.

(140) Op het einde van de 15e eeuw bevatte de stad enkel nog «scamele insetenen»; volgens een akte van Albrecht en Isabella bestond de ganse bevolking toen uit handwerkers (V. Fris, op. cit., p. 341).

De grote massa echter van de stadsbewoners waren vanaf de Middeleeuwen de neringlieden of handwerkers, in neringen of gilden georganiseerd. Vanaf de 14e eeuw waren ze vertegenwoordigd in het stadsbestuur door de gezworenen en namen ze deel aan de verkiezing van de schepenbank.

In 1435 waren er 32 ambachten (141). Sommige neringen zijn echter in een paar eeuwen of nog in kortere tijd verdwenen. Zo waren er volgens de oudste bewaarde stadsrekening van 1397-98 toen twintig huidevetters op de markt maar volgens de rekening van 1568 blijken die ambachtslieden van de markt verdwenen te zijn (142). In de eerste helft der 15e eeuw verdwenen ook de machtige gilden der wevers en volders wegens de Engelse concurrentie (143). Anderzijds namen de kantnijverheid en de tapijtweverij vanaf de 16e eeuw een zekere vlucht. Ook de linnennijverheid kende in de 17e eeuw een grote uitbreiding : rond 1640 werd de lijnwaadmarkt reeds druk bezocht (144).

Intussen had Geraardsbergen dikwijls veel te lijden gehad onder de oorlogsverwoestingen, o.a. tijdens de grote Gentse opstand van 1380-86 en onder de strijd tegen Filips de Goede in 1452 (145). Is het te verwonderen dat de inwoners in grote massa uit de stad vluchtten ? Tijdens de laatste regeringsjaren van Filips de Goede en nog tijdens de daaropvolgende jaren woonden veel stedelingen buiten de stad, die wegens schulden niet durfden terugkeren (146). Ook nog in 1504 blijkt de armoede uit de stadsinkomsten die op de helft waren gevallen (147).

Als gevolg van de Spaanse plunderingen verkeerde Geraardsbergen in 1578 nogmaals in «schamele gestaatheid» en in de daaropvolgende jaren hadden de meeste burgers opnieuw de stad verlaten. In 1581 was — volgens een decreet van Alexander Farnèze — minder dan ene zesde van de burgers in de stad overgebleven (148). In 1596 waren te Geraardsbergen nog steeds maar 180 tot 182 huisgezinnen, meestal van handwerkers (149). De eerste helft van de 17e eeuw betekende voor de stad een herstelperiode, maar tijdens de tweede helft had de streek te lijden onder de Spaans-Franse oorlog, zodat in 1693

(141) V. Fris, op. cit., p. 381. — Zie ook A. De Portemont, op. cit, t. II, p. 86-90.

(142) V. Fris, op. cit., p. 381.

(143) V. Fris, op. cit , p. 395.

(144) V. Fris, op. cit., p. 400. — Zie ook V. Van Bossuyt, **De Nijverheid van Geraardsbergen door de eeuwen heen**, p. 12.

(145) A. De Portemont, op. cit., t. I, p. 112 en 266-9. — Zie ook V. Van Bossuyt, art. cit., p. 11-12.

(146) V. Fris, op. cit., p. 139 — Zie ook V. Van Bossuyt, art. cit., p. 12.

(147) V. Fris, op. cit , p. 158.

(148) V. Fris, op. cit., pp. 179, 184, 186. — In 1579-80 had ook nog een pestepidemie de stad getroffen (V. Fris, op. cit , p. 184-5; V. Van Bossuyt, art. cit., p. 12).

(149) V. Fris, op. cit , p. 192. — De schamele toestand van de stad blijkt nog te duren in 1602 en 1605 volgens twee oorkonden waarin Albrecht en Isabella een vermindering van taxen toestaan (A. De Portemont, op. cit., t. I, p. 291-98).

Geraardsbergen maar 504 gezinnen telde met een totale bevolking van 2326 inwoners (150).

De Oostenrijkse tijd en vooral de regeringsjaren van Maria-Theresia waren gunstig voor handel en nijverheid (151). Gedurende die periode en het daaropvolgende Franse en Hollandse regime groeide de stadsbevolking sterk aan: in 1821-22 telde de stad 6784 inwoners, waarvan er echter 1348 door de Armenkamer werden onderhouden (152); in 1829 was dit cijfer verder gestegen tot 7349 (153). In het begin van de 19e eeuw immers bekleedde de Denderstad de vijfde plaats op de lijnwaadmarkt in Vlaanderen.

De oprichting van de Belgische Staat, in 1830, die op vele plaatsen zulke rampspoedige economische gevolgen had, lijkt Geraardsbergen minder erg getroffen te hebben: weldra ontstonden zelfs nieuwe industrieën. De vervaardiging van zwarte zijden kant kende haar hoogste bloei rond de jaren 1840-50, maar deze ambachtelijke nijverheid verdween kort na 1870 (154).

In 1836 werd de luciferfabricatie ingevoerd door Balthazar Mertens. Toch was er een economische inzinking in de veertiger jaren: van de 7.896 inwoners in 1846 werd een derde geholpen door de openbare weldadigheid.

In 1849 voerde Eugène Van Landuyt de sigarenfabricatie in, die samen met de lucifernijverheid, een eeuw lang de economische basis van de stad zou vormen. In 1856 telde Geraardsbergen reeds 8711 inwoners, die samen 1798 gezinnen uitmaakten, en in 1860 dacht de stad aan urbanisatie en liet ze, met het oog op uitbreiding, de overblijvende stadspoorten afbreken. In 1866 waren er reeds vijf lucifer- en vijf sigarenfabrieken. Het volgend jaar was de kanalisatie van de Dender voltooid, alsook de spoorverbinding met Gent en 's-Gravenbrakel, terwijl reeds vanaf 1855 de spoorlijn Aat-Geraardsbergen-Aalst-Denderonde, met vertakkingen naar Brussel en Gent, in bedrijf genomen was. Door de cholera-epidemie van 1866, die niet minder dan 910 personen wegmaaide, bereikte het bevolkingscijfer dat jaar slechts 8852 eenheden. Ondanks de uitwijking van 418 personen in de zeventiger jaren telde de stad, in 1880, nog 9395 inw. Uit een verslag, in 1886 opgemaakt, naar aanleiding van sociale onlusten in de stad, blijkt dat de katoennijverheid verdwenen was, doch dat de sigarennijverheid werk gaf aan meer dan 1500 personen; bovendien gingen heel wat werklieden elke dag arbeiden naar Lessen, in de luciferfabriek of in de steengroeven. Einde december 1890 werden dan ook 10.891 inwoners geteld.

---

(150) W. Vangassen, **De Bevolking van Geraardsbergen in 1693**, p. 260.

(151) V. Fris, op. cit., p. 231: Reglementen van neringen werden gehomologeerd in 1752, 1762, 1765, 1766. 1767 en 1774. — Ook de lijnwaadmarkt kreeg opnieuw een zeker belang.

(152) V. Fris, op. cit., p. 260.

(153) A. van Lul, **Een eeuw evolutie**, p. 64. — De volgende gegevens werden bijna alle aan dit artikel ontleend.

(154) A. van Lul, art. cit., p. 65, V. Fris, op. cit., p. 268, en V. Van Bossuyt, art. cit, p. 13.

Uit tellingen in 1896 en 1910 gehouden van de nijverheidsondernemingen blijken de chemische bedrijven (stekjesfabrieken), de tabakbewerking en de textielindustrie veruit het grootste aantal mensen te werk te stellen. Vanaf 1890 begon echter de periode van uitwijking die sindsdien bestendig voortduurt (155).

In 1900 werden, dank zij de hoge nataliteit, nog 11855 en in 1910 zelfs 12619 mensen in de stad geteld. Alles bij elkaar genomen mag de stad welvarend heten : ongeveer de helft der bevolking was tewerkgesteld en er waren weinig werklozen tenzij in de lucifernijverheid.

De periode 1910-20 vormt echter het begin van het demografisch verval van de stad (156) : in 1920, 11833 inwoners; in 1930, 12130 en, door migratieverlies, 11268 in 1947; ten opzichte van het jaar 1900 is de bevolking echter veel verouderd. Een paar factoren wijzen ook op economische stagnatie : in 1921 vervaardigde de stad praktisch een vierde van de sigaren in België. Door de mechanisatie en de concurrentie van de sigaretten alsook wegens de accijnspolitiek en de massale Nederlandse invoer bedroeg de produktie te Geraardsbergen in 1957 nauwelijks nog 1,5 % van de Belgische sigarenproduktie. Als gevolg hiervan weken de arbeidskrachten uit en verminderde de ganse economische activiteit, zoals b.v. het bouwbedrijf.

Het belang van de randgemeenten stijgt voortdurend in vergelijking met dit van de stad, die nog nauwelijks aan een derde van de mannen en vrouwen werk verschaft. Uit een in het Staatsblad van 11-8-1957 gepubliceerde statistiek blijkt dat de bevolking der randgemeenten aangroeit, terwijl die van de stad regelmatig vermindert. Op 31 december 1956 waren er officieel in Geraardsbergen 10141 inwoners, in Goeferdinge 958, in Nederboelare 1181, in Onkerzele 2600 en in Overboelare 3727, samen 18607. De verminedring van Geraardsbergen is zodanig dat, ondanks de vermeerdering der bevolking in de randgemeenten, de totale groep met meer dan 500 verminderde op negen jaar tijds. En de uittocht duurt nog steeds voort (157).

De stad heeft dus in de 19e eeuw een relatieve welvaart en bloei gekend, gesteund op de kantnijverheid, de tabakbewerking en de lucifernijverheid. Door het totale verval van de kantindustrie, het kwijnen van de sigarenfabricatie en het relatieve verval van de lucifernijverheid, was de tijd van de vestiging van nieuwe industrie voorbij

---

(155) A. van Lul, art. cit., p. 73.

(156) «Niet alleen is sedert 1910 het bevolkingscijfer van Geraardsbergen gedaald, maar zelfs de aangroei van de randgemeenten (Nederboelare, Overboelare en Goeferdinge) kon het verlies niet compenseren» (L. De Smet, **Steden van Zuid-Oostvlaanderen. Geraardsbergen**, p. 157).

(157) A. van Lul, art. cit., p. 83.

(158) In 1923 werd door verscheidene brouwers een naamloze vennootschap gesticht onder de benaming «Brouwerijen Concordia». In de stad bevinden zich nog enkele confectiehuizen, textielfabrieken, meubelgalerijen, een rijwielfabriek, een fabriek voor heelkundige apparaten. (V. Van Bossuyt, art. cit., p. 16).

(158). Door het verval van de industriële bedrijvigheid werd aldus het ontstaan van de «woonfunctie» in de hand gewerkt (159).

CULTUUR

Uit de stadsrekeningen weten we dat het Nederlands te Geraardsbergen de officiële taal was. In deze paragraaf zullen we nagaan in welke mate de inwoners het Nederlands gebruikten als omgangstaal. Dit onderzoek betreft achtereenvolgens de statuten van de neringen, van de verenigingen van vermaak en van de culturele verenigingen; tenslotte wordt dan de sector onderwijs behandeld.

Geen enkel nering-reglement van vóór de 16e eeuw is ons bewaard gebleven. Het charter van de kleermakers, bekrachtigd op 12 september 1529 en dat een bevestiging schijnt te zijn van een vroeger bestaand reglement, is in het Nederlands opgesteld (160). Hoogstwaarschijnlijk waren de statuten van de andere ambachten eveneens in het Vlaams geschreven (161).

Vermeldingen van reglementen van de schuttersgilden hebben we niet gevonden; zowel de St.-Jorisgilde (haar zetel was in het «Scuttershof») als de gilde van St.-Sebastiaan en de gilde der arkebusiers, in 1610 door burgemeester Willem Damman gesticht, verdwenen tijdens de Franse tijd. Het St.-Jorishof of Schuttershof werd veranderd in «Champ national» (162).

De Rederijkerskamers bewijzen misschien nog het best de zuivere Vlaamse aard van de bevolking; zij richten zich immers tot alle inwoners. In 1449 bestonden reeds «ghesellen van beede den Spelen in de kercke ende up de markt». Op het einde van de eeuw verschenen de «ghesellen van der rethorijken die de Passie speelden in Paeschen» (163).

Uit het artikel **Esbattemente ende Genouchte te Geraardsbergen XVe Eeuw** van H. Vangassen (164) blijken enkel Nederlandse stukken te zijn opgevoerd, zoals (wat het geestelijk toneel betreft) «Onser Vrouwen daghe» (1416), «Messe ganghe van onser vrouwen», «Ons Heren Geboorte» (1417), «Het lijden en de passie van de H. Joris» (1420), «de Verrijzenis van Christus» (1434), «Onzer Vrouwen van Cameroen (1456 - uitgangspunt van dit spel was het klooster van Cambron in Henegouwen; hetzelfde stuk was reeds ten tonele ge-

---

(159) L. De Smet, **Steden van Zuid-Oostvlaanderen. Geraardsbergen**, p. 158-9.

(160) V. Fris, op. cit., p. 381-82 en A. De Portemont, op. cit., t. II, p. 82-3, voetnoot 2.

(161) A. De Portemont geeft in zijn **Recherches historiques**, t. II, p. 86-90, de Middelnederlandse benaming van de verschillende Geraardsbergse gilden.

(162) V. Fris, op. cit., p. 459-60.

(163) V. Fris, op. cit., p. 455.

(164) H. Vangassen, **Esbattemente ende Genouchte te Geraardsbergen XVe Eeuw**, p. 18-35.

bracht te Ninove in 1427-28, te Oudenaarde in 1427) (165), «Maria van Egypte (1456-57) en (voor het wereldlijk toneel) «de batailge van Roelande en Oliviere» (1423 - naar de Frankische roman het Roelandslied), «spel van batailgen ende faite van wighe (1424 - naar alle waarschijnlijkheid weer een thema uit de ridderromans). De spelers waren (voor het geestelijk toneel) «Gezellen van der Kerken» (1416), «jonghe ghesellen van der stede» (1420), «een deel jonge ghesellen van de stad» (1422), «Gesellen van de Kerk ter Kapel» (1422), de «gemene gezellen (1428), «priesters en gezellen van de kerk» (1434), «Gezellen» (1456), de «goede lieden van den gulden wijcke» (1483-84), de goede lieden «van der merckt» en «van den steenputte» (1486-87), «den goeden lieden van der cloosterstraten omtrent der herbergen van den hane» (1496-97) en (voor het wereldlijk toneel) de «gezellen van de stad» (1419) en een groep «jonge gezellen» (1423).

De «Gezellen van den Esbatemente» van Geraardsbergen — de vermelding «gezellen van de stede» verdwijnt, men spreekt nu van de «Gezellen van den Esbatemente» (166) — namen deel aan toneelwedstrijden in andere Vlaamse steden, o.a. in 1434 en 1440 te Gent.

In 1467 heetten deze Gezellen «de gezellen van der Retoriken». Deze rederijkers hebben een zeer grote en verscheidene bedrijvigheid aan de dag gelegd : «De bedrijvigheid van de Rederijkers, die aanvankelijk zich meer beperkt tot het toneel en het vertonen van "devote figuren" [«De Passie van de H. Bartolomeus» (kort na 1467) en «De Passie van ons Heer» (1472)] zal zich meer en meer uitbreiden. In 1482 namen zij reeds een voornaam aandeel in het vieren van de vredefeesten. Ten slotte worden zij de inrichters van alle feestelijkheden, toneelopvoeringen, vertoningen, stoeten, zwaarddansen...» (167).

In 1479 traden genoemde «gezellen van der Retoriken» op onder de naam : De Gezellen van de gulde van Thabor (168). Deze gilde van Thabor of St.-Pietersgilde kende haar hoogste bloei in de 16e eeuw; hiervan getuigen de grote wedstrijden door haar ingericht in 1529, 1545 en 1548 (169) en haar deelname aan dergelijke feesten zoals te Zottegem in 1562. De kamer van de Thaboristen, die, in 1776 nog, op luisterrijke wijze, ter gelegenheid van haar driehonderdjarig bestaan een wedstrijd organiseerde, werd in 1797 afgeschaft en in 1801 heropgericht; ze onderging zeven jaar later echter een scheuring

---

(165) H. Vangassen, art. cit., p. 23.

(166) H. Vangassen, art. cit., p. 25.

(167) H. Vangassen, art. cit., p. 27.

(168) Gerard di Montensis in zijn **Aanteekeningen betreffende de Rederijkkamers en het vroeger Tooneel te Geeraardsbergen (1476-1808)**, p. 17, waarschijnlijk steunend op de viering in 1776 n.a.v. het 300-jarig bestaan van de gilde, vermeldt 1476 als de «Tot hiertoe aangenomen oorsprongdatum».

(169) Hieraan dongen mee rederijkerskamers van Oudenaarde, Aalst, Ieper, Leuven, Brussel, Ninove, Ronse, Bevere-Oudenaarde, Edelare, Zottegem en Zarlardinge (A. De Portemont, op. cit., t. II, p. 102-3, E. Vander Straeten, **Aldenardiana**, p. 113-4, en C. De Baere, **De deelneming der Brusselse rederijkers aan rhetoricale feesten en wedstrijden**, p. 56).

zodat enerzijds «Vreugd en Deugd» en anderzijds «Voor Eer en Kunst» ontstonden (170). Beide rederijkerskamers oogstten successen in meerdere Vlaamse steden: de eerste o.a. in 1857 te Gent, in 1858 te Antwerpen en in 1860 te Brugge voor de beste Vlaamse klucht; de tweede won in 1849 te Antwerpen de eerste prijs voor de tragedie (171).

Een andere belangrijke vereniging was de broederschap van St.-Adriaan, die in 1627 met een godsdienstig doel gesticht werd en vanaf 1715 optrad als een echte rederijkerskamer. Haar devies luidde: «hoe meer bestormpt hoe vaster door de opgroyende eenhertigheydt». In 1732 speelde deze broederschap reeds in het stadhuis de tragedie «den blinden Tyndar» (172).

De studie van het onderwijs verschaft ons natuurlijk zeer belangrijke inlichtingen over het taalgebruik in Geraardsbergen (173). Minstens vanaf de 14e eeuw bestond hier een lagere school (174); het toezicht van die school was toevertrouwd aan de scholaster, een monnik van de St.-Adriaansabdij. In het begin der 17e eeuw had de stad de voogdij over de school verworven. Naast de twee bestaande werd in 1742 een derde lagere school op de Reep geopend (175). De enkele documenten over de aanstelling van schoolmeesters door het stadsbestuur in de 18e eeuw, die Soens in zijn studie weergeeft, zijn alle in het Nederlands opgesteld (176).

Een middelbare school werd opgericht in het begin der 15e eeuw door de Hieronymieten of Broeders van het Gemene Leven. Dit fraterhuis, eerst St.-Janshuis en na de wederopbouw op een andere plaats in 1476 St.-Gregorius genoemd, was evenals de lagere school geheel

---

(170) V. Fris, op. cit., p. 456, ' en A. De Portemont, op. cit., t. II, p. 103 — In 1838 schreven de Motionisten (Voor Eer en Kunst) een wedstrijd uit waarin Prudens van Duyse de prijs van poëzie won; de gestelde vraag was: «Wat de schouwburg vermag op de beschaving der volkeren» (A. De Portemont, id., p. 104).

(171) A. De Portemont, op. cit., t. II, p. 104. — P. De Muynck leert ons nog in zijn **Rederijkkamers in Vlaanderen**, p. 142, het bestaan in het jaar 1801 van «De Vereenigde Konst-minnaren van Zang en Reden» met als kenspreuk: «De Gedempte Baetzugt».

(172) A. De Portemont, op. cit., t. II, p. 107-8.

(173) De gegevens over het onderwijs zijn hoofdzakelijk ontleend aan het artikel van E. Soens, **De voormalige scholen te Geraardsbergen (Hand. der Maatsch. van Geschied- en Oudheidkunde te Gent,** deel XI, 1911, p. 37-83). Ditzelfde artikel werd onder een andere titel opnieuw uitgegeven in 1912: **De Latijnse scholen van Geeraardsbergen.** Daar de namen van de bladzijden van de twee artikels niet overeenstemmen, wordt uitsluitend verwezen naar de uitgave van 1912.

(174) «Wij hebben over de oudste school bij de Abdij gevoegd geen de minste bijzonderheden: maar zij bracht in de 12e eeuw Daniël van Geeraardsbergen voort, discipel van St-Bernard en derden abt van Cambron, gestorven in 1196» (V. Fris, op. cit., p. 452).

(175) Volgens de aanstellingsakte van de schoolmeester in deze school op de Reep, blijken er op dat ogenblik reeds twee lagere scholen te bestaan.

(176) E. Soens, art. cit., p. 7-11.

onderworpen aan de parochiale geestelijkheid, m.a.w. aan de abt van St.-Adriaan (175).

Omstreeks 1600 werd het fraterhuis gesloten bij gebrek aan broeders, maar de stad nam de zorg van de Latijnse school over en stelde er een wereldlijke leraar aan (176). In 1626 ging de stad een overeenkomst aan met geestelijke leraren van het onlangs afgeschafte college van Ath en vestigde het stadsgymnasium naast het landhuis op de grote markt. Deze nieuwe regeling bleek ook al niet bijster gelukkig en uiteindelijk werd de Latijnse school door Martin Lebrun, abt van St.-Adriaan, in 1629 onder het bestuur van de abdij geplaatst (177). Omstreeks 1660 verkeerde de school reeds in een bloeiende staat en in de 18e eeuw waren er in de retorica gemiddeld 20 leerlingen (178).

Op het einde van de 17e eeuw komt een merkwaardige moeilijkheid aan het licht in de abdij zelf en meteen ook in de school. Terwijl in de Middeleeuwen de abten Vlamingen waren, werden er vanaf 1525 gedurende meer dan anderhalve eeuw steeds Walen gekozen onder invloed van hooggeplaatste adellijke personen (179). In de abdij ontstond aldus een langdurige verdeeldheid tussen Vlamingen en Walen

---

(175) E. Soens, art. cit., p. 17-8 : de brug, waarbij het college lag, werd in de 16e eeuw «Fraterbrug» genoemd. Zie ook V. Fris, op. cit., p. 430-2.

(176) Een van die leraren was Joos Schollaert (geboren te Geraardsbergen in 1564), die Latijnse en Vlaamse toneelstukken schreef, bestemd om door de leerlingen te worden opgevoerd (E. Soens, art. cit., p. 25, voetnoot 3). — Zie ook A. De Portemont, op. cit., t. II, p. 145-6 : «Pour ses tragédies, ses tragé-comédies et ses comédies, **Schollaert** se servit de la langue flamande».

(177) E. Soens, art. cit., p. 25, en V. Fris, op. cit., p. 453.

(178) E. Soens, art. cit., p. 29.

(179) Aan het boek van E. Soens, **De Abdij van Sint-Adriaan te Geeraardsbergen**, p. 21 en vlg., ontlenen we de namen van die abten : Jan Ruffault, afkomstig van Atrecht (1525-1559), Simon de Warbezel (1559-1582), die nochtans zijn studies had gedaan in het stadsgymnasium van Geraardsbergen, Jan Hasaert van St.-Ghislain (1585), Benoît Séjournet van Liessies (1586-1587), Jerôme du Monceau (1588-1606), Henri de Busegnies (1606-1613) «wael van natie», Gaspard Vincq (1613-1624), eerste abt sedert een eeuw onder de monniken van de abdij gekozen, Martin Lebrun (1624-1656) die tijdens zijn bestuur 18 Waalse paters en maar 8 Vlamingen aanvaardde, Hubert Meurant (1657-1677), Victor Warmant (1677-1686), Longinus Foucquier (1686-1703). Tijdens de 18e eeuw zijn de abten opnieuw Vlamingen : Gisleen Coucke (1703-1713), Adriaan Roelandts (1714-1726), Bartholomeus de Haezeleer (1726-1738), Ildefons van Hoorde (1738-1768), Robert van Adorp (1768-1786) en de laatste abt Gisleen van Havermaet (1788-1793).
De inwendige diensten werden waarschijnlijk tijdens het bestuur der Waalse abten ook verfranst; dit blijkt althans uit Franse rekeningen uit die tijd (E. Soens, op. cit., pp. 100-101 en 239; E. Soens, art. cit., p. 31 en 33). In 1677 beval de aartsbisschop dat er evenveel Vlamingen als Walen zouden zijn in de abdij. In datzelfde jaar 1677 zonden de notabelen van de stad, gesteund door burgemeester en schepenen, een vertoogschrift om aan het hoger bestuur een Vlaamse abt te vragen. Zij lieten gelden dat zulks billijk was «om troublen te stillen», om de pastorie te bedienen, om met de stad te onderhandelen (E. Soens, op. cit., p. 31).

en de Vlaamse kloosterlingen waren verbitterd over het Waalse bestuur. Ook in de school is die tegenstelling op heftige wijze tot uiting gekomen. De beweging van de Vlamingen was geleid door dom Gislenus Coucke, een Aalstenaar, in 1690 regent van het college. Wellicht heeft zich onder de leerlingen een soort vijandige houding ontwikkeld; althans de regent, het kopstuk van de beweging, werd door abt Longinus Fouquier afgezet en door een Waal vervangen, «twelck onder alle studenten sulcken tumulte ghemaeckt heeft, soo om de onbequaemicheyt van den Wael, als om de bequaemicheyt van den Vlaeminck, dat den meesten deel van de studenten, soo Waelen als Vlaeminghen, wech gheloopen zijn» (180). Die actie had tot gevolg dat dom Gislenus Coucke in 1692 in zijn ambt van regent hersteld werd.

In de Latijnse school vinden we dus een versmelting van Nederlandse en Franse invloed, niet enkel bij de geestelijken, maar ook bij de leerlingen, die grotendeels van Vlaamse maar ook van Waalse streken afkomstig waren (181). Alhoewel ook les in de Franse taal werd gegeven (182) was de culturele uitstraling van de school in het Latijn en in het Nederlands. Uit een register (1715-1723) van dom Joannes d'Henau, afkomstig van Geraardsbergen, subregent en leraar van de retorica, blijkt immers dat bij prijsuitdelingen en andere plechtige gebeurtenissen, zowel Latijnse als Nederlandse toneelstukken werden geschreven en opgevoerd, terwijl bij naamfeesten eveneens Latijnse en Vlaamse gelegenheidsgedichten, jaar- en naamschriften werden gemaakt en voorgedragen (183). Zo werd o.a. in 1715 een Latijns toneelstuk gespeeld, maar het programma voor de toeschouwers was in het Nederlands en in het Frans opgesteld (184); in 1717 werd de prijsuitdeling opgeluisterd met een treurspel «Wederspannigheydt gestraft in den goddeloosen Jarbas, oudsten sone van Mardezanes, koninck van Persien» (185).

Na meer dan een twee eeuwen lange vruchtbare werking verdween in 1794 het college samen met de abdij. Tijdens die periode van de

---

(180) E. Soens, op. cit., p. 58.

(181) Een paar lijsten van leerlingen bewijzen dit duidelijk: In 1716-17 waren er onder de retoricaleerlingen, die een bundeltje feestgedichten uitgaven, ter ere van Karel VI, vijf van Geraardsbergen, drie van Brussel, twee van Steenhuize, een van Oudenaarde, een van Mater. een van Everbeek en een van Denderleeuw; in 1721 kwamen er in de retorica negen leerlingen uit Geraardsbergen, twee uit St.-Maria-Lierde, twee uit Lessen, een uit Hillegem, een uit Brussel, een uit Gent, een uit Denderwindeke, een uit Steenhuize, een uit Ninove, een uit Meerbeke, een uit Ghoy, een uit Papegnies, een uit Elst, een uit Ogy en een uit Middelburg; in 1768 zaten er in de 5e Latijnse twee leerlingen van Geraardsbergen, drie van Lessen, twee van Aspelare, een van Pollare, een van Brakel, een van Breivelde, een van Ogy, een van Akren, een van Everbeek en een van Parike. (E. Soens, op. cit., pp. 68-69, 70-71 en 74-75).

(182) Zo komt onder de leerboeken ook de «Dialectique de Catton voor (E. Soens, art. cit, p. 49 en op. cit., p. 77).

(183) E. Soens, art. cit., p. 33-4, en op. cit., p. 60 en vlg.

(184) E. Soens, art. cit., p. 35, en op. cit., p. 61.

(185) E. Soens, art. cit., p. 38. en op. cit., p. 65.

Franse bezetting blijkt de studie van de Franse taal te Geraardsbergen in de nog bestaande scholen weinig succes te hebben gekend : «A Grammont, en 1811, le français n'est pas encore enseigné, ni dans les trois écoles particulières, ni à l'école primaire, ni au pensionnat de J. Van der Eycken.» (186).

Een nieuw stadscollege werd gesticht in 1823, dat echter van 1825 tot 1830 kwijnde wegens de laïciserende schoolpolitiek van koning Willem I. In 1830 opnieuw gestart is het sedert 1850 een bisschoppelijk college geworden (187).

De opvoeding van de meisjes tenslotte tijdens de 19e eeuw is hoogstwaarschijnlijk ook niet van Franse invloed vrij gebleven. Vanaf 1816 immers werd door het heropgerichte nonnenklooster van Hunnegem (188) een pensionaat geopend dat in 1821 reeds 20 leerlingen telde. In 1840 waren er 32 meisjes en in de tweede helft van de 19e eeuw telde een nieuw opgerichte school, waar kosteloos onderwijs werd verstrekt, weldra 160 leerlingen. Ook andere afdelingen werden bijgebouwd, zoals een kantschool, een zondagschool, een borduurschool (189), en in de volgende decennia tenslotte werden vernieuwingen aangebracht en kende de school een verdere uitbreiding.

DOCUMENTEN

De overvloed van bronnenmateriaal heeft een detailonderzoek, zoals het geschiedde voor kleinere gemeenten, hier onmogelijk gemaakt. Weliswaar steunend op de afzonderlijke documenten kunnen we hier alleen in grote trekken de resultaten van de bronnenstudie weergeven.

Als eerste soort documenten vermelden wij de stadsrekeningen. Over de taal van deze stadsrekeningen heeft V. Fris een belangrijke opmerking geschreven : «De officiëele taal was altijd het Vlaamsch :

---

(186) M. Deneckere, **Histoire de la langue française dans les Flandres** (1770-1823), p. 142. — Zie ook p. 155 : «Nous remarquons donc, vers 1811, un progrès sensible. Moyennant un supplément peu élevé, à la portée de ceux qui avaient quelque fortune, il était possible d'étudier le français dans presque toutes les villes : on a vu que ce n'était pas le cas en 1800, loin de là. A cette tendance générale cependant, certaines villes font exception. C'est ainsi qu'en 1811, le français n'est pas encore enseigné à Grammont, à St. Nicolas, ni à Wetteren. En 1811 également le préfet du département de l'Escaut pourra écrire : «Dans les villes on enseigne aujourd'hui presque généralement la langue française».

(187) V. Fris, op. cit., p. 454.

(188) Dit klooster kreeg na de verschrikkingen van de Franse tijd nieuwe krachten door de intrede van zes zusters Benedictinessen uit de verdwenen abdij van Ghislenghien, die hoogstwaarschijnlijk wel Fransprekend waren, nl. Reine Eulalie Veranneman de Watervliet (dochter van de heer van Gentbrugge en Steenbruggen), Dame Marie-Louise d'Hédouville (afkomstig van Merval, in het Aisne-departement), Eleonore de Lauzières de Thémines (van Franse adel), Louise Capron, Thérèse Dutrieux en Françoise Berte (M. De Meulemeester, **Le Prieuré des Bénédictines de Huneghem à Grammont**, p. 223 vlg.).

(189) M. De Meulemeester, op. cit., pp. 250-52 en 255.

de Stadsrekening van 1477 sprekende van zekere octrooibrieven "ghescreven in Walsche", verklaart dat deze "moesten herscreven worden ende ghemaect zijn in Vlaemsche aleer mense bezeghelt mocht hebben". Overigens al de stadsrekeningen en registers, uitgenomen tijdens het Fransch bewind, zijn in 't Vlaamsch oggesteld.» (190).

De uitgegeven rekeningen en uittreksels van rekeningen, waarvan we hier een overzicht geven, staven die bewering volledig.

De oudstbewaarde stadsrekening van 1397-1398 werd in haar geheel gepubliceerd door V. Fris (191).

Van dezelfde auteur hebben we de uitgave van zeer lange uittreksels van de stadsrekeningen van 1430-31, i.v.m. de oproer te Geraardsbergen in dat jaar, en van 1450-53, nopens de opstand van Gent tegen Filips de Goede (192), alsook kortere uittreksels van de stadsrekeningen van 1475 tot 1658 (193).

Uittreksels uit stadsrekeningen geciteerd in **Geschiedenis van Geeraardsbergen** van Fris en in **Recherches historiques sur la ville de Grammont** (2 delen) van De Portemont rangschikken we hier chronologisch : 1397-98 (Fris, pp. 295, 304, 309, 368; De Portemont, I, p. 222); 1416 (De Port., II, p. 101); 1424 (De Port., II, p. 102); 1430-31 (Fris, p. 289); 1475 (Fris, p.296); 1475-76 (Fris, pp. 334, 368); 1477 (Fris, pp. 354, 361; De Port., I, pp. 114, 115; II, p. 69); 1483 (Fris, pp. 310, 321, 361; De Port., I, p. 221, II, p. 114); 1486 (Fris, p. 149; De Port., I, p. 117); 1490-91 (Fris, p. 153); 1491-92 (Fris, p. 154); 1492-93 (Fris, pp. 155-6); 1499-1500 (Fris, pp. 159, 312, 342-4; De Port., II, pp. 75-78); 1508-1509 (Fris, pp. 286, 369); 1513-14 (Fris, pp. 296, 303, 309, 310); 1514-15 (Fris, p. 296); 1515-16 (Fris, pp. 162, 312); 1519-20 (Fris, p. 296); 1529-30 (Fris, pp. 165, 361); 1531 (Fris, p. 369); 1532 (Fris, p. 300); 1547 (Fris, p. 295); 1548 (De Port., II, p. 101).

Ook H. Vangassen citeert uit de stadsrekeningen van Geraardsbergen 45 uittreksels van 1398-99 tot 1497-98 die alle betrekking hebben op feesten en toneelvoorstellingen (194).

---

(190) V. Fris, op. cit., p. 474.

1397 tot 1 Mei 1398) — (Bulletijn der Maatschappij van geschied- en 1397 tot 1 Mei 1398] (Bulletijn der Maatschappij van geschied- en oudheidkunde te Gent, 1912, nr. 6).

(192) V. Fris, **Twee episoden uit de Geschiedenis van Geeraardsbergen in de 15de eeuw**, Gent, 1912.

(193) V. Fris, **Uittreksels uit de Stadsrekeningen van Geeraardsbergen, van 1475 tot 1658 (Bulletijn der maatschappij van geschied- en oudheidkunde te Gent,** 1912, nr. 1).

(194) H. Vangassen, **Esbattemente ende Genouchte te Geraardsbergen XVe Eeuw,** p. 32-5. — Tenslotte worden nog fragmenten van rekeningen weergegeven in minder belangrijke artikels, verschenen in **Het Land van Aalst**: F. de C., **De Oudste Burger van Geraardsbergen is 504 jaar oud,** p. 36-37 (uittreksels uit rekeningen van 1455-56); R.V., **Hondenplaag te Geraardsbergen in de XVe Eeuw,** p. 40 (uittr. uit rek. van 1424-25, 1425-26, 1426-27); R.V., **Op Kermisavond 1458 brand in de Ooievaar op de Grote Markt,** p. 41 (uittr. uit rek. van 1458-59); R.V., **Krakelingenwerp en Tonnekensbrand in 1671,** p. 63 (uittr. uit rek. van 1671); H. Vangassen, **Schilders van het Laatste Oordeel te Geraardsbergen**

./...

Alle genoteerde rekeningen en uittreksels ervan zijn, zonder een enkele uitzondering, in het Nederlands. De categorieke bewering van V. Fris moet dus niet genuanceerd worden : alle rekeningen van Geraardsbergen werden inderdaad altijd in het Nederlands opgesteld.

De stadsrekeningen zijn alle in het Nederlands, omdat ze, theoretisch althans, opgemaakt waren ter controle voor de inwoners van de stad. Bij een overzicht van de andere documenten, uitgaande van het stadsbestuur, blijkt het Nederlands niet meer de enige oorkondentaal te zijn : meerdere documenten zijn inderdaad in het Frans geschreven. Dit is eveneens het geval voor de documenten, die uitgaan van andere personen of instellingen en gericht zijn tot de stad. Ook sommige stukken, uitgaande van of geadresseerd tot bepaalde instellingen in de stad, bv. de Sint-Adriaansabdij of het hospitaal, zijn in het Frans opgesteld.

Een onderzoek van de inventaris van G. De Vos (195) leert ons immers het volgende : Behalve de oudste documenten en sommige documenten van kerkelijke overheidsinstellingen, die in het Latijn zijn, is het Nederlands de gewone oorkondentaal tot aan de Franse bezetting. Op die regel zijn echter volgende uitzonderingen te noteren : Oorkonden (vooral privilegies) die uitgaan van of gericht zijn tot de vorsten of hun vertegenwoordigers of andere adellijke personen zijn voor het merendeel in het Frans (196). De documenten uitgaande van

---

./...

XV-XVIe eeuw, p. 38-9 (uittr. uit rek. van 1456-57 en 1525-26); H. Vangassen, **De zwetende ziekte in de Dendervallei**, p. 377 (uittr. uit rek. van 1529-30); V. Van Bossuyt, **Het Feest van Krakelingenwerp - Tonnekenbrand te Geraardsbergen**, p. 49-50 (uittr. uit rek. van 1398, 1483 en 1744). Een document, eveneens in het Nederlands. met de uitgaven van een banket ter gelegenheid van Tonnekenbrand van 23 febr. 1744 is uitgegeven in **Recherches historiques sur la ville de Grammont**, dl. I, p. 310, van De Portmont.

(195) G. De Vos, **Inventaris der Handvesten van «Onser Liever Vrouwen Gasthuys» «Senter Margrieten Begynhof» en «s' Keyzershof» of Meisjesweezenhuis van Geeraardsbergen.** Hierin vinden we eerst 2011 «Handvesten van het Gasthuis», chronologisch gerangschikt met telkens een korte samenvatting en vermelding van de taal van het stuk; dan volgen 217 «Registers, Handboeken, Kohieren, & Tabellen die in 't Gasthuis van Geertsbergen bewaard worden», 106 «Procès Verbalen der Vergaderingen» en 18 «Handvesten van het gewezen Begijnhof van Geertsbergen». Gebruik makend van deze oorkondenverzameling heeft dezelfde auteur **«Onser Liever Vrouwen» Hospitaal van Geeraardsbergen van zijne stichting af tot na de fransche omwenteling** geschreven waarin talrijke documenten in extenso zijn weergegeven. — **De Inventaris van het archief der stad Geeraardsbergen onder het Oud Regime** van L.M. Van Werveke maakt geen gewag van de taal der oorkonden en kan dus voor ons doel niet gebruikt worden. Volgens een mededeling van J. Van Twembeke zijn de denombrementen van Geraardsbergen van 1400 tot 1764 en bestemd voor het leenhof van Aalst, in het Nederlands.

(196) O.a. in de jaren 1320 (van Hugues de Faignieulles, heer van Wieze), 1322 (van dezelfde Hugues de Faignieulles), 1343 (van Watiers, heer van Enghien), 1407 (Jan zonder Vrees, hertog van Boergondië en graaf van Vlaanderen), 1448 (van Filips de Goede, hertog van Boergondië, graaf van Vlaanderen), 1469 (van Karel de Stoute, hertog v. Boergondië, graaf van Vlaanderen), 1471 (van het grafelijk leenhof), 1515 (van Ni-

./...

of zich richtend tot Waalse abdijen (197), alsook stukken (meestal cijnsbrieven) in verband met eigendommen in Waalse gebieden gelegen, zijn alle in het Frans(198).

Onder het Frans bewind en meer bepaald vanaf 1797, wanneer het hospitaal door een burgerlijke commissie werd bestuurd, zijn bijna alle documenten in het Frans. Deze toestand bleef duren tot in de jaren 1821-24. Vanaf 1824 tot 1830 werden alle stukken in het Nederlands opgesteld.

Na 1830 (de inventaris bevat stukken tot 1849) zijn de documenten die verband houden met de inwendige organisatie van het hospitaal, zoals benoemingen en boekhouding, alsook de correspondentie met de stedelijke en provinciale overheid opnieuw hoofdzakelijk in het Frans, de betrekkingen met particulieren daarentegen zijn veeleer in het Nederlands gebleven.

Opmerkelijk is wel dat alle rekeningen van het gasthuis vanaf 1328 tot 1793-96 Nederlandstalig en vanaf 1796 tot 1816 Franstalig zijn, de periode 1816-1822 vormt een overgang en vanaf 1822 tot 1854 zijn ze weerom, op twee uitzonderingen na, alle in het Nederlands (199). De processen-verbaal van de besturende commissie (1824-1849) zijn gedeeltelijk in het Nederlands en gedeeltelijk in het Frans genoteerd (200). De handvesten van de meisjesschool en van het begijnhof tenslotte zijn tot aan de Frans tijd enkel in het Nederlands en daarna zowel in het Nederlands als in het Frans opgesteld (201).

Bij het onderzoek van ander bronnenmeteriaal stellen wij een zelfde verschijnsel vast : documenten van en naar overheidspersonen zijn meestal in het Frans. Op enkele uitzonderingen na zijn alle documenten door A. De Portemont uitgegeven, in het Frans opgemaakt : het

---

./... caise Haymeron, commissaris van Karel V), 1535 (van Maria van Hongarije, gouverneur-generaal in de Nederlanden), 1553 (van de Hoge Raad van Mechelen), 1561 (van Jehan Gilles, greffier van financiën van Filips II), 1579 (van Matthias, aartshertog van Oostenrijk en gouverneur in de Nederlanden), 1648 (naar de keizer), 1649 («Lettres exécutoriales accordées au premier huyssier d-armes»), 1663 (van de aartsbisschop van Mechelen), 1665 (naar de financieraad van de koning), 1667 (naar de oorlogscommissaris), 1671 (van de aartsbisschop van Mechelen). Vanaf de laatste jaren van de 17e eeuw en in de 18e eeuw komen de Franse stukken veelvuldiger voor. De documenten i.v.m. processen, gevoerd voor centrale instellingen in de 15e, 16e en 17e eeuw, zijn echter in het Nederlands.

(197) O.a. in 1331 (van de Armenkamer van Cambron), 1606 (van de abt van Cambron) en 1623 (uitspraak in een betwisting tussen de abdij van Beaupré en het hospitaal).

(198) O.a. in 1502 (Ghoy), 1564 (Ghoy), 1601 (Ghoy), 1640 (Ghoy), 1640 (Ath), 1645 (Flobecq), 1645 (Akren en Ghoy), 1656 (Flobecq), 1670 (Groot Akren) en 1677 (Groot en Klein Akren). Vanaf het laatste kwart en in de 18e eeuw zijn de Franse stukken veel talrijker.

(199) G. De Vos, **Inventaris der Handvesten,** p. 313-446. — De twee Franstalige rekeningen hebben betrekking op de jaren 1822-39 (p. 440) en 1823-35 (p. 441).

(200) G. De Vos, op. cit, p. 447-58.

(201) G. De Vos, op. cit., p. 459-79.

zijn immers meestal privilegies door de vorsten aan de stad verleend (202). De 14 documenten, als bijlage gevoegd bij een artikel van F. De Cacamp, die alle slaan op betrekkingen tussen de stad en het centraal bestuur, zijn, zonder uitzondering, eveneens in het Frans (203).

In de studie over de Sint-Adriaansabdij van E. Soens worden talrijke documenten gedeeltelijk of volledig uitgegeven. Alle verpachtingen van molens en hoeven, dikwijls vóór de schepenen van de stad, en enkele akten van het stadsbestuur dienaangaande, zijn alle in het Nederlands. Daarentegen zijn talrijke abdijrekeningen uit de tweede helft van de 17e eeuw, in tegenstelling met de vorige en er op volgende jaren, onder invloed van de verfransing in de abdij, in de Franse taal opgemaakt (204).

PERSOONSNAMEN

De naamkundige gegevens komen evenens overvloedig voor; hieruit menen we tot volgende vaststellingen te mogen komen :

De belangrijkste bron, die ons ter beschikking staat, is de lijst van de stadsschepenen, door A. De Portemont, op basis van authentieke documenten opgesteld (205). Dit overzicht, dat tamelijk onvolledig is voor de 13e eeuw, en in mindere mate voor de 14e en 15e eeuw, bevat praktisch alle namen van de burgemeesters, schepenen en ontvangers van de stad, gedurende de 16e, 17e en 18e eeuw tot 1794. Deze lijst is niet alleen belangrijk wegens het groot aantal namen, maar vooral wegens de zekerheid dat, behalve enkele uitzonderingen (206), die namen gedragen werden door inwoners van Geraardsbergen (207).

---

(202) A. De Portemont, op. cit., Pièces justificatives, t. I, p. 235-326 en t. II, p. 357-471 en p. 70-2, voetnoot 2. — Zijn echter wel in het Nederlands : een document van 1451, handelend over de betrekkingen van Gent met Geraardsbergen (t. I, p. 257-61) en een aantal akten van de schepenbank uit de tweede helft van de 17e eeuw en de 18e eeuw (t. I, p. 300-7 en t. II, p. 11-2, voetnoot 2).

(203) F. De Cacamp, **De lijdensweg van Geraardsbergen (1579-1585)**, p. 54-63.

(204) E. Soens, **De Abdij van Sint-Adriaan te Geeraardsbergen.** — Voor de Franstalige abdijrekeningen, zie pp. 196-7 en 239-41.

(205) A. De Portemont, op. cit., t. II, p. 26-64; «Cette liste est dressée sur les documents authentiques déposés aux archives communales et provinciales. Je la donne en flamand, pour lui conserver son caractère original» (p. 26, voetnoot 1). — Ook Fris heeft in zijn **Geschiedenis van Geeraardsbergen** op meerdere plaatsen gebruik gemaakt van deze namenlijst.

(206) Vanaf 1653, datum waarop de stad verpand werd, tot aan de Franse revolutie, was het ambt van burgemeester en eerste schepen meestal in handen van een edelman, die dikwijls een vreemdeling is geweest. De talrijke ordonnanties immers van het centraal gezag, die eisten dat de burgemeester en schepenen ingezetenen der stad moesten zijn, bewijzen de wantoestanden (Zie V. Fris, op. cit., p. 300-2).

(207) V. Fris, op. cit., p. 293 : «Voortaan [vanaf 1303] zouden door de vorstelijke commissarissen **alle jaren** zeven schepenen gekozen worden uit de «goede lieden» der stadsgemeente».

In overgrote meerderheid zijn die namen van Vlaamse oorsprong. Sporadisch vinden we wel enkele fransklinkende namen of twijfelachtige gevallen, b.v.: Deringarde, de Vilbeke (1247), Botteville, Genitrau (1260), Seul.. ne (1284, er ontbreken twee letters), de Heydine (1314), Esculphin (1330), Millot (1391), de Pelu (1393), Ovyn (1457), Mahauden, Hays, van Raucourt (1474-75-76), Vilain (1486), Ploucquyn (1500), Hucelin (1508), de Hennin (1540), de Latre (1559). Vanaf de tweede helft der 16e eeuw wordt het burgemeestersambt regelmatig bekleed door edellieden die, oorspronkelijk althans, te oordelen naar de naam, wel inwoners van Geraardsbergen zullen geweest zijn.

Als poortersgeslachten, waarvan de namen regelmatig terugkomen onder de schepenen, noemt V. Fris de families Gheylinc, Van Yedeghem, Van Waesberghe, De Haghemeutre, Van Cuelsbrouc, Van Blaesvelt (208).

Tijdens de 17e en vooral de 18e eeuw bekleden meer en meer adellijke huizen, die vreemd waren aan de stad, de hoogste ambten; de fransklinkende namen komen dan ook talrijker voor.

van Baersdorp (1591-1609), van Compostelle (1571-1642), Colins (1641-1680), de la Court (1667-1708), de Crane (1654-1705), Damman (1608-1714), Droesbeke (1569-1711), van Eechaute (1615-1637), de Grutere (1618-1668), de Herselles (1608-1642), Heyns (1557-1596), de Partz (1616-1691), van Waesberghe (1503-1671), Van Yedeghem (1510-1617) (209), de Cerf (1609-1620), Lancelot (1648), van Cauteren (1657-1662), de Boudry (1665-1667), van Ursel (1679), d'Hembize (1681-1682), Pyl, Pyl du Fayt, Pyl de Bracle (1699-1775), de Ghendt (1715-1723), Eeckman (1723-1730), de Labye (1731-1753), van Eenwyck (1724-1730), Walckiers (1743-1746), Crombeen de ter Beke (1766-1779), Lefebvre (1776-1784), Terlinden (1780-1784), van den Broecke (1785-1786), Dierkens de Wydegraet (1785-1791), Begheyn (1790-1794), Roman de Mettelinge (1790-1794) (210).

De gewone schepenen echter in de 17e en de 18e eeuw behouden overwegend Vlaamse namen, alhoewel de Franse iets veelvuldiger voorkomen: Masson (vanaf 1706), Lenoir (vanaf 1709), Dubois (1719), Piret en Gislain (vanaf 1721), Savoye (vanaf 1723), Fiefvez (vanaf 1735), Lercangée (vanaf 1754), Casteur (vanaf 1761), de Portemont (vanaf 1764), Thibaut (vanaf 1772), Bredaert (vanaf 1774), Resteleu (vanaf 1780), Jouret en Droissaert (1793-1794) (211).

Naast deze schepenlijst hebben we eveneens belangrijke gegevens over de Geraardsbergse burgerij en adel; het is echter duidelijk dat een aantal van die geslachten reeds onder de schepenen genoemd werden.

---

(208) V. Fris, op. cit., p. 297.

(209) V. Fris, op. cit., p. 396-7.

(210) A. De Portemont, op. cit., zie hogergenoemde schepenlijst. — Hier treffen we de Partz aan, in tegenspraak met Fris, tot in 1759.

(211) Zie dezelfde schepenlijst. — In 1797, tijdens de Franse overheersing, dragen de stadsmagistraten, op één na (A. Fievez), Vlaamse namen (id., t. I, p. 184).

De namen van de Middeleeuwse poortersfamilies, door Fris opgesomd, klinken opvallend Vlaams : Zo, de Van Vylbeke's (schepenen in sommige jaren tussen 1247-1354), de Nockerstocke's (1318-1419), de Van der Grachts (1330-1332), de Gheylincs (1269-1445), de Gaffelkins (1269-1331), de Van Ydeghem's (vanaf 1410), de Van Waesberghe's (vanaf 1466), de De Hagemuetre's (1330-1428), de Van Cuelsbrouc's (1421-1487), de Van Blaesvelt's (1489-1497), de Van Skiens (1492), de Van Reynghersvlieten, de De Crane's, de Loot's, de Van Vijle's, de Vleisch, de Vranx (212).

Reeds in het begin van de 15e eeuw trachtten sommige van deze geslachten in de adel op te klimmen : Jan van Yedeghem, Jan van Litsau gezegd van Vijle, Gillis de Drivere, Denys Gillioen, Lanceloot van Reynghersvliete, Rogier van Schoorisse, Jan van Waesberghe, Hector van den Berghe, Hector Ueterwulghen, Gillis de Haeck, Adriaen van der Moten, Rase van Hembieze, Colard van den Foreeste, Robrecht van der Gracht, Cornelis van Blaesvelt, Jan Hangereel (213).

Ook in de 16e en 17e eeuw trachtten nieuwe rijken, door bewezen diensten aan de vorst of door aankoop van leengoederen, zich in de adel te laten opnemen : van der Aa, van den Abeele, d'Assche, van Baersdorp, van Boelare, van Brackele, van Campene, Colins, van Coudeberch, de Crane, de Croock, van Cuelsbrouc, van Daele, Daneman, van Dielbeke, van Driessche, van Eechaute, van Eedtvelde, van Gavere, de Grutere, d'Haechmutere, van Halewijn, van Hamme, van Hasselt, van Hemelveerdegem, van Herzele, de Hoves, van Laeke, van Leys, de Ligne, de Luu, van Massemen, van der Moten, de Neve, van Nockerstock, van Oesterbeke, van Oudenhove, de Pape, de Partz, van Pottelsberghe, van Quickelberghe, van Saren, van Schendelbeke, van Schoorisse, Ser Roelofs, Stenhout, van Strythout, Uutenzwane, van Voorde, de Vos, de Wiele (214).

Het is opvallend dat, onder de namen van Geraardsbergenaren die beroemd waren door hun talent of hun deugd, een groot aantal niet Vlaams zijn : Laurent de Mets of Metsius (geb. 1520), Jean Hauchin (geb. 1527), Laurent Cuper, De Cuyper of Cuperus (geb. 1528) (215), Marc Neefs of de Neve, of Marcus Nevianus (geb. omstr. 1530), Adrien

---

(212) V. Fris, op. cit., p. 378.

(213) V. Fris, op. cit., p. 379.

(214) V. Fris, op. cit., p. 396. — Dezelfde lijst komt ook voor, op twee uitzonderingen na (nl. de Berchem en de Chenu), bij De Portemont, op. cit., t. II, p. 121. Hierin zijn de familienamen echter niet voorafgegaan door het partikel «van» zoals bij Fris, maar door «de». Terecht noteert De Portemont na deze opsomming : «Certes toutes ces familles ne séjournèrent pas exclusivement dans notre ville, mais elles y furent suffisamment représentées pour qu'on puisse les comprendre parmi la noblesse grammontoise».

(215) De geleerde Carmeliet heeft werken nagelaten in het Nederlands, het Frans. het Latijn en het Grieks.

(216) Zie hoger onder cultuur.

Rhodius (Van Rhode) (geb. 1531), Josse Schollaert (geb. 1564) (216), Nicolas Heyns (vader van de beroemde humanist Daniel Heinsius, geb. te Gent 1580), Jean Stullius, Pierre Castellanus of a Castello (geb. 1585) (217), Odon Cambier (geb. 1614), Ambroise Druwé (geb. 1604) (218), Jacques de Bode (geb. 1632), Gabriel de Grupello (geb. 1644) (219), Jean-François Hulen (geb. 1746) (220), Pierre-Joseph Resteleu (geb. 1757) (221), Pierre Van Huffel (geb. 1769) (222).

Een ander werk, belangrijk voor een namenstudie is de reeds vermelde **Inventaris der Handvesten** door G. De Vos opgesteld; hier is het echter zeer moeilijk uit te maken of de vernoemde personen werkelijk inwoners van de stad waren. In ongeveer 210 oorkonden van de 14e eeuw vinden we een zestal Franse (?) namen: Wouter de Mordideghe (1313), Lysbet Skines (1317), Alaemse Boudets (1332), Jhanne Rochemele (1354), Janne Mainfroete (1361), Cateline Putox (1390). Voor de 15e eeuw (ong. 120 documenten) tellen we eveneens een zestal Franse (?) namen: Sillie Obroucs (1419), «Durots huys» (1420), Jacoppe Cambier (1437), Jannex Cussau (1454), Janne de Cordier (1484), Jan Maroot (1495). In de 16e eeuw (ong. 200 documenten), komen slechts een drietal Franse namen voor van geestelijken: Fobry (1530), Lauwereys Cauchie (1558), Hendrick Rensincq (1574). In de 17e en 18e eeuw (ong.. 670 documenten) vermeerdert het aantal Franse namen ietwat: Jan De Lessier (1636), Isabeau Canalis (1655), Nicasius Cousin en Henri Delarue (1668), Guilliaem Anrys (1670), Fievez (1731), Martinus Pevinage (1742), Hendrik Trimpont (1744), advocaat Lebegue (1752), Gillis de Roy (1783), Joseph Druwé (1789), Joseph De Lil (1790), Joannes Spitaels «banquier te Geertsbergen» (1792). In de Franse tijd (ong. 440 documenten) duiken meer Franse namen op: Albert Spitaels, Delemarre, Benoit Jouret (vanaf 1797), Vivremont (1799), Delesalle (belastingsontvanger vanaf 1798 en waarschijnlijk een Fransman), Delport (gezondheidsofficier vanaf 1799), Benjamin Lorin-Dupeulx «sous inspecteur forestier» (1800), Xavier Levrau (nieuwe pastoor te Geraardsbergen, 1807), Brédart (rector

---

(217) De vader van deze arts, François a Castello, was kamerheer van Alexander Farnese. Pieter deed zijn middelbare studies te Bergen en te Gent; daarna studeerde hij wijsbegeerte te Dowaai.

(218) Is prior van de dominicanen geweest en schreef zijn werken in 't Frans. Hij behoort tot een oude schepenfamilie; ook bij E. Soens komt een zekere Druwe voor, waarbij de auteur noteert dat deze naam in de oude abdijcharters de Ruwe wordt geschreven (**De Abdij van Sint-Adriaan te Geraardsbergen,** p. 46, voetnoot 1).

(219) De vader van deze beroemde beeldhouwer, Bernard de Grupello, was Milanees van oorsprong en had in de Spaanse legers gediend; zijn moeder, Cornelie Delinck, schijnt van Geraardsbergen geweest te zijn.

(220) Is president geweest van het aartsbisschoppelijk seminarie van Mechelen en heeft in het Nederlands en het Latijn geschreven.

(221) Deze geleerde pastoor heeft een bundel sermoenen in het Nederlands nagelaten.

(222) Deze kunstschilder heeft een werkje in het Nederlands geschreven. L. Elaut heeft in zijn artikel **Een Trits medische Humanisten uit Geraardsbergen** drie geneesheren besproken, de reeds genoemde Castellanus en Nevianus, en Triverius of de Drivere die van Brakel is.

van het begijnhof vanaf 1808), Cadet Devaux (1809), Georgius Sollier (1812), Daniel Casteur (1813), Gerard de Launoit (1813). Dit is eveneens het geval gedurende de daarop volgende jaren, zowel in de Hollandse als in de eerste jaren van de Belgische periode (ong. 320 documenten) : de reeds in 1808 voorkomende Brédart (1820), Fr. Bouquart (1821), Emmanuël Spitaels (1828), genoemde Delamarre overleden in 1822, Benoit Jouret (1831), Egide Goddefroi (1832), Hyppolyte Dubussy (geneesheer vanaf 1836).

De drie artikels, waarin V. Fris de oudste stadsrekening en uittreksels uit andere stadsrekeningen uitgeeft, zijn eveneens een belangrijke bron van naamkundige gegevens. In **De oudstbewaarde stadsrekening van Geeraardsbergen (1 Mei 1397 tot 1 Mei 1398)**, zijn alle persoonsnamen (ong. 350) Vlaams, op een twaalftal uitzonderingen na : Audriel Souesel, vrouwe van Blicky, Soghiers, Millot, van Maubiert, de Rochier, Fromont, Liniers; Ostelet Capprun en Claus Kaerboeis zijn twee metselaars die samen met talrijke andere vaklieden, die een Vlaamse naam dragen, lange tijd in de stad hebben gewerkt en waarvan niet uit te maken is of ze werkelijk inwoners waren van Geraardsbergen. Tevens komen daarenboven in dezelfde rekening een drietal lijsten voor van ambachtslieden : van de 20 huidevetters zijn er maar een of twee met Franse (Malaert en Martin Impin), van de 17 lakensnijders heeft hoogstens één een niet Vlaamse naam (Martin Wulley), terwijl tenslotte de 21 namen van vleeshouwers Vlaams zijn (223).

Eenzelfde beeld komt tot uiting bij het onderzoek van de namen voorkomend in de rekeningen overgedrukt in **Twee episoden uit de Geschiedenis van Geeraardsbergen in de 15de eeuw** : Alle namen uit de rekening van 1430-31 zijn Vlaams, behalve Jakomaert Gribaut (die een herberg openhoudt), de zojuist vermelde Godevaert Milot en misschien twee van de veertig stadsrenteniers, nl. de eveneens genoemde van Maubiert en Fromont. Dit is ook het geval voor de rekeningen van de jaren 1450-53 waar we enkel als uitzonderingen Louwerijns Vadins of Vaydins en opnieuw Godevaert Milot aantreffen (224).

Ook de **Uittreksels uit de Stadsrekeningen van Geeraardsbergen van 1475 tot 1658** bevatten zeer weinig Franse namen : Jan Canin (advocaat bij de Raad van Vlaanderen in 1540-41), Gillis Nouls («deken van de rethorycken» in 1540-41), Jan Franchoys («weerdt in 't Scip» in 1542-43), Mandyn Frison (lakensnijder in 1548-49), Laurein Fassaert (1557-58), Pieter Larries (geneesheer in 1562-63), Titus de Latre (1568-69), Joos Dyvy («rollewevere van Valenchyn» in 1613-15), A. Castello (de onder de beroemde personen genoteerde geneesheer, 1617-18).

---

(223) V. Fris, **De oudstbewaarde stadsrekening van Geeraardsbergen (1 Mei 1397 tot 1 Mei 1398)**, p. 4-5. — Van de 31 buitenpoorters hebben er een viertal een Franse naam : Lodewijc Sampnoeis, Jan Compayn, Symoen Lonis, Lexus Ghiselins (p. 58-9).

(224) V. Fris, **Twee episoden uit de Geschiedenis van Geeraardsbergen in de 15de eeuw**, pp. 19, 17, 10, 57 en 76.

Uit de **Inventaris van het archief der stad Geeraardsbergen onder het Oud Regime** van L.M. Van Werveke hebben wij enkel een vruchtbaar gebruik kunnen maken van de akten voor de schepenen opgemaakt. In een aantal van ongeveer 140 namen die voorkomen van 1360 tot omstr. 1550, vinden we enkel volgende twee Franse namen : Simon Rusticq (1498) en Jan du Fosses (1524) (225).

V. Gaublomme heeft in **Het Land van Aalst** verscheidene — ook voor Geraardsbergen belangrijke — namenlijsten gepubliceerd, samengesteld op basis van documenten, afkomstig van de kartuize St.-Martens-Bos te St.-Martens-Lierde. Uit twee zelfde schenkingscharters van 1330, een Nederlands- en een Franstalig, heeft de auteur de namen, in hoofdzaak van Geraardsbergenaren, alfabetisch in twee respectievelijke indices opgesomd. In de Vlaamse lijst tellen we, op de 178 namen (waarvan vier zeker niet van Geraardsbergen) amper negen mogelijk Franse : de Rochier, de Scunie, Massemin, Charys, Lonys, Martelys, Martyns, Pieraerts, Supyns. De Franse index daarentegen bevat, naast enkele oorspronkelijk Vlaamse (Boydin, Kalfvel, Annekin Harddebolle) en een paar zuiver Franse (Pierre pichelon, Gherart roussel) vooral verfranste Vlaamse namen (Thyri li cousmaker, Gheraerd de le putte) (226).

Uit de reeks familienamen, voorkomend in de charters van de 14e en 15e eeuw van dezelfde kartuize, blijkt eens te meer het Vlaamse karakter van Geraardsbergen : hoogstens zes Franse («ihan de braye», «steven hazaerde» ?, «et Danielis dicti Locards», «lysbetten mares huus», «Ysac millot», «jehan le vente») op 133 (227). Dit is ook het geval voor de lijst namen, eveneens door Gaublomme samengesteld met behulp van het pacht- en rentenboek der kartuize, daterend van 1426 : Van de 183 vermelde inwoners van Geraardsbergen dragen er hoogstens 6 een Franse naam («jan baynier», «coolaerds mayhieus huus», «coolaert de pottier», «coolaerts pottiers huus», «pieter putiers», «neven jan wispelets erve») (228).

In de 17e en de 18e eeuw is het percentage Franse namen wat toegenomen, want op 295 namen van «familles-souches» zijn er 54 Fran-

(225) L.M. Van Werveke, **Inventaris van het archief der stad Geeraardsbergen onder het Oud Regime**, p. 97-105. — Sporadisch hebben we in de andere rubrieken volgende Franse namen ontdekt : Geeraard Le Niel (1703), Frans Beghin (1732), Adriaan Flaman (1737), Jakob Prudhom en Pieter Sohier (1752).

(226) V. Gaublomme, **De Kartuize St Martens-Bos te St Martens-Lierde en de ontbonden Gilden van Geraardsbergen in 1330**, p. 165-77. — Het Franse charter, dat, alhoewel er minder namen in voorkomen dan in het Nederlandse stuk, toch enkele nieuwe namen bevat, is voor ons doel onbruikbaar.
De persoonsnamen uit het Nederlandse en Franse document had Gaublomme reeds door elkaar in alfabetische orde in een lijst gepubliceerd (**Familienamen uit de charters der kartuize van St.-Martens-Lierde** in **Het Land van Aalst**, 1950, II, p. 159-68).

(227) V. Gaublomme, **Familienamen uit de charters der kartuize van St.-Martens-Lierde**, 1949, I, pp. 109-115, 141-48, 165-71; 1950, II, pp. 44-48, 90-94, 120-27.

(228) V. Gaublomme, **Familienamen uit de charters der kartuize van St.-Martens-Lierde**, 1951, III, pp. 40-44, 119-25, 214-24.

se, wat een verhouding geeft van 1 Franse op 6 namen (229).

Ten slotte volgen nu nog een paar kleinere groepen namen, die we op verscheidene plaatsen en sporadisch hebben aangetroffen :

V. Fris, **Geschiedenis van Geeraardsbergen :**

Vier gezworenen (1315) hebben zuiver Vlaamse namen (230).

Tien namen van schutters (1440) zijn alle Vlaams (231).

Tien namen van stedelijke en andere beambten (1475-76) (behalve Joos Vilain) (232), evenals elf namen van stadsontvangers (15e eeuw) ook op één na (Jacob Donche) klinken alle Vlaams (233).

Een Vlaamse klank hebben eveneens (uitgezonderd Mattheus Vilain) de namen van 14 raadspensionarissen, stadsontvangers en schepenklerken uit de 15e en 16e eeuw (234).

Van een zestal families, die erfelijk het meierschap uitoefenden in de 15e en 16e eeuw zijn er twee met een Franse naam : de Baudrenghien en de Lannoy (235).

P. de Meyer, **Minderbroeders te Geraardsbergen :**

Van een eerste lijst van minderbroeders-bestuurders van de zusters Penitenten (1632-1794) zijn er enkel drie Geraardsbergenaren van geboorte; de anderen blijken echter, ondanks hun soms Franse namen, alle uit de Vlaamse gewesten te komen. Een tweede lijst maakt melding van minderbroeders geboren in de stad; van de 73 genoemde personen (17e-18e eeuw) hebben er 14 een fransklinkende naam (236).

E. Soens, **De Abdij van Sint-Adriaan te Geeraardsbergen :**

Twee retoricaleerlingen op de vijf van Geraardsbergen (1716-17) en twee op de negen (1721) dragen een niet Vlaamse naam, nl. de Partz, Bataille, Pyl en Villers. Alle namen van de mulders, die de molens van de abdij in pacht houden, in de 16e, 17e en 18e eeuw, zijn, zonder uitzondering, Vlaams (237).

D. Verschaffel, **Herbergen binnen de stad Geraardsbergen ten jare 1789 :**

Van de 59 herbergiers hebben een uitzonderlijk groot gedeelte (14) een Franse naam (238).

---

(229) J. Jaquart, **Les familles-souches de Grammont aux 17e et 18e s.** (gestencild).

(230) V. Fris, op. cit., p. 294, voetnoot 1.

(231) Id., p. 459.

(232) Id., p. 310-1.

(233) Id., p. 63.

(234) Id., p. 303-9.

(235) Id., p. 289.

(236) P. de Meyer, **Minderbroeders te Geraardsbergen,** pp. 225-30 en 231-36.

(237) E. Soens, op. cit., pp. 68-71 en 232-48.

(238) Takken van volgende grote families komen voor in Geraardsbergen : van den Eechoute (16e-17e eeuw) : L.A. Bouly de Lesdain, **Généalogie de la Famille van den Eechoute, ou vanden Eechaute puis d'Eechaute** (De namen die betrekking hebben op het Land van Aalst worden geëxcerpeerd door V. Gaublomme in **Het Land van Aalst,** 1961, XIII, p. 309-10).
Van Lul (16e-19e eeuw) : A. van Lul, **Oude Geslachten uit het Land van Aalst : van Lul.**
Van Santen (17e-19e eeuw) : H.G. van Parijs, **Oude Geslachten uit het Land van Aalst : Van Santen.**

Na dit overzicht mogen we dus bevestigend antwoorden op de vraag of de Geraardsbergse bevolking steeds Vlaams is geweest. Veruit de grootste massa van de inwoners is zuiver Vlaams gebleven vanaf de stichting van de stad tot heden. De fransklinkende namen, en waarschijnlijk enkele Franssprekenden zijn vooral vanaf de 17e-18e eeuw te zoeken in hoofdzaak in de burgerij, de adel en andere personen, die wegens hun ambtsbezigheden op een bepaald ogenblik in de stad zijn komen wonen. Om dit hoofdstuk af te sluiten mogen een paar voorbeelden dit illustreren :

Uit de stadsrekening van 1430-31 kennen wij de namen van sommige Lombaarden zoals Dimenche en Bonne den Ville (239).

Was Gilson Patoul(et), scribent van verscheidene stadsrekeningen op het einde van de 15e en in het begin van de 16e eeuw, geboortig van Geraardsbergen ? (240).

Pieter Castelleyn of Castellanus (geb. in 1585) was de zoon van François a Castello, kamerheer van Alexander Farnese (241).

In 1613-15 heeft de rolwever Joos Dyvy uit Valencijn, op aanvraag van het stadsbestuur, zich hier gevestigd om die nijverheidstak te stichten (242).

De vader van de beroemde beeldhouwer Gabriel de Grupello was een Milanees die in de Spaanse legers had gediend en in Geraardsbergen ingetrouwd was (243).

Verscheidene geneesheren hebben Franse namen : Pieter Larries (1562-63), Arnould Fervacq, in 1594-95 vervangen door Jacques Limnander van Aalst. Ook Bartel Rode, die een Vlaamse naam draagt, heeft zich in 1617-18 als geneesheer te Geraardsbergen gevestigd (244). In de Franse tijd en in de volgende jaren is dokter Delamarre in de stad werkzaam. In 1828 ontmoeten we nog, naast Landuyt en Goris, dokter De l'Arbre (245).

Fransen waren hoogstwaarschijnlijk de belastingsontvanger Delesalle (vanaf 1798), de gezondheidsofficier Delport (vanaf 1799) en «sous inspecteur forestier» Benjamin Lorin-Dupeulx (1800) (246).

Ook onder de geestelijken komen Franse namen voor : Laureyns Cauchie (1558), Xavier Levrau (1807), Mr. Brédart (1808-20) (247);

---

(239) V. Fris, **Twee episoden uit de Geschiedenis van Geeraardsbergen in de 15de eeuw**, p. 8-9.

(240) H. Vangassen, **Esbattemente ende Genouchte te Geraardsbergen XVe Eeuw**, p. 19.

(241) A. De Portemont, op. cit., t. II, p. 149 en L. Elaut, **Een Trits medische Humanisten uit Geraardsbergen**, p. 311-19.

(242) V. Fris, op. cit., p. 401 en **Uittreksels uit de Stadsrekeningen van Geeraardsbergen van 1475 tot 1658**, p. 110.

(243) A. De Portemont, op. cit., p. 158-63.

(244) V. Fris, **Uittreksels**, pp. 54, 99, 111.

(245) G. De Vos, **Inventaris**, pp. 224, 237, 285, 291-2.

(246) G. De Vos, id., pp. 227, 230, 234.

(247) G. De Vos, id., pp. 90, 252, 255 en 282.

dit is eveneens het geval voor de zusters van het hospitaal: Marie-Catherine François Dumont, van Bergen afkomstig (1772), Maria De la Croix (gestorven in 1779), Marie Françoise d'Azevedo (priorin van het hospitaal vanaf 1781) (248).

DEEL II

Evolutie van het taalgebruik in de loop van de laatste honderd jaar

A. TAALTOESTANDEN IN DE 19e en 20e EEUW

Volgens F. Brunot, **La limite des langues en Belgique sous le Premier Empire d'après les documents officiels,** (1807 - 10), p. 172:

Te Geraardsbergen spreekt men Vlaams.

Volgens A. Broekaert, **Te Geeraardsbergen in Zuid-Vlaanderen** (**Toerisme,** 1928), p. 229:

Naar opschriften en uithangborden te oordelen kan men wel de indruk krijgen, dat de stad erg verfranst is. Dit is echter maar schijn, en bedoeld om de Walen aan te lokken.

Volgens E. Blancquaert en H. Vangassen, **Dialect-Atlas van Zuid-Oost-Vlaanderen,** (1930), p. 420:

In Geraardsbergen wordt Frans gesproken in een 10-tal families, meestal van vreemde afkomst. De meisjesscholen helpen alle mee aan de verfransing, alsook de lokale Jozefietenschool, maar daar schijnt een verbetering van het Vlaams onderricht te zijn begonnen. Talrijke jongens van Geraardsbergen gaan naar het Frans atheneum van Ath of naar de Franse middelbare school van Lessen; anderzijds komen talrijke Walen over de taalgrens naar Geraardsbergen aankopen doen.

---

(248) G. De Vos, **«Onser Liever Vrouwen» Hospitaal van Geeraardsbergen,** pp. 517, 523, 525.

VOLGENS DE OFFICIELE TELLINGEN.

		EENTALIGEN					MEERTALIGEN			Spreken uitsluitend of meest			
Jaar	Bevolking	Frans	%	Nederl.	%	Totaal	Meest Frans	Meest Nederl.	Totaal	Frans	%	Nederl.	%
1846	7.896	111	1,3	7.779	98,5	7.890	—	—	—	—	—	—	—
1866	8.861	124	1,5	7.756	98,2	7.880	—	—	968	—	—	—	—
1880	9.395	83	1,0	7.487	98,9	7.570	—	—	1.334	—	—	—	—
1890	10.891	109	1,2	8.426	98,7	8.535	—	—	2.034	—	—	—	—
1900	11.855	75	0,7	9.385	99,2	9.460	—	—	1.619	—	—	—	—
1910	12.619	117	—	9.887	—	10.004	154	1.915	2.069	271	2,1	11.802	93,5
1920	11.833	102	—	8.853	—	8.955	420	1.789	2.209	522	4,4	11.062	93,4
1930	12.130	120	—	9.111	—	9.231	185	2.256	2.441	305	2,5	11.367	93,7
1947	11.268	77	—	7.593	—	7.660	174	3.000	3.174	251	2,2	10.593	94,0

B. DE HUIDIGE STAND VAN ZAKEN

1. HET TAALGEBRUIK VAN DE BEVOLKING, INGEDEELD PER STRAAT

Straatnamen	Aantal huisgez.	Aantal inwoners	Nota's over families waarvan tenminste één lid van fransprekende afkomst is
WIJK I (249)			
Boelaarstraat	50	152	— Een Pool (Fransprekend, maar leert nu Vlaams) + een Vlaamse vrouw + een klein kind
Boerenhol	7	15	
Bokerstraat	23	54	— Een afzonderlijk wonende Waal.
Brandstraat	10	19	
Broek	17	60	
Brugstraat	40	131	— Een afzonderlijke wonende persoon - spreekt Frans.
Hoge Buizemont	118	318	— Een Vlaming + een Walin (kent gebroken Vlaams) + Vlaamssprekend kind.
			— Een Vlaming + een Walin + 3 Vlaamssprekende kinderen - spreken thuis Frans.
			— Een Waal + een Vlaamse vrouw + Vlaamssprekend kind - spreken thuis Frans.
			— Een Vlaming + een Walin - spreken thuis Frans
			— Een Vlaming + een Walin - spreken thuis Frans
			— Een Vlaming + een Walin - spreken thuis Frans
Buizemontstraat	266	687	— Een Waal + een Vlaamse vrouw - spreken thuis Frans.
			— Een Vlaming + een Française (kent geen Vlaams) - spreken thuis Frans
			— Een Waal (probeert Vlaams te spreken) + een Vlaamse vrouw + Vlaamse schoonmoeder.
			— Een Vlaming + een Walin (kent geen Vlaams) + 1 kind (Vlaamse school - thuis Frans.
			— Een Waal + een Vlaamse vrouw - thuis Frans.
			— Twee Walen.

(249) Geraardsbergen is verdeeld in 3 politiewijken; deze indeling wordt hier gevolgd.

Duivenstraat	21	51	
Guilleminlaan	8	32	
Kapellestraat	24	54	
Kl. Frankrijkstraat	13	31	
Kloefstraat	17	49	
Kloosterstraat	54	144	
Konijnenstraat	5	5	
Korendries	2	6	
Lorreinestraat	18	35	
Markt	52	138	— Een Waal + een Vlamsea vrouw + 2 kinderen (Vlaamse opvoed.). — Twee Fransprekende Vlamingen + 1 kind (spreken nu meer Vl.).
Marminnestraat	7	19	
Meyery	20	50	— Een Waal + een Vlaamse vrouw - thuis Frans.
Molenstraat	64	141	— Een Fransman + een Vlaamse vrouw - thuis Frans. — Een Vlaming + een Walin - thuis Frans.
Oudenberg-Driepikkel	10	28	— Op het kasteel woont een huisgezin van 5 personen : spreken Frans (+ kinderen naar een Fr. school).
Oudenbergstraat	37	75	
Ouden Steenweg	110	304	— 2 Walen + een kind in Fr. school.
Pachterstraat	111	309	— 2 Walen + 2 kinderen (Vlaamse school) - spreken thuis Frans. — Een Waal (kent geen Vlaams) + een Vlaamse vrouw + 3 Vlaamse kinderen (Vlaamse school) - thuis Frans.
Pelgrimweg	2	8	
Pesterstraat	10	23	
Schillebeekstraat	13	34	
St.-Adriaanstraat	9	24	
Steenstraat	86	228	— Een Waal + een Vlaamse vrouw - thuis Frans — Een Waal + een Vlaamse vrouw + een kind dat een Vlaamse opvoeding zal krijgen.
't Rot	6	17	
Veldekensweg	6	20	
Hooiweg	3	14	
Vesten	97	256	— Een Vlaming + een Walin (leert Vlaams) + 1 kind - thuis Vlaams. — Een Waal (kent geen woord Vl.) + een Vlaamse vrouw + 1 kind (Vlaamse school) - thuis Frans. — Een Vlaming + een Française - thuis Frans. — Twee Fransprekende Vlamingen + 4 kinderen - thuis Frans.
Vierwindenstraat	9	32	
Vredestraat	55	147	— Een Waal + een Vlaamse vrouw + 1 kind - thuis Frans.

WIJK II

Begijnhofkaai	3	8	
Denderstraat	50	133	— Twee Franssprekende Vlamingen.
Edingsestraat	124	292	— Een Waal (kent geen Vlaams) + een Vlaamse vrouw + 3 kinderen (Vl. opvoeding) - thuis Frans. — Een Waal + Vlaamse vrouw + 1 kind (Vlaamse opvoeding) - thuis Frans. — Een Vlaming + een Française + 4 kinderen (Vlaamse opvoeding) - thuis Frans.
Ezelberg	2	6	
Frans Renswijk	40	124	
Gaffelstraat	93	236	— Een Fransman + een Vlaamse vrouw + kind (Vlaamse opvoeding) - thuis Vlaams.
Gentsestraat	84	214	— Een Vlaming + een Franssprekende vrouw (geen kinderen).
Kaai	14	38	
Karmelietengracht	6	14	
Karmelietenstraat	48	136	
Kleine Karmelietenstraat	44	111	
Kleine Gaffelstraat	18	27	
Kleine Nieuwstraat	6	12	
Kloostermeersstraat	19	45	
Kollegestraat	20	59	— Een Vlaming + een Walin - spreken thuis Vlaams.
Nieuwe Baan	35	94	— Een Vlaming + een Walin + 1 klein kindje - thuis Vlaams.
Nieuwstraat	60	168	— Een Franssprekende Vlaming.
Oudenaardse Poort	37	108	
Papiermolenstraat	75	199	— Twee Walen + 2 kinderen (Vlaamse school) - thuis Frans.
Paterstraat	3	8	
Laverdijstraat	3	10	
Penitentenstraat	24	68	
Reepstraat	26	71	
Stadsweg	18	58	— Een Waal + een Vlaamse vrouw + 9 kinderen (Vlaamse opvoed.) - thuis Vlaams.
St.-Annastraat	49	115	— Een Waal + een Vlaamse vrouw + 1 klein kind - thuis Frans.
Verbrandhofstraat	35	94	— Een Waal + een Vlaamse vrouw + 1 kind - thuis Vlaams.
Visstraat	28	77	
Vooruitzichtstraat	20	55	— Een Waal + een Vlaamse vrouw + 3 kinderen (Nederlands onderwijs) - thuis Vlaams. — Een Vlaming + een Walin - thuis Frans. — Een Vlaming + een Walin + 5 kinderen (Nederlands onderwijs) - thuis Vlaams.
Warande	54	126	— Een Waal + een Vlaamse vrouw + 2 kl. kinderen (zullen Vlaamse opvoeding krijgen) - thuis Vl.
Wegvoeringsstraat	13	28	

Wijngaardstraat	61	157	— Twee Walen + 2 kinderen (Vl. school) - thuis Frans. — Twee Franssprekende Vlamingen + kind. — Twee Franssprekende Vlamingen. — Twee Franssprekende Vlamingen + kind. — Twee Vlaamse ouders + Vlaamse dochter + Waalse schoonzoon die Nederlands leert - thuis Vlaams. — Twee Franssprekende Vlamingen + 2 kinderen.
Zakstraat	22	65	

WIJK III

Adamstraat	32	93	— Een Paraguees + een Vlaamse vrouw + 1 kind (Frans onderwijs) - thuis Frans. — Een Waal + een Vlaamse vrouw + 2 kinderen (Nederlands onderwijs) - thuis Vlaams. — Twee Vlamingen + 4 kinderen (Nederlands onderwijs) - thuis Vlaams maar soms bij vrienden Frans.
Fort Vander Haegen	17	29	
Gasthuisstraat	80	331	— Een Waal + een Vlaamse vrouw + 1 kind (Frans onderwijs) - thuis Frans.
Grotestraat	63	192	— Een Vlaming + een Walin - spreken thuis Frans. — Een Vlaming + een Walin (kent geen Vlaams) + 2 kinderen (Vl. school) - thuis Frans. — Een Vlaming + een Walin + 2 kinderen (Nederlands onderwijs) thuis Vlaams. — Een Waalse weduwe (van Waalse man) + Waalse zoon (weduwn.) + 1 kind (Franse opvoeding) - thuis Frans. — Een Vlaming + een Walin + 3 kinderen (Frans onderwijs) - thuis Frans. — Een Vlaming + een Walin + 1 kind (Nederlands onderwijs) - thuis Frans.
Guilleminlaan	26	84	— Een Fransman + een Vlaamse vrouw + een grote dochter - spreken thuis Vlaams. — Een Vlaming + een Walin (kent geen Nederlands) - thuis Frans.
Hunnegemstraat	47	126	
Kattestraat	44	108	— Een Vlaming + een Brusselse vr. + een kind (Franse opvoeding) - thuis Frans. — Een Walin (weduwe van Waalse man) + 2 Vlaamssprekende kinderen (Nederlands onderricht) - thuis Vlaams.

Kleine Adamstraat	2	6	
Lessensestraat	119	336	— Een Vlaming + een Walin - thuis Frans en Vlaams. — Een Vlaming + een Walin + 2 kinderen (Franse school) - Frans thuis. — Een Vlaming + een Walin + 2 kinderen (Franse school) - thuis Frans. — Een Vlaming + een Walin + 2 kinderen (Nederlandse school) - thuis Frans en Vlaams. — Een Vlaming + een Walin + 2 kinderen (Nederlandse school) - thuis Vlaams — Een Vlaming + een Walin + 2 kinderen (Nederlandse school) - thuis Vlaams. — Een Vlaming + een Walin + 1 kind (Nederlandse school) - thuis Frans en Vlaams. — Een Waal + een Vlaamse vrouw - thuis Vlaams.
Meersstraat	30	87	— Een Waal + een Vlaamse vrouw - thuis Frans.
Nerenmeersen	1	2	
Oudenaardsestraat	61	177	— Een Walin (weduwe) + 2 kinderen (Nederlands onderricht) - Fr. thuis. — Een Waal + een Zweedse + 3 kinderen (Frans onderricht) - thuis Frans. — Een Vlaming + een Brusselse + 4 kinderen (Frans onderricht) - thuis Frans.
Pateelstraat	49	117	— Een Walin (spreekt Frans). — Een Vlaming + een Walin - spreken thuis Frans.
Polderstraat	43	107	
Stationsplein	37	116	— Drie Walen die Frans spreken.
Verhaegenlaan	25	68	— Een Vlaming + een Française - spreken Vlaams. — Twee Fransprekende Zweden. — Twee Vlamingen die Frans spreken (burgerij).

BESLUIT

In de eerste wijk zijn er te Geraardsbergen op 1400 families, 31 taalkundig gemengde of zuiver Waalse gezinnen (waarvan in 2 gevallen het Vlaams de voertaal is); in de tweede wijk zijn er aldus op 1091 families, 24 gevallen te noteren (waarvan in 8 families Vlaams gesproken wordt) en in de derde wijk tellen we 32 families die niet zuiver Vlaams zijn, maar waarvan er 9 Vlaamssprekend zijn, op een totaal van 686 gezinnen.

Samenvattend betekent dit dat er in Geraardsbergen op 3177 families, 66 gezinnen zijn, d.i. 2,07 % waar ofwel uitsluitend Frans ofwel Frans en Vlaams gesproken wordt.

II. GESCHREVEN EN GESPROKEN TAAL

A. IN DIENSTEN ONDERWORPEN AAN DE TAALWETGEVING.

Volgens het officiële statuut is Geraardsbergen een eentalig Vlaamse gemeente.

OP HET STADHUIS

Alles is Nederlandstalig. De secretaris moet evenwel dagelijks Frans spreken, meestal met Walen uit Waalse buurgemeenten (b.v. i.v.m. geboorteaangiften). De Waalse ontwikkelde inwijkelingen doen hun best om Nederlands te spreken aan de loketten; dit is minder het geval bij de ingeweken Waalse arbeiders. De Franssprekende burgerij spreekt over het algemeen Nederlands in de openbare diensten.

STRAATNAAMBORDEN

Nederlandstalig.

SCHOLEN.

Officieel alle Nederlandstalig. Na W.O. II is de geest er vervlaamst, ook in Hunnegem en in het technisch instituut Maria-Jozef. Nu gaan er nog een 5-tal jongens naar Lessen naar school, terwijl er ook nog enkele meisjes naar Franse pensionaten gaan. Vóór W.O. II was dit aantal veel groter en gingen er 150 tot 200 kinderen(meestal jongens) naar Lessen; zo b.v. zijn alle oudere huidige stadsbedienden daar naar school geweest. Ook de gemengde gezinnen, waar er vooral Frans gesproken wordt, sturen meestal hun kinderen naar Nederlandstalige scholen.

B. OP STRAAT EN THUIS

UITHANGBORDEN

In het oude handelscentrum van de stad, nl. de Vredestraat en de Nieuwstraat, dat in de laatste jaren sterk in belang verminderd is, vinden we nog het meest Franse opschriften; het zijn ook meestal de oudste. De jongere opschriften zijn er meestal Vlaams en pas in zeldzame gevallen komt een tweetalig voor. In het nieuwe handelscentrum, nl. Brugstraat, Grotestraat en Oudenaardsestraat, zijn praktisch alle opschriften eentalig Vlaams, een zeldzame uitzondering is eentalig Frans (Maison de Vlaeminck (!). Ook de Lessensestraat, die reeds lange tijd een handelsstraat is, is ook zuiver Vlaams, op één winkel na, die een grote Waalse kliënteel heeft en waar dan ook de kleine opschriften tweetalig zijn.

GESPROKEN TAAL THUIS EN OP STRAAT

Er wordt Vlaams gesproken te Geraardsbergen, met uitzondering van de zeldzame Walen en van een groepje uit de hoge burgerij — die franskiljons worden geschat op 1 - 2 % van de bevolking — die uit snobisme en traditie Frans spreken; een gedeelte van deze klasse

houdt zich o.m. bezig met het liefdadigheidswerk «St.-Vncent de Paul». De meeste kinderen uit die franssprekende groep gaan nu echter naar Vlaamse scholen, terwijl anderzijds de invloed van die franskiljons zeer sterk verminderd is.

Een uitzondering op de Vlaamse regel is nog steeds de «Clinique du Sacré-Cœur», bediend en ook bestuurd door de zusters van de Franse orde «La divine Providence», waaraan ook een «Maternité» verbonden is. Niet alleen het intern communauteitsleven van de zusters is nog altijd volledig Frans, maar, aangezien deze zusters voor minstens de helft echte Walinnen of Françaisen zijn (de laatste tijd zijn er ook verscheidene Hollandse zusters gekomen), spreken ze eveneens op hun dienst (directrice, in de operatiezaal, zusters op de verdieping) Frans. Ook de hoofdchirurg, die tot de Geraardsbergse burgerij behoort, is Franssprekend.

De middenstand en vooral de winkeliers kunnen Frans in mindere of meerdere mate met het oog op hun handelsbelangen (Waalse klanten).

DAG- EN WEEKBLADEN

Naast de Vlaamse kranten, hebben nog 3 Franstalige kranten ingang, nl. de «Libre Belgique», «Le Soir» en «La Dernière Heure» bij genoemde Franskiljons en bij sommige middenstanders (opdat de kinderen zouden Frans leren).

TELEFOONBOEK - VISITEKAARTJES

Op een totaal van 761 abonnenten zijn er 707 zuiver Vlaamse vermeldingen, 13 zuiver Franse, 3 tweetalige, 32 die gedeeltelijk in het Vlaams en gedeeltelijk in het Frans zijn (bv. opschrift van winkel of het beroep in het Frans en de straat in het Nederlands) en 5 gevallen waaruit we niets kunnen opmaken (bv.v coiffeuse).

Uit snobisme hebben sommigen van de rijkste burgers een Frans visitekaartje. Volgens een drukker zijn er misschien hoogstens 2 % Franse visitekaartjes.

C. KERKELIJKE GEGEVENS

PREDIKING

Altijd en uitsluitend in het Nederlands.

SCHRIFTELIJKE AANKONDIGINGEN.

Altijd en uitsluitend in het Nederlands.

DOODSBRIEVEN - BIECHTEN - HUWELIJKEN - DOOPPLECHTIGHEDEN

Nog geen 3 % der doodsbrieven zijn in het Frans (cfr. groepje bourgeoisie, Walen).

Er zijn ongeveer 10 % Franse biechten (groepje bourgeoisie, oudere mensen die een Franse opvoeding in een pensionaat hebben gehad, Walen van elders).

In zeldzame gevallen is er een Franstalige huwelijksplechtigheid; soms worden enkel de huwelijksvragen in het Frans gesteld. De begrafenissen zijn echter alle in het Nederlands. Het aantal Franse doopplechtigheden is groter, omdat ook Waalse vrouwen naar het moederhuis van Geraardsbergen komen.

HUISBEZOEKEN.

Zeer uitzonderlijk wordt Frans gesproken.

D. CULTUUR EN ONTSPANNINGSLEVEN

De bevolking als geheel is weinig strijdend Vlaamsgezind. De afdeling van het Davidsfonds telt 200 leden, maar de activiteiten — zoals trouwens alle culturele activiteiten — worden weinig bijgewoond.

BESLUIT

Geraardsbergen is een Vlaamse stad, waar de verfransing nooit krachtig heeft doorgewerkt, omdat de groep van de burgerij te klein was (weinig industrie). Als voornaam handelscentrum dichtbij de taalgrens heeft het een zekere aantrekkingskracht op omringende Waalse gebieden, zonder daarom zijn Vlaams karakter te verliezen; integendeel, het stadsbeeld wordt nog gezuiverd van Franse invloeden, terwijl het kleine groepje franskiljons kleiner wordt en langzamerhand uitsterft. Geraardsbergen wordt dus opnieuw zo zuiver Vlaams als vóór een paar honderden jaren.

Drongen. S. DE LANGE.

Frans De Potter

de mens, de historicus

Men herdenkt dit jaar Frans De Potter, en al doet men het niet bij de honderdste verjaardag van zijn geboorte, van de vijftigste of zestigste verjaardag van zijn overlijden, zoals de traditie het wil, is deze herdenking biezonder welkom omdat zij plaatsvindt in het kader van het honderdjarig bestaan van de gemeente De Pinte, en naar aanleiding van het Lentegouwkongres van het Davidsfonds aldaar, twee namen die, zij het dan om zeer uiteenlopende redenen, innig verbonden blijven met het leven en de loopbaan van De Potter.

Voor de dichter en historicus is De Pinte de oase, het afgelegen en rustigademend plekje geweest, naar hetwelk elke scheppende mens zozeer hunkert, en waar hij in de ingetogen stilte van de werkkamer, in de afzondering kon leven en schrijven, twee woorden die voor hem eenzelfde betekenis hadden, want leven zonder schrijven ware voor De Potter onmogelijk, ondenkbaar geweest.

Voor hem is het Davidsfonds het symbool geweest van zijn strijderstemperament, van een ideaal van geloof, volk en taal voor hetwelk hij alles veil had, een ideaal dat hem zoveel genegenheid en bewondering van talloze bekende en onbekend gebleven vrienden deed verkrijgen, maar dat hem ook de afgunst en de haat van talrijke politieke tegenstrevers en vijanden berokkende.

Op deze bitsige, meestal laffe aanvallen, kwam nog tijdens het leven van De Potter, het enig waardig en passend antwoord, van het Davidsfonds, toen het op 22 november 1886, de moedige schrijver en voorvechter plechtig huldigde en het in deze hulde een andere Vlaamse voorman, E.H. Hendrik Claeys betrok.

Ook na zijn overlijden hebben vrienden en bewonderaars, o.m. Jan Broeckaert, Alfons Siffert, Jef Crick, de levensweg — die zo dikwijls een lijdensweg is geweest — van Frans De Potter beschreven en zij hebben heel wat onrecht en leugen de kop ingedrukt, terwijl andere auteurs in dagblad of tijdschrift, met woord of pen hebben gewezen op de uitzonderlijke diensten die Frans De Potter onze gemeenschap heeft bewezen en op de uitmuntende en zo vruchtdragende rol die hij in het kultureel leven van zijn volk heeft gespeeld.

Indien wij, op onze beurt, de carrière van Frans De Potter willen ontleden, is het hoofdzakelijk omdat zo vele jaren na zijn overlijden, zijn figuur en zijn œuvre, ontdaan van elke polemiek en passie, van opgeschroefde en soms sentimentele lofbetuiging, van perfiede aanvallen, in een nieuw licht komen te staan.

Men is nooit voor de generaties die volgen degene die men tijdens zijn leven is geweest, en de meer objektieve kijk van het nageslacht

kan soms beter een figuur situëren in een ensemble dan deze van zijn tijdgenoten, vaak beïnvloed en verblind door eigen problematiek of eigentijdse denkbeelden.

Bekeken in de optiek van onze maatschappij en van ons hedendaags kultuurleven silhoëtteeert Frans De Potter zich ontegensprekelijk anders dan voor degenen die dagelijks met hem omgingen, die zijn wapenbroeders waren in het heroïsch tijdperk van de geestelijke en politieke ontvoogding van Vlaanderen, anders ook dan voor zijn tijdgenoten die voor het eerst, langs zijn werk om en door zijn geschriften heen, kontakt namen met de glans van het verleden van Gent en van tientallen gemeenten van onze provincie.

Om het met woorden aan de sportterminologie ontleend uit te drukken, kunnen wij zeggen dat zijn œuvre zijn overtollig vet heeft verloren, dat het, ontdaan van hetgeen in elk werk voorbijgaand en emotioneel is, thans sterker, gezonder en beter gespierd voorkomt.

Wie honderden boeken, brochures, bijdragen, gelegenheidsartikels heeft geschreven, wie opgetreden is als politieke en feestredenaar, wie aan journalisme heeft gedaan als polemist, criticus of letterkundige, wie met zijn twee voeten, zijn twee handen, een kokend gemoed en een woelig hart in he aktief leven van zijn tijd heeft gestaan, wie zijn geloof, zijn taal, zijn partij heeft verdedigd met woord, schrift en daad, wie sprak, schreef en vocht tegen bepaalde aanvallen, uitlatingen of geschriften, wie dichtte uit liefde of uit smart, wie streed voor een ideaal, een levenswijze, voor familie en gezin, moet voor het nageslacht, onvermijdelijk als mens, als denker, als strijder en als schrijver, eerst eens door de zeef met zijn werk.

●

Hoe verschijnt deze Frans De Potter voor onze ogen ? Oersterk zoals zijn vurigste bewonderaars het hebben beweerd, zwak als historicus zoals zijn tegenstrevers het voorhielden, een bonus pater familias enkel bekommerd om «de schone ziel van 't kind», verdediger van het Geloof, behoudsgezind van temperament en overtuiging zoals de brave mensen het zich voorstelden na een van zijn jeugdnovellen te hebben gelezen ?

Persoonlijk zien we hem anders, gans anders.

Wanneer wij zijn zo rijke als verscheiden produktie en aktiviteit als letterkundige, redenaar, volksmenner, historicus en katolieke belijder overkoepelend bekijken, komt Frans De Potter ons voor als een mens die in de trilogie «Verleden - Heden - Toekomst» naar een gemene deler heeft gezocht.

In het Verleden heeft hij gezocht naar de bestendige, de blijvende deugden en waarden, waarden geprent in de ancestrale gebruiken, in een trouw aan een Godsdienst die, in zijn ogen, alles wat groot en groots was aan kunst, letterkunde en sociale vooruitgang had geschapen, deugden en waarden geprent in de monumenten, de kerken, de miniaturen en schilderijen, in de gedichten, liederen, toneelwerken van onze rederijkers, in een ensmble, een beeld, een vizie die ro-

mantisch naar hem toekwamen; zonder hun behoud, hun eerbied was voor hem geen Heden mogelijk.

Maar dat Heden dat hij zo intens beleefd heeft in de schoot van het Davidsfonds, als journalist, als bestendig secretaris van de Koninklijke Vlaamse Akademie, als lid, spil en ziel van al de verenigingen aan dewelke hij zijn rijk hart had verpand, dat Heden heeft Frans De Potter enkel willen inzien in funktie van en met het oog op de Toekomst, een toekomst die hij schoon en groot, hoopvol en stralend zag omdat hij ze met «zijn» Heden, d.i. met zijn strijd en ideaal wilde boetseren.

«Wij zijn nog niet op de weg naar het Kapitool om de lauweren te plukken», sprak hij in zijn dankwoord bij de huldiging van 1886. «Maar die victorie kan niet achterblijven, wanneer wij, voor een eenvoudige omstandigheid als deze, zooveel mannen zien uit alle rangen en standen, bezield met de vurige begeerte om mede te werken tot de volledige en treffelijke opbeuring van het volk. Aan U, aan ieder van ons, nieuwe pogingen daartoe te beproeven en het aanbreken te doen bespoedigen van den blijden dageraad, die de Vlaamsche natie, door een eigen, zelfstandig geestesleven, weer een tijdvak van zedeiljke grootheid en van stoffelijken bloei mag voorstellen».

Er schuilde in hem, zoals in mensen die veel hooi op hun vork hebben genomen, een dualiteit: als geschiedschrijver ging hij zich aan het verleden laven, het «waarom» van alle dingen en problemen vragen. als man van de daad, opgezogen in de draaikolk van een politiek leven dat ons vandaag, omwille van zijn hartstocht en zijn monolitisme, misschien wat bekrompen en in elk geval voorbijgestreefd lijkt, had hij enkel de toekomst voor ogen.

De gemene deler heeft Frans De Potter per slot van rekening niet gevonden. Vrijwillig had hij zijn leven, zijn aktiviteit, zijn eigen persoonlijkheid gesplitst en ontdubbeld.

Het gebeurt nog meer bij mensen die het verleden bestuderen: de afstand is niet zeer groot tussen de studie van de geschiedenis en een filosofie die men uit het historisch gebeuren wil putten.

Frans De Potter kon er niet aan ontkomen. Hij was, en terecht, bewust van het geestelijk potentieel dat deze studie en kennis van ons verleden hem geschonken hadden en hij heeft ze, met het entousiasme, de geestdrift en ook het radikalisme eigen aan zijn tijd, ten dienste willen stellen van de geestelijke, materiële en sociale ontvoogding van zijn volk.

Als geschiedschrijver is hij onpartijdig, dicht bij de bron willen blijven; als man van de daad, heeft hij, onvrijwillig en onbewust, de weerslag ondergaan, de echo gevoeld van al het onrecht dat hem werd aangedaan, én als mens én als geschiedschrijver.

Als kristen mens heeft hij waarschijnlijk zijn vijanden veel vergeven, maar hij heeft niet kunnen vergeten dat men hem om zijn godsdienstige overtuiging heeft afgezet als hulparchivaris van de Staat te Gent, dat men in het Willemsfonds een weinig faire kampagne voerde, dat men zijn geschiedkundige studies onder de lens

nam om er de onnauwkeurigheden van te ontdekken, maar dat men in sommige kringen al het positieve, al hetgeen hij de kennis van ons verleden bijbracht, over het hoofd zag, om de vinger te zetten op een tekort of een verkeerd detail!

Zelden heeft men tegen iemand zodanig blijk gegeven van fanatisme.

Dat De Potter op zijn beurt standpunten is gaan innemen die wij niet steeds kunnen bijtreden, dat hij bv. dacht dat men geen echte Vlaming kon zijn indien men geen vurig katoliek was, dat hij een Julius Vuylsteke soms met gelijke munt betaalde, en dat hij, die na de verkiezingen van 1878, met zijn zes kinderen werd gebroodroofd, impulsief reageerde, moeten wij, ook vandaag, indien niet aanvaarden dan toch kunnen begrijpen.

Nooit hebben zijn vijanden willn bekennen dat Frans De Potter, selfmade man, beul van de arbeid en van de pen, de kennis van onze plaatselijke en nationale geschiedenis een grote sprong heeft doen maken; nooit hebben zij willen toegeven dat hij zijn volk meer geleerd heeft dan eenvoudig te leren lezen; nooit hebben zij willen erkennen dat hij met zijn geestdriftig woord, zijn letterkundig werk en zijn geweldige aktiviteit een kostbaar, ja een onmisbaar element is geweest in de eerste jaren van de geestelijke en kulturele emancipatie en bewustwording van zijn volk.

Omdat sommige partijdige tijdgenoten dat niet hebben willen zeggen, moet het onpartijdige nageslacht het durven zeggen en luid verkonden.

●

Elke mens is een kind van zijn tijd. Frans De Potter is het geweest, maar hij was geen slaaf van zijn tijd.

Zijn tijd heeft hem aan instruktie, aan wetenschappelijke bagage, het minimum gegund. Als nederige volkszoon genoot hij slechts lager onderwijs; het was niet in de auditoria van een Universiteit maar op de banken van onderwijzer Steyaert, de auteur van de «Beschrijving van Gent», dat hij zijn onderricht kreeg.

Het is nochtans deze volksjongen die reeds op twintigjarige leeftijd als schrijver in de kijker kwam en die jaar in, jaar uit, met zijn gedichten, liederen, romans en studies, medaljes en onderscheidingen bij de vleet zou oogsten.

Het was de tijd van de Prijskampen, de tijd van het groot entousiasme voor een herboren taal, en dra was Frans De Potter de literaire jeune premier van Vlaanderen. De ouderen, baron de Saint-Genois, Snellaert, Rens, Prudens Van Duyse en anderen doorzagen zijn talent en moedigden de jonge auteur aan.

Naar het voorbeeld van de Saint-Genois, is De Potter, langs de historische roman, tot de geschiedenis gekomen, zonder daarom het letterkundig genre te verloochenen.

Deze literaire produktie heeft een groot deel van zijn tijd en van zijn bedrijvigheid in beslag genomen. De Potter heeft gedurende ja-

ren, de meest gevarieerde bijdragen geleverd aan tientallen dagbladen, tijdschriften, jaarboeken; als hulpopsteller van de Beurzencourant, later als hoofdredakteur van het Fondsenblad heeft hij zijn bruisend temperament en zijn vechtersgaven vrije teugel gelaten.

Dit journalistiek werk, zijn romans, novellen, gedichten, kantaten dragen het merkteken van hun tijd, zijn, qua stijl, inhoud en geest onvermijdelijk geïntegreerd in een tijdsbeeld dat voorbijgestreefd is, maar zij laten niettemin, doorheen hun voor ons verouderd voorkomen, het gespierde en beeldrijk woord van de schrijver bewonderen, zijn bezielende geestdrift, zijn totale inzet voor de zaak van het Vlaamse volk dat toen, zoals hij het zelf schreef, «al te lang op de bane van vooruitgang terug gestooten werd en dat, van groote, gevreesde en gevierde natie, vervallen is en verkwijnt als een ellendig ras van verworpelingen, onbewust van zijn eigene waerde en regten, en beroofd van alle levenskracht en levenslust».

Deze strijd die op het einde van de vorige eeuw, te vaak beperkt bleef tot de literaire cenakels, heeft De Potter op twee fronten gevoerd : als letterkundige en beoefenaar van zijn moedertaal, anderzijds in de schoot van maatschappijen als het Davidsfonds waar zijn aktie centrifugaal, uitstralend werkte en in de massa zelve mocht doordringen.

●

Het is nochtans met zijn geschiedkundige studies dat Frans De Potter zijn groots opzet het volk het bewustzijn van zijn roemrijk verleden te schenken, tot een heerlijke werkelijkheid deed uitgroeien.

Men had weinig geschreven over Gent, omzeggens niets over de gemeenten van Oost-Vlaanderen. Dokumenten en archieven lagen zowat overal verspreid in gemeentehuizen, kloosters, pastorijen, kastelen.

Gans alleen voor zijn «Gent van den oudsten tijd tot heden» (16 afleveringen), en met de kostbare medewerking van zijn vriend Jan Broeckaert, voor de «Geschiedenis van de gemeenten der provincie Oost-Vlaanderen» (46 delen), heeft hij gedurende ruim een halve eeuw duizenden en nog duizenden dokumenten ontdekt, bestudeerd, uitgepluisd en in zijn boeken en menigvuldige studies verwerkt, want naast zijn twee standaardwerken, heeft De Potter tal van historische, toen nog slecht gekende, onderwerpen behandeld, o.m. een «Vaderlandsche Biographie of levensschets van beroemde Belgen» (1860), «Schets eener geschiedenis van de gemeentefeesten in Vlaanderen» (1870), «Hebberechts godshuis, gewoonlijk Schreiboom genaamd» (1890), de Rederijkerskamer «Maria ter eere» (in de uitgaven van de Kon. Belgische Academie), «Geschiedenis der stad Kortrijk» (1873-1876, 4 delen), «Schets eener geschiedenis der stad Roeselare» (1869), «Geschiedenis van Jacoba van Beieren» (1880), «Petit Cartulaire de Gand» (1885), «Second Cartulaire de Gand» (1886), «De Vrijdagsmarkt te Gent» (1896), enz., terwijl hij voorts naar de oorspronkelijke handschriften het Dagboek van Cornelis en Philip van Campene, de

Chronijke van Gent door Jan van den Vivere en de Jaarboeken der St-Jorisgilde van Gent uitgaf.

Sedert de «Mémoires sur la ville de Gand» van ridder Karel Lodewijk Diericx, in 1814-1815 verschenen, en tamelijk tendentieus van inhoud, was geen enkel belangrijk werk over Gent verschenen.

Frans De Potter startte omzeggens van het nulpunt. Aan de hand van de ontzaglijke dokumentatie die hij had bijeengebracht, heeft hij stuk voor stuk deze reusachtige puzzel ineengezet: de stad, haar voorkomen van de Middeleeuwen tot het begin der XXe eeuw, haar inwoners met hun zeden en gebruiken, de grote gebeurtenissen uit haar bewogen geschiedenis, haar strijd op leven en dood voor de gemeentelijke zelfstandigheid, haar overwinningen en nederlagen, en bovenal haar karakter en haar ziel.

De Potter is geen man geweest van de wetenschap, men wordt het in zijn werk gewaar, maar de wetenschap is deze harde werker, deze beul die met de pen in de hand stierf, oneindig veel verschuldigd.

Het was onmogelijk, totaal uitgesloten, in die jaren toen ons archief nog niet was ingericht zoals het vandaag is, en voor één enkele mens, een volledige geschiedenis van een stad met een zo rijk en bewogen verleden, te schrijven en een duidelijke synthese te halen uit de fantastische hoeveelheid ontdekt materiaal.

De Potter, hij wist het, heeft geen definitief werk verricht, maar wanneer men zijn œuvre situëert in zijn tijd, wanneer wij rekening houden met de wanorde die toen nog heerste in de stapels dokumenten, moeten wij kunnen bekennen dat zijn geschiedenis van Gent de beste is die men op dat ogenblik had kunnen schrijven.

Men heeft zulks uit het oog verloren en met heeft de schrijver een aantal vergissingen en fouten, als o.m. voor de geslachtsboom van de Arteveldes, de lijst van de baljuws of sommige te vluchtig afgeschreven dokumenten of verkeerd geïnterpreteerde teksten verweten.

In een zo omvangrijk werk zijn fouten onvermijdelijk en wij treffen er ook aan bij latere schrijvers, zelfs bij de beste, mensen die nochtans mochten voortgaan en steunen op degelijk gerangschikte en reeds grondig bestudeerde dokumenten en bronnen.

De Potter heeft voor Gent zoals voor de Oostvlaamse gemeenten baanbrekend werk verricht; hij heeft een oogst vergaard en binnengehaald zoals niemand het voor of na hem deed, een schat aan historisch materiaal dat de latere geschiedschrijvers toeliet het besluit te trekken en ons een overzichtelijk beeld van de militaire, politieke en sociale geschiedenis van Gent te schenken.

Dat ook moest, bij de huidige postume hulde, die Frans De Potter wordt gebracht, gezegd en geschreven worden.

Prof. Pierre KLUYSKENS.

MACHTSMISBRUIK TE MELDEN

9.7.1610.

Joos van Helleputte, officier van Melden, had een jongen van 17 jaar, nl. Jan Helinck fs Ghislains, valselijk beschuldigd van een «enorme crim van sodemie met een coe», waarvoor hij gedagvaard was voor het hof te Pamele. Op verzoek van Jan vander Gheynst, grootvader van de beschuldigde, zou de zaak worden overgebracht naar Gent. Hierop trachtte de officier een overeenkomst te treffen met voorn. grootvader, waarbij hij toegaf de jongen valselijk te hebben beschuldigd en bereid te zijn de gevangeniskosten te betalen; daarna heeft hij de beschuldigde uit de gevangenis willen ontslaan. Hierom werd Joos van Helleputte aangehouden en te Gent voor het hof gebracht, waarbij hij evenwel de beschuldiging tegen Jan Helinck herhaalde en Jan van der Gheynst beschuldigde hem te hebben willen omkopen. De officier werd evenwel veroordeeld (al werd als verzachtende omstandigheid aangenomen zijne «aermoede en groot last van kinderen») om «te compareren int consistorie van desen hove in lijwaet, bloots hooft, met eene tortse van drije ponden was in uwe handen» op beide knieen luid vergiffenis te vragen en dan «in u lijwaet» de kaars,tussen twee deurwaarders, te gaan offeren in de kerk van Ste Veerle, «ende voorts ooc te compareren in ghebannen vierschaere van de mannen van leene van Paemele ende aldaer insghelijcx ter presentie van de voors. Hans (= Jan) Helinck, sijne vrienden ende maeghen indien sij aldaer present begheeren te wesen, justitie ende heml. verghiffenisse te bidden en overluyt» te zeggen dat die laster u «hertelyck leet is, ten welcken eynde ghij aldaer pede ligato ghesonden sult worden»; daarbij wordt Joos van Helleputte uit zijn ambt ontzet en dient de gevangenis- en proceskosten te betalen.

115 r - 116 r.

VECHTJASSEN TE HERZELE

10.11.1612.

Hans van tijpe en Niclays van de Fonteine, beide wonende te Herzele, hebben, bij het terugkeren van de kermis van Hillegem, 's avonds van 17 juli 1611, Charles de Roux en andere mensen lastig gevallen. Zij worden veroordeeld om voor het hof te verschijnen in hun hemd met een kaars van 3 ponden, en vergiffenis te vragen + ieder een boete van 28 gulden + proceskosten + verbanning uit het Land van Aalst gedurende 3 dagen.

123 r, v°.

VECHTERSBAAS TE MELLE

13.2.1616.

Pieter Hauwe fs. Cornelis, wonende te Melle, heeft op 31 maart 1615 de baljuw Jan de Casteele, die zijn kozijn Jan Hauwe was gaan manen, met «een bloot mes» bedreigd «segghende dat ghij d'eerste tonnebiers die hij vuythaelen soude bij executie, den boden soude inneslaen»; daarna trok hij tegen de avond bij Gillis van de Wiele in wiens herberg de baljuw, schepenen en officiers in vergadering waren, waar hij deze lasterde als «diefven, schelmen, moordenaers ende straetschenders» en wanneer op bevel van de baljuw, de officiers u wilden aanhouden, hebt gij weerstand geboden «met ghetrocken snijders» en de waard in de rug gestoken en ook zwaar gekwetst de meier Jaspart de Smet.

Rekening houdend met de lange gevangenisschap, werd hij veroordeeld om «up een schavot an(de) pilaeren van (den) Grave Casteele ghegeesselt te worden totten loopenden bloede» en gebannen te zijn uit het graafschap Vlaanderen voor 20 jaar, voor zonsondergang de stad te verlaten en binnen de drie dagen het Land van Vlaanderen + proceskosten.

130 r°, v°.

GEBANNEN UIT HET LAND VAN ZOTTEGEM

15.12.1629.

Marten Aelbrecht fs Martens, wonende te Elene, heeft, in mei 1628, in de herberg van Raas de Cocq te Gontrode, «diversche rudessen» gepleegd op de maarte Joanna Theorius; beledigde de poortschepenen van Velzeke, wordt verdacht van op 8.12.1627 «commende met uwen broeder ende heer Jan van Laerebeke, pasteur alsdan van Meijleghem van de herberghe ghenaempt den rechten wech bij nachte up sheeren strate den zelven Laerebeke anghevallen t'hebben ende hem afhandich te maecken van synen handtbouch daerinne gheweest zoude sijn eene obligatie t'uwen laste ende tsijnen proffyte sprekende, sonder dezelve obligatie thebben willen wederom gheven, mits ghader van ter selver cause ghevanghen synde binnen Sotteghem breucke ghedaen thebben in vanghenisse ende aldaer eenighe diefverije ghecommitteert».

Om die verschillende feiten werd Marten Aelbrecht veroordeeld om voor het hof te verschijnen in zijn hemd, met een ongebrande kaars in de hand, op zijn beide knieën vergiffenis te vragen, daarna de kaars te offeren in St.-Pharaïldiskerk + gebannen uit de Vrijheid en het Land van Zottegem gedurende 3 jaar + proceskosten.

220 v° - 221 v°.

(Ra. Gent: fonds Raad van Vlaanderen, Register van Criminele Sentenciën, nr. 8594).

J.d.B.

ONZE BIBLIOGRAFIE

1) **ALGEMEEN.**

Dr. Hist. E. WARLOP :

DE VLAAMSE ADEL VOOR 1300.

Deel I. Historische Studie. 462 blz.
Bekroond door de Koninklijke Vlaamse Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België. 1968. Uitgaven Familia et Patria. Handzame.

De middeleeuwse adel heeft de laatste jaren op intense wijze de aandacht van de historici getrokken. In onze buurlanden Duitsland en Frankrijk verschenen belangrijke werken die de adel in al zijn facetten behandelen. Ons land echter kwam maar schoorvoetend achter. In ons franstalig landsgedeelte hebben enkele historici de middeleeuwse adel onder de loupe genomen. Zo E. Poncelet in het Luikse, prof. L. Génicot in het Naamse, prof. P. Bonenfant in het Brabantse en L. Verriest in het oosten van het land. Vlaanderen echter kende tot hiertoe geen enkele historicus die de enorme mogelijkheden van zulkdanige studiën heeft aangedurfd. Dat is iets onbegrijpelijks, te meer daar het graafschap Vlaanderen heel rijk is aan middeleeuwse dokumenten. We schreven daareven: «tot hiertoe», want die vernederende leemte, dat onbegrijpelijk tekort in onze Vlaamse wetenschaps- en kultuurbeleving werd zo pas aangevuld met een bizonder hoogstaand werk van Dr. Hist. E. Warlop: «De Vlaamse adel vóór 1300». We maken even kennis met de auteur. Deze jonge doctor in de geschiedenis werd geboren te Wervik op 2 januari 1935. Hij studeerde geschiedenis aan de Rijksuniversiteit te Gent, waar hij in 1959 het diploma van licentiaat in de geschiedenis met de grootste onderscheiding behaalde. Zijn proefschrift «Bijdragen tot de geschiedenis van de vorming van het Brugse Vrije» kreeg de A. Schaepdryverprijs toegewezen. In 1962 trad hij in dienst in het Algemeen Rijksarchief te Brussel en ging hetzelfde jaar over naar het Rijksarchief te Brugge. In 1964 werd hem de functie van waarnemend conservator van het nieuw opgerichte Rijksarchief te Kortrijk aangewezen. In ettelijke tijdschriften voor geschiedenis en genealogie publiceert hij belangrijke bijdragen; zo bvb. in De Leiegouw. In 1959 stak hij van wal met zijn opzoekingen over de middeleeuwse adel in Vlaanderen. Zes jaar later kreeg zijn opzoekingswerk gestalte, want op 30 april 1965 promoveerde hij tot doctor in de geschiedenis aan de Rijksuniversiteit te Gent en wel weer met de grootste onderscheiding met zijn proefschrift: «De oorsprong en de ontwikkeling van de adel in Vlaanderen vóór 1300». Prof. Dr. R. Van Caenegem kon dan ook op de zitting van de openbare verdediging van het voornoemd proefschrift onomwonden verklaren: «Het is zeer verheugend dat dhr. E. Warlop dit veelbelovend werk heeft aangedurfd. Wij zeggen wel "heeft aangedurfd", want de moeilijkheden zijn groot. De historicus van de adel moet de gave bezitten om uit overtalrijke disparate gegevens, o.m. van genealogische aard, een ontwikkelingslijn te schetsen die de adel als stand betreft, de auteur moet over het geduld van de analyse, en de gave van de synthese beschikken. Hij moet daarbij vertrouwd zijn met de problematiek en de terminologie van de institutionele geschiedenis. Gelukkig hebben wij kunnen constateren dat dhr. E. Warlop over deze eigenschappen beschikt». Uit de volledige afwerking van dit proefschrift is dit meesterwerk, «het Vlaamse boek» van deze tijd, ontstaan. De publikatie telt drie delen. Het eerste deel dat pas van de pers kwam en dat we verder toelichten en het tweede en het derde dat eerstdaags verschijnt met het alphabetisch repertorium van personen en met de lijst der intekenaars. Hierin komen 234 namen en ongeveer 100 genealogische tabellen voor. Alle gegevens zijn geput uit authentieke niet-uitgegeven en uitgegeven middeleeuwse akten. Zomaar 20.000 verwijzingen komen er in voor.

Wat nu het verschenen eerste deel betreft: hierin is een ontzaggelijk uitgebreide dokumentatie verwerkt. Het is geschreven in vloeiende taal, in strikt historische stijl. Het historisch materiaal is zo meesterlijk samengebald en boeiend opgediend en kernachtig uitgedrukt, dat men bij de lezing spontaan gaat denken aan de stijl en voorsteltrant van de grote Huizinga in zijn «Herfstgetij der Middeleeuwen». De auteur beschrijft de ontwikkeling van de nobilitas als stand, vanaf het midden der 9e eeuw tot einde der 13e eeuw, en de oorsprong in Vlaanderen en hij tracht na te gaan wat een nobilis is. Vrije grondbezitters werden vazallen van de graaf van Vlaanderen. Zij ontvingen lenen van hun heer en oefenden de ridderschap uit. De adel slaagde erin op het einde der 12e eeuw niet-adellijke infiltraties uit te sluiten en sloot zich af als in een kooi. Onvermijdelijk bracht dit mee het verval op politiek, economisch en militair gebied. De zo hard nagestreefde raszuiverheid bleek onhoudbaar. In het begin van de 13e eeuw kwamen naast de nobilis ex utraque parte ook de nobilis per ventrem et per virgam voor. Rond het jaar 1300 verdoolde de adel van Vlaanderen in een fatale positie. Hij scheen reddeloos verloren. Toen echter kwam kentering in die toestand: dank zij een grote invloed uit het naburige Frankrijk, waar personen ook tot de adelstand werden verheven door eenvoudigweg een adelbrief te verlenen. In het algemeen besluit van zijn werk trekt de auteur een dubbele conclusie: eerstens, de Vlaamse adel was in de eerste plaats tot op het einde der 13e eeuw een ras- of bloedadel. Kort voor 1300 kwamen de eerste adelbrieven in voege. Tweedens: nooit is de nobilitas tijdens deze behandelde periode in Vlaanderen een enkelvoudig begrip geweest. «Het was een kompleks begrip dat een komplekse realiteit dekte waarin naast de edele geboorte — de essentiele factor — vrijheid, groot grondbezit, vazaliteit, feodaliteit, militaire bekwaamheid en andere secundaire kenmerken opgenomen waren. Uitgedrukt in een ekwatie geeft dit: Nobilis = edele geboorte + liber + dominus (grondbezit + overheidsrechten) + miles.», aldus de auteur. Om de geïnteresseerde de gelegenheid te schenken voorafgaandelijk te weten wat hij koopt en wat hij te lezen krijgt, geven we hier bondig de inhoud van het werk. Na het voorwoord, sigla en afkortingen, bronnen en literatuur, en de inleiding volgt het eerste deel van het boek, dat handelt over de eerste periode van het midden van de 9e eeuw tot 1127. Hier komen drie hoofdstukken in voor: Hoofdstuk I. De Karolingische adel: de ontwikkeling tot op het einde van de 10e eeuw, de viri illustres vóór de regering van graaf Boudewijn I; de Vlaamse viri illustres en nobilis tot ca. 1000: terminologie, de realiteit, de bezittingen, de vrijheid, de militaire bekwaamheid, de edele geboorte. Besluit. De overgang. Hoofdstuk II. De ontwikkeling tot in 1127; terminologie, de realiteit: de vrijheid, het bezit, de militaire bekwaamheid, de edele geboore; besluit. Hoofdstuk III. De organisatie: de burggraven: Doornik-Kortrijk, Gent, Brugge, Saint-Omer, Sint-Winoksbergen, Veurne, Bourbourg, Kassel, Aire, Ieper, de burggraven uit het huis van Menen, Douai, Rijsel, besluit. De pairs van Vlaanderen: Wie? Waar? Waarom? Hoe? Wanneer? Adel en pairie, positie - bevoegdheid, pairie en erfelijkheid, de aftakeling. De hofambtenaren: de kamerlingen, de seneschalken; de konstabels, de hofschenkers, andere ambtenaren; besluit - terugblik. Het tweede deel van het boek dat loopt over de tweede periode van 1127 tot het einde van de 13e eeuw. Hier komen vier hoofdstukken in voor (schrijver laat de nummering voortgaan). Hoofdstuk IV: de krisis: de Erembalden, opkomst, huwelijkspolitiek, rijkdom, aanhang, nobilitas, de krisis; aanleiding, het plan, de mislukking. Besluit. Hoofdstuk V.: zuivering en reorganisatie: de burggraven; in de kuststreek: Brugge, Saint-Omer, Sint-Winoksbergen, Ieper, Veurne, Kassel, Aire; in het binnenland: Kortrijk, Gent. Besluit. De pairs: Aalst, Eine. Besluit. De hofambtenaren: ambtenaren: de hofambtenaren van Vlaanderen; de konstabel van Vlaanderen, de schenker van Vlaanderen, de seneschalk van Vlaanderen, de kamerling van Vlaanderen. De lokale ambtenaren: Besluit. Bevoegdheden, plichten en rechten. Besluit. Erfelijkheid. Besluit. Hoofdstuk VI.: het verloop van de evoluitie: de vrijheid: de vrijheid in het algemeen, de vrijwijdingen, de vrijlatingen

en vrijheidskeuren; de vrijheid en de macht van de edellieden: de juridische vrijheid, de relatieve vrijheid en macht: tegenover de graaf, tegenover de Kerk, tegenover de steden. Besluit. Het bezit: de geldnood, de bezittingen: allodia, lenen, de hoge justitie, tienden; verarming? Besluit. Het militaire optreden: de interne ontwikkeling, de externe ontwikkeling. Hoofdstuk VII.: de oorzaken van de evolutie: wat leert de terminologie?, de interne oorzaken van de evolutie; het afsluiten van de stand: een tweesnijdend zwaard; het gebrek aan intellektuele vorming; het konservatisme van de adel. Besluit. Het werk sluit af met een algemeen besluit in het Nederlands, Frans, Duits en Engels.
Vanzelfsprekend komt ook het territorium van het Land van Aalst er veelvuldig in voor, zo zijn adel, vele dorpen en vele van zijn heerlijkheden. Zo ontleende de auteur gegevens uit het archief van het Hospitaal te Aalst, van de abdij van Beaupré, van de abdij van Ename, van de abdij van Geraardsbergen, van de Sint-Hermeskerk van Ronse, van het stadsarchief van Geraardsbergen.
Elke Vlaming, die zijn volk en land liefheeft en interesse opbrengt voor ons rijk verleden, moet dit meesterwerk in zijn biblioteek bezitten. Voor om het even wie zich beweegt op het historisch of genealogisch terrein, is het werkelijk onmisbaar. Ons intellektueel en op intelligentie aansturend Vlaanderen dankt de auteur voor de grote gave die hij zijn volk heeft geschonken, voor de grenzeloze arbeid en inspanningen die hij ervoor veil had. We hopen meteen dat dit werk de inzet moge zijn van nog vele andere wetenschappelijke werken over ons rijk verleden, dat al te vaak niet in de diepte wordt uitgewerkt. We feliciteren hier ook de drukker, de heer G.A. Veys te Pittem, voor de uitwendige verzorging van druk en voor de vleiende presentatie van het werk.

2) ALGEMEEN.

CHEVALIER de MAHIEU:

V SIECLES D'HISTOIRE DE LA FAMILLE de MAHIEU (1466-1966).

Gestencyleerde uitgave. 108 blz. 16 illustr. Oudenaarde 1967. Uitgave van het Stadsbestuur in samenwerking met de Geschied- en Oudheidkundige Kring van Oudenaarde.

De auteur publiceert de genealogie van zijn familie, wat in se meer is dan een geschiedenis van een familie schrijven. Zijn opzoekingen hebben hem vele jaren gekost. Ten onzent werkte hij in verschillende rijks-, stads- en gemeentearchiefdepots, ook in de officiele archiefdepots in het buitenland, zo in Oostenrijk, Spanje en Nederland. Onafgebroken heeft hij de filiatie kunnen vastleggen van 1466 tot 1966 met daarbij nog een hele reeks zijtakken. In zijn inleiding citeert schrijver enkele Mahieu's die hier en daar in Vlaanderen hebben geleefd, zo te Brugge (1350), te Etikhove (1355), te Gent (1414) en te Oudenaarde (1460). Met Joes Mahieu te Oudenaarde (1460) begint de eigenlijke genealogie. In de late Middeleeuwen zijn de Mahieu's te Oudenaarde en het Oudenaardse sterk vertegenwoordigd geweest. Het rijk archief van Oudenaarde heeft hem veel studiemateriaal gegeven. Wat de redaktie betreft: de auteur is franstalig. De middelnederlandse en nederlandstalige dokumenten geeft hij in het origineel. Doch de bindteksten zijn in het frans. We onderlijnen even Jan Mahieu — ook Mahusius — de eerste en enige bisschop van Deventer en Gorkum. Hij was op het concilie van Trente afgevaardigde van onze gewesten. In 1577 overleed hij te Oudenaarde. Een overzichtelijke stamboom van 14 generaties en een index van geciteerde familienamen en lokaliteiten besluit deze zeer degelijke studie. In dit werk komen de volgende lokaliteiten van het Land van Aalst voor: Aalst, Balegem, Berchem, Edelare, Etikhove, Elene, Everbeke, Geraardsbergen, Ophasselt, Sint-Maria-Horebeke, Hundelgem, Leeuwergem, Munkzwalm, Nukerke, Ruien en Zulzeke. We uiten de wens dit werk in handen te zien van onze Vlaamse genealogen, want deze uitgave betekent een waardevolle aanwinst voor de genealogische en heraldieke kennis van onze gewesten.

3) ALGEMEEN. z z z

P. VAN BUTSELE:

HET POORTERSBOEK VAN PAMELE (vervolg).

Handelingen van de Geschied. en Oudheidkundige Kring van Oudenaarde. Deel XV, 2e afl. 1967, blz. 147-211.

In dit ons tijdschrift van 1967, nr 5, blz. 229 hebben we het eerste gedeelte van dit poortersboek besproken. Hier ook citeren we in het origineel de poorters van Pamele, geboren in het Land van Aalst: Jacop stalins fs philips; Orconden Jan weytins ende pieter van mierlebeke; Joos hautekiet wonende inde prochie van Etichove...; Cypriaen vandergheinst mands sone sceppere van nukercke; Arent de neve fs pieters gheseit braet van zeghelsem; Olivier van Cauwenberghe fs pieters van Elst; Pietere cleutrins fs Jans van berchem; Pietere bloijaert fs Jans van berchem; Joos vander banc fs Robbrechts van Materne; Thmaes Ravins fs bertelmeeux van Sulseke; Joos de Ruddere fs tassins van edelaere; Hannekin terschaeve fs cornelis van Resseghem; Jaspart de neufville fs Jans van materne; Joos petrins fs Jans van Elst; Godefroet hose fs gillis St Cornelis horenbeke; Andries vander haghen fs gillis van Etichove; Arendt vander haghen fs gillis van Etichove; Jan vanden bouquerien fs Jans Luepeghem; Arekin boyaert fs Jans van Weldene; Jan van butseler gheseit pijn fs oliviers Etichove; Joes walraeve fs Jans materne; Stassin nokerman fs pieters van Ste marien hoerenbeke; Jan de vleeschauwere fs pieters van Ste Cornelis hoerenbeke; Andries vander haghen fs Andries maercke; Pieter vander stichelen fs ghyselbrechts Ste marien hauwenhove; Jaspeart vander moten fs Arends barbier scoersse; Jan de clerc fs Robbrechts Edelaere; Pauwelijne van butseler fr Robbrechts Etichove; Jan neefz fs Jans Nieneve; Lievin vander stichelen fs Jans Muenesswalme; Adriaen van muelebeke fs Joos Gheeraerdsberghe; Gillis cossie fs Jans Scoersse; Adriaen de vroede fs marcx Berchem; Lievin de meyere alias loeyms Ste marien hoerenbeke; Kathelijne sdeckers fa Jans Eetichove; Pieter walop fs gillis die men seyt de brauwere Scoersse; Arendt doerman fs Gillis Ste Marien hoerenbeke; Pieter de mets fs philips Elaere; Andries curthals fs Jans Nukercke; Gillis baert fs Arents Schoersse; Martin de brabanter fs baudewins Materne; Jacop de vleeschauwere fs Ogiers inde prochie van schoersse; Clais otte fs gillis Tsente marie lierde; Jan ydiers fs Jans Materne; Adriaen vander beken fs gillis Heversbeke; Jaspar ondemarc fs gillis Leeuwerghem; Joncvrauwe katheline vander moten fa victors Teetichove; Willem de Ruddere fs bauwins Sente denys boucle; Jan de clerc fs bauwins Blasis bouckele; Bauwin van coppenole fs willems Ronse; Robbrecht vander donct fs Remeeux Melden; Jan Baert fs pieters Melden; Willekin de Ruddere fs bauwins St denis boucle; Jan morreel fs martins St marien oerebeke; Anthonis vanden borre fs Gillis Materne; Robbrecht Webbegere Maercke; Joos de Neve fs Daneels Opbracle; Gheeraerd cosaert fs — beerghem; her Jan vander haghen pbre Eetichove; Pietre de weze fs Jans Nederbrakele; Pauwels de eerpele fs martins Luepighem; Symoen muelenysere fs Adriaens Ste marien audenhove; Pieter vander Smesse fs Jans Dentrehautem; Jan baert fs gillis prochie van schoersse; Amelberghe tsmets fa pieters Matren; Jacob hondekins fs goossaerts Rozenake; Hercules van schoorisse fs Anthonis bastaerd Maercke; Denys de cleerck fs mathijs St Denis boucle; Goeris eechaut fs gillis Materne; Jan de cleerck fs mathijs Ste Denijs boucle; Willem de prijck fs Jans Upbraeckele; Lauwereyns de mets fs Jans prochie van Edelare; Pieter vander meere fs gheerts Prochie van Ste blasis bouckele; Pieter aingnun fs Jans Ronsse; Gillis vander saren fs Adriaens Hemelveerdeghem; Joncker Anthonis van Schoorisse fs mer Arends bastaerdt Schoerisse; Pieter van haeghbosch fs loix Quaremond; Adriaen piers fs Jans Quaremond; Hubeert huusman fs Remeeux Ronsse; Jan walrave fs Jans Materne; Joos walrave fs Jans Materne; Heindric stalpaert fs Jans Ste marien audenhove; Goeris de Ruddere fs Joes prochie van Etichove; Adriaen petrins fs Arendts Zeghelsem; Martin vanden ackere fs Jans Volkeghem; Bauwin eeckhaut fs Lievins Materne; Olivier van baesbanck

fs arents Melden; Jan van braeckele fs Gillis Nederbraeckele; Thomaes van mauden fs meester heyndricr cyrurgien Ronsse; Pieter de Steerke fs Jans Miechelbeke; Jan de brauwere fs Jans Melden; Arent de brauwere fs oliviers Kersseleere in edelaer; Arent bossins fs Jans Berchem; Joes de keysere fs arendts Leupeghem; Clais Ryselinc fs Jans Ronsse; Jan de poertere fs Jans Sulsike; Arent de Jonghe fs gillis Mater; Jooris barbet fs Sanders Scorisse; Gillis de preet fs cornelis Volckeghem; Joos vander kerchove fs oliviers Luepeghem; Jan de pape fs griffoens Matre int landt van haelst; Pieter de kerlier fs Jans Berchem; Stoffel de smet fs bernaerts prochie van Edelare; Jan vanden broucke fs Gillis Sr denis bouckele; Joos vander moten fs pieters prochie van Matere; Urias ghellync fs adriaens Nukeercke; Meester Adriaen vanden borre, fs Jans Moerbeke by gheerdsbeerghe; Gillis moreels fs Jans Sente Marien hoerebeke; Remeus maes fs Oliviers Ronsse; Anthuenis de sceppere fs Jans Sente Cornelis Hoorebeke; Paesschier de Reijs fs Kerstiaens Sent Denys boucle; Arendt de sceppere fs Jaspaerts prochie van Nederbraeckele; Lauwereyns der wewen fs Jans Hermelghem; Jacob van herpen fs Arents Schoorisse; Joos yserman fs Jans Sotteghem; Pieter de vos fs Jacobs Leupeghem; Jan de bleeckere fs Jans Opbrakele; Pieter de baermakere fs pieters Muunck swalleme; Pieter van Indenhant fs heindricx Matre; Zacharias hutse fs Joos Matere; Jacob hansins fs Jans Edelare; Arent van der poort fs Joos Maercke; Jacob de saetyt fs Jacobs Ronsse; Arent de haene fs pieters Tedelare; Pieter muelenyser fs pieters Edelare; Anthonis Lateur fs Anthonis Sinte Goericx hauwenove; Jan muelenysere fs kerstiaens Gheersberghe; Jan pennewaert fs Jans Binnen de stede van gheersberghe; Kerstiaen schamp fs Inghels Ronsse; Arendt de olislaghere fs Jans Eedelaere; Jacob spillaer fs Jans Meldene; Pieter pennewaert fs Jans Binnen Gheeraerdsberghe; Laurens vanden hole fs Jans Matere; Jacob bauwins fs Jans Neder Eenaeme; Pieter vander varendt fs Jans Wiendeke; Adriaen tolfaert fs arendts Edelaere; Remeeux de vuustre fs Jans Ronsse; Jan vander poort fs Jacobs prochie van Etichove; Arendt Roes fs Joos Melden; Bauwin de Ruddere fs Jans Sente Cornelis hoorenbeke; Jan tsempenoys fs Jans Luepeghem; Hercules piers fs Stevins Ronsse; Christiaen van Ooijcke fs Jans Michielbeke; Loijs de vos fs Jans Luepeghem; Jan ansins fs Jacobs Neder Eenaeme; Jan Bossins fs Arends Beergheijm; Cornelis vanden haerde fs Joos Gavere; Gillis de meijere fs Jans Santberghe; Remeeus van Coorde fs Jacobs Ronsse; Pieter boenbeke fs Arends Muuncx zwalme; Arend petrins fs gillis Schoorisse; Adriaen der wedewen fs Lievin tonser vrauwen lathem; Arend de smet fs Joos Maercke; Adriaen priheels fs Jasparts Haspelare; Adriaen moreels fs Jans Ste Marien hoorebeke; Gillis bauwins fs Arends Luepeghem; Jan maerkschalck fs Gillis Melden; Pieter Anssins fs Jans Edelaer; Olivier vander banck fs pieters Matre; Adriaen van hoorke fs Adriaens Eename; Jan steenhuus fs Laureins Grijminghen; Remeus letau fs Arends Ronse; Gillis anssins fs Jan Edelaer; Thomas de clopt fs Jans Zeghelsem; Joos piers fs pieters Ronse; Pieter vander Linden fs gillis Ste Cornelis Hoorebeke; Joos de smet fs Arends prochie van Edelaer; Adriaen de mets fs Jacob Leupeghem; Jan Canteels fs Daniels uit schendelbeke; Jan de moor fs Andries heindricx sone weese tt loys de baermakere philips van schoorisse; Adriaen vander banck fs robbrechts Matere; Jan van coorden fs Remeus Ronse; Joos de praet fs gillis Edelare; Arendt cluetrins fs loicx Luepeghem; Adriaen de waijere fs Jacob Gheerdsberghe; Robbrecht vande kerckhove fs Jans Luepeghem; Michiel vander poort fs Sijmoen Teetichove; Joos de Olislaghere Edelaer; Heinderick de hondt fs pieters Aspelare; Pieter vander meersch fs Remeeux Zulseke; Pieter de rantere fs Jans Gheerdsberghe; Arend de loose fs Oliviers Melden; Pieter van hooboschs fs pieters Edelaer; Martin Juré fs eijgerin Ghousberghe; Pieter vande weghe fs Adriaens Ste marien lathem; Pieter van crombrugghe fs Jans Munczwalme; Gillis Tuscaens fs Arends Ronsse; Joos de Cleirck fs Jans Gheerdsberghe; Michiel blommaert fs willems Edelare; Gillis Gheerdt vande weghe fij Nienove; Jooris van Cuenebrouck fs Joos Elst; Andries vanden hende fs Joes Beerghem; Beernaerdt hoegstoel fs loys Roesmaeker; Jan vanden hende fs Joes Melden; Daniel brugman

fs Colaerdt Ronse; Stevin de hase fs Cyprianus Maercke; Jaspaert piers fs Stevins Ronse; Rosiaen brughman fs Jans Nukeercke; Lucas van wymeersch fs matheux Nederbrakele; Jan de haze fs cornelis Edelaere; Pieter ammelot fs pieters Nieukercke; Adriaen de vos fs loys Luepeghem; Baudewyn symoens fs Jans Weldene; Marten faloen fs Jans Ronse; Pieter stichelbaut fs thomaes Eename; Arent stichelbaut fs thomaes Eename; Pieter vanden beerghe fs gheerds Muncx zwalme; Joos van boenbeke fs pieters Luepeghem; Jaespaert van boenbeke fs pieters Luepighem; Joos vanden hende fs Jans Melden; Jan liets fs beernaerts Luepighem; Gillis brughman fs Jans Nukeercke; Steven liets fs Jans Luepighem; Stevin van coppenolle fs Jacobs Neukeercke; Laureins de cruel fs zeghers Edelaere; Jan moreels fs Jans Maercke; Adriaen van Reckbosch Pauwelatem; Jooris blommaert fs willems Edelaere; Pieter brixis fs pieters Maercke; Martin tolfaert Edelaere; Jan de bruneau fs clais Merebeke; Jaspaert de lepeleere fs Jans Maercke; Lievin d'olislaghele fs Arents Edelaere; Jaecques de vos fs Josue Luepighem; Meester Maerck van brewaen fs Jans Edelaere; Hans van bockenzele fs ghooris Ronse; Rrendt Ruuffelaerdt fs Remeus, Nukeercke; Abraham huysman fs danneels Ronse; Pieter Zoetins fs cornelis Nederbracle; Pieter haegman fs adrianes Nederbracle; Zacharias van coorde fs Remeus Ronse; Pieter van scorisse fs ghyselbrecht uit gheersberghe; Jan Rufelaerdt fs Remeus uit Nukeercke; Jan de bisschop fs pieters Ronse; Joes huevicx fs gillis Nukeercke; Meester pieter van dowaij fs Inghels Gheersbeerghe; Jan de visschere fs adriaens Ronse; Noeel van budseleer fs rogiers Eetichove; Jan de keyser fs Jans uit eetichove; Laurs dolislaghere fs Jacobs Edelaere; Jans de mullandere fs pieters Melden; Remeeus backereel fs pieters Ronsse; Remeus vanden driessche fs Adriaens Ronse; Pieter de muldere fs Hans Luepeghem; Andries everaert fs Jans Eetichove; Joos de vlegele fs pieters Seghelsem; Gillis sneppe fs Inghels Luepeghem; Christiaen Vijls fs Stevins Nukercke; Jaques vanden kerchove fs Robbrechts Edelaere; Bertholomeus de temmerman fs Jans Schoorisse; Jan dolislaghere fs laureijns Edelaere; Adriaen de pessemier fs Arents Elst; Gillis de smet fs Gillis Munckzwalme; Lievin neerinck fs gheleijns Edelaere; Jaques savarijs fs philips Eename; Cornelis vander spiere fs pieters Edelaere; Pieter van coppenhole fs Martins Ronsse; Gillis de ruddere fs heijndricx Av... by Aelst; Lojis danins fs Loijs Eetichove; Franchois de raet fs lansloot Ronse; en Remeus vanden Driessche fs Adriaens Ronsse.

De geciteerde familienamen zijn in een index opgenomen. De Geschied- en Oudheidkundige Kring van Oudenaarde heeft de volledige tekst van dit poortersboek in brochuurvorm uitgegeven. Ook is door dezelfde auteur het boek Poorter- en Struucboek van Pamele-Oudenaarde (1319-1590) bewerkt en verschijnt nog dit jaar bij Familia et Patria te Handzame.

4) ALGEMEEN.

Dr. Hist. E. WARLOP:

WANNEER VESTIGDEN DE MONNIKEN VAN SINT-DIEDERIK BIJ REIMS ZICH TE PETEGEM?

Handelingen van de Geschied- en Oudheidkundige Kring van Oudenaarde. Deel XV. 2e afl. 1967, blz. 389-413.

In deze zeer gecondenseerde studie, die enige lijnen tracht recht te trekken betreffende de stichting van de Klarissenabdij Beaulieu te Petegem aan Schelde (1292) ,lezen we enkele gegevens over het huis van Aalst, over de kerken van Berchem en Kwaremont.

5) ALGEMEEN.

S.A.P.J.H. JANSEN:

IETS OVER DE GEESTELIJKHEID EN HAAR OPLEIDING AAN HET EIND VAN DE 15e EN DE EERSTE HELFT VAN DE 16e EEUW VOORAL IN BETREKKING TOT PAMELE.

Handelingen van de Geschied- en Oudheidkundige Kring van Oudenaarde. Deel XV. 2e afl. 1967, blz. 287-379.

Achtereenvolgens weidt de auteur uit over de opleiding van de priester vóór het concilie van Trente, over de eisen voor de priesterwijding, de bezigheden in kerk en parochie, over de kerkfabriek (de abdij van Ename was collector van de kerkfabriek van Pamele en deze laatste deed geldinzamelingen o.m. in de dorpen Melden, Etichove, Schoorisse, Marke, Zegelsem, Nukerke en Sint-Maria-Horebeke) en ten slotte over Pamele en de kerkelijke indeling vóór 1559. Pamele was een dekenij van het aartsdiakonaat Brussel en bisdom Kamerijk. Een hele reeks dorpen van het Land van Aalst behoorden tot de dekenij Pamele.

6) **ALGEMEEN.**

RENAAT VAN DER LINDEN:

GEBAK IN OOST-VLAANDEREN.

Toerisme in Oost-Vlaanderen. Federatie voor Toerisme in Oost-Vlaanderen. 16e jg., 1967, nr 5, blz. 93-95. Twee illustr.

We kennen het volks gezegde: een Duits kan drinken zonder eten, een Engelsman eten zonder drinken, een Vlaming kan goed eten en drinken tegelijk. Is de Vlaming dan een veelvraat? Zeker niet. Maar toch houdt hij van een goede tafel. Ieder gewest van onze provincie heeft zijn specialiteiten. Schrijver doet in zijn betoog een korte reis doorheen Oost-Vlaanderen en stipt typische gebakken aan, zo onder meer te Aalst de hete broden, de vlaaien; te Burst het tutjesgebak, te Elst de geutelingen, te Geraardsbergen de nooit volprezen mattetaarten, te Ronse de bommelkies en te Zottegem de koekelarings.

7) **ALGEMEEN.**

A. DE GEYTER:

VAN ZANDBERGEN NAAR GERAARDSBERGEN.

Toerisme in Oost-Vlaanderen. Federatie voor toerisme in Oost-Vlaanderen. 16e j., 1967, nr 3, blz. 55-57. Twee illustr.

Wandeltocht doorheen de dorpen Zandbergen, Grimminge, Schendelbeke en Nederboelare. Een wandeltocht zeker, doch schrijver mocht wat meer geschiedenis van deze vergeten hoek aangeroerd hebben. We hebben daar onder meer de verdwenen abdij van Beaupré. En daar is heel wat over te zeggen.

8) **DIKKELVENNE.**

D. DE MOOR:

DIKKELVENNE.

Toerisme in Oost-Vlaanderen. Federatie voor toerisme in Oost-Vlaanderen. 16e jg., 1967, nr 4, blz. 85-87. Vier illustr.

Weinig gekend, maar zeker niet onaardig, dat is Dikkelvenne, het zeer oude dorp dat in 870 reeds werd vermeld in de delingsakte van het Rijk van Lotharius. Steller heeft het o.m. over de Christianabron, de oude molen, het koortskapelleke en de wijk de Rotte.

9) **ERPE.**

PAUL STUYVER:

DE PASTOORS VAN ERPE.

Mededelingen van de Heemkundige Kring van Mere. Jg. VII, 1967, nr 4, blz. 32-34.

Korte biografie van de Erpse pastoors: Antonius Van der Schueren (1677); Jacobus Beelaers (1682); Franciscus de Raeve (1683); Libertus de Meyere († 1711), Henricus Mulders (1711-1751); Joannes Moensoens (1725-1745); Lambertus van der Smissen (1745-1751); Franciscus Cassier (1753-1800).

id. id., jg. VIII, 1968, nr 1, blz. 2-4.

Petrus de Gheest (1802-1815); Carolus van den Driessche (1811-1824); Joannes Baptista van der Haegen (1824-1830); Benediktus Matthys (1830-1843); Judocus Philips (1843-1849); Jacobus de Meyer (1849-1864).

10) GERAARDSBERGEN.

G. CALLEBAUT :

KRAKELINGENWORP EN TONNEKEBRAND.

Brabant. Tweemaandelijks tijdschrift van de toeristische federatie. Brussel. 1968, nr 1, blz. 40-51. Elf illustr.

Een opmerkenswaardige bijdrage over een oud en groots folkloristisch gebeuren in het zuiden van Vlaanderen. Het feest gaat door op de eerste zondag van de vasten. We zijn niet gewoon in eigen heemkundige tijdschriften een zulk uitgebreid relaas te lezen over krakelingenworp en tonnekebrand. De auteur heeft bizondere zorg besteed aan zijn verklaring en oorsprong van dit volksfeest, mede aan de rituele betekenis van wijn, vis, water en vuur en brood.

11) HERZELE.

L. ELOOT :

HERZELE.

Toerisme in Oost-Vlaanderen. Federatie voor toerisme in Oost-Vlaanderen. 16e jg., 1967, nr 3, blz. 62-64. Vier illustr.

Korte lijnen geschiedenis van Herzele, een dorp midden een zachtgolvend landschap. Vooral bekend is de Oude Toren.

12) MERE.

ALB. D'HOKER :

MEERSE LOTELINGEN ONDER DE REGERING VAN WILLEM I. 1 vgkq cmfh xzZuW vb

Mededelingen van de Heemkundige Kring van Mere. Jg. VIII, nr 4, 1967, blz. 29-32.

Een schets uit de lotelingentijd. Steller citeert al de lotelingen van Mere met toevoeging van de naam der ouders en met hun beroep.

13) VURSTE.

J.V.H. :

HET DOMEIN TE VURSTE.

Toerisme in Oost-Vlaanderen. Federatie voor toerisme in Oost-Vlaanderen. 16e jg., 1967, nr 4, blz. 78-79. Drie illustr.

Beschrijving van het kasteel Borgwal te Vurste, dat sedert 1548 achtereenvolgens heeft toebehoord aan Floris, graaf van Potelles, aan de familie Cabiliau uit Gent, aan Lieven d'Hamete, aan Mgr. Triest, bisschop van Gent, aan Mark Preud'homme d'Hailly, burggraaf van Nieuwpoort. In 1796 te koop gesteld, kwam het in handen van de Gentse familie Maelcamp om tenslotte te belanden in de handen van de graaf Malfait, overgrootvader van graaf René Goethals, de huidige eigenaar.

GOTTEM a/Leie. **Valère GAUBLOMME.**

900 jaar Geraardsbergen

MERKWAARDIGE TENTOONSTELLING

IN DE "ABDIJ„

Naar aanleiding van de 900e verjaring van de stadskeur (1068) werden en worden dit jaar in het bekende toeristische stadje op de Oudenberg een hele reeks feestelijkheden georganiseerd.

Een van de laatste, maar ongetwijfeld een van de belangrijkste, is een tentoonstelling, waarin een beeld wordt opgehangen, niet enkel van het wel en wee dat deze negen eeuwen hebben meegebracht, maar ook van de perioden die eraan voorafgingen.

Maandenlang heeft een commissie zich ingespannen om kunstwerken, historische dokumenten en interessante voorwerpen te verzamelen, afkomstig zowel uit binnen- en buitenlandse musea als uit privé-collecties, en bijgevolg praktisch nooit eerder getoond.

Daarenboven zal de toerist dit alles kunnen bewonderen in het unieke kader van het XVIIIde eeuwse abtenhuis, pronkstuk van het Toeristisch Centrum, Kloosterstraat 10.

Van zondag 1 september tot zondag 29 september 1968.
Toegankelijk alle weekdagen van 14 tot 17 uur;
op zaterdag en zondag van 10 tot 19 uur.
Voor catalogus en uitleg door deskundigen wordt gezorgd.
Toegangsprijs : 10 fr.

Een ideale ééndags-uitstap op een mooie herfstdag na de langere vakantiereizen !

HET LAND VAN AALST

Tweemaandelijks Tijdschrift

Voorzitter : F. Courteaux, Acaciastraat 7, Aalst - Tel. (053) 280.96
Beheerder : G. van Bockstaele, H. Hartplein 8, Zottegem
Tel. (09) 70.19.04
Redaktiesekretaris : E.H. J. de Brouwer, pastorie, St.-Gillis-Denderm.
Tel. (052) 248.27
Recensiedienst : E.H. V. Gaublomme, pastoor, Gottem - T. (051) 630.80
Ruildienst : M. Cornelis, Dwarsstraat 50, Denderleeuw - T. (053) 667.02
Bestuursleden : B. Boel, J. Pieters, A. van Lul

Prijs voor het jaarabonnement :
voor leden 140 fr, voor steunende leden 200 fr en voor ereleden 500 fr
te storten op de postrekening «Het Land van Aalst», nr 5869.11

Gewoon los nummer (30 F) te bestellen bij de hr. Marcel Cornelis
en VOORAF te storten op voornoemde postrekening.

INHOUD VAN Nrs 2 EN 3
1 9 6 8

S. de Lange — Geraardsbergen. Historische gegevens met betrekking tot het taalgebruik. Evolutie hierin 49
P. Kluyskens — Frans de Potter, de mens, de historicus 117
J.d.B. — Machtsmisbruik te Melden 123
— Vechtjassen te Herzele 123
— Vechtersbaas te Melle 124
— Gebannen uit het Land van Zottegem 124
V. Gaublomme — Onze bibliografie 125
Mededelingen II, III

Drukkerij «Het Reklaamblad», Nieuwstraat 29, Lede - telefoon (053) 237.87